

INSTYTUT EKONOMIKI ROLNICTWA
I GOSPODARKI ŻYWNOŚCIOWEJ
PAŃSTWOWY INSTYTUT BADAWCZY

***Wpływ integracji
z Unią Europejską
na polską gospodarkę
żywnościową***

nr 90

Warszawa 2008

EKONOMICZNE I SPOŁECZNE UWARUNKOWANIA
ROZWOJU POLSKIEJ GOSPODARKI ŻYWNOŚCIOWEJ
PO WSTĄPIENIU POLSKI DO UNII EUROPEJSKIEJ

***Wpływ integracji
z Unią Europejską
na polską gospodarkę
żywnościową***

INSTYTUT EKONOMIKI ROLNICTWA
I GOSPODARKI ŻYWNOŚCIOWEJ
PAŃSTWOWY INSTYTUT BADAWCZY

Wpływ integracji z Unią Europejską na polską gospodarkę żywnościową

*Praca zbiorowa pod redakcją naukową
prof. dr. hab. Romana Urbana*

Autorzy:

mgr Jadwiga Drożdż

mgr Agnieszka Judzińska

dr inż. Robert Mroczek

dr Karolina Pawlak

prof. dr hab. Walenty Poczta

prof. dr hab. Stanisław Stańko

mgr Anna Staszczak

prof. dr hab. Roman Urban

EKONOMICZNE I SPOŁECZNE UWARUNKOWANIA
ROZWOJU POLSKIEJ GOSPODARKI ŻYWNOŚCIOWEJ
PO WSTĄPIENIU POLSKI DO UNII EUROPEJSKIEJ

Warszawa 2008

Pracę zrealizowano w ramach tematu

Polski sektor żywnościowy w pierwszych latach członkostwa

w zadaniu *Ocena stanu polskiej gospodarki żywnościowej po wejściu Polski do UE*

Celem pracy jest analiza wpływu integracji z Unią Europejską na polską gospodarkę żywnościową, w tym głównie na warunki prowadzenia działalności gospodarczej, na wyniki handlu zagranicznego, stan ekonomiczny rolnictwa i przemysłu spożywczego w Polsce na tle innych nowych członków Unii Europejskiej.

Opracowanie komputerowe

Anna Staszczak

Korekta

Joanna Gozdera

Redakcja techniczna

Leszek Ślipski

Projekt okładki

AKME Projekty Sp. z o.o.

ISBN 978-83-60798-57-7

*Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej
– Państwowy Instytut Badawczy
00-950 Warszawa, ul. Świętokrzyska 20, skr. poczt. nr 984
tel.: (0·prefiks·22) 50 54 444
faks: (0·prefiks·22) 50 54 636
e-mail: dw@ierigz.waw.pl
<http://www.ierigz.waw.pl>*

Spis treści

Wstęp	7
<i>prof. dr hab. R. Urban</i>	

Wpływ integracji z UE na warunki prowadzenia działalności gospodarczej w rolnictwie, obrocie i przetwórstwie rolno-spożywczym	9
<i>prof. dr hab. S. Stańko</i>	

1. Pojęcie warunków gospodarowania – prowadzenia działalności gospodarczej.....	9
2. Czynniki demograficzne	10
3. Ceny produktów roślinnych.....	11
4. Ceny produktów zwierzęcych	17
5. Wskaźniki zmian cen rolnych.....	26
6. Handel zagraniczny	28
7. Wartość dodana brutto z działalności rolniczej.....	31
8. Finansowanie rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich	32
9. Podsumowanie.....	33

Analiza i model rozwoju handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi	35
<i>dr K. Pawlak</i>	

1. Global Trade Analysis Project (GTAP) – struktura i założenia metodyczne	35
2. Scenariusze rozwoju wymiany handlowej	40
3. Stan obecny i przewidywane zmiany w poziomie konkurencyjności	43
4. Podsumowanie.....	53
5. Literatura	53

Skala korzyści uzyskiwanych przez rolnictwo w wyniku wejścia Polski do UE (analiza uwzględniająca zróżnicowanie regionalne, główne kierunki produkcji rolnej i główne typy gospodarstw rolnych w pierwszym okresie akcesji – lata 2004-2006)	57
<i>prof. dr hab. W. Poczta</i>	

1. Czynniki warunkujące sytuację produkcyjno-ekonomiczną rolnictwa w pierwszych latach po wejściu Polski do UE.....	57
1.1. Poziom fizycznego wolumenu produkcji.....	58
1.2. Poziom cen i relacje cenowe (nożyce cen dla rolnictwa)	58
1.3. Wsparcie gospodarstw rolnych ze środków WPR UE.....	59
1.4. Uczestnictwo w jednolitym rynku rolnym UE	60
1.5. Struktura produkcji rolnej	61
2. Wpływ integracji na przychody pieniężne rolnictwa – ujęcie sektorowe	64
3. Regionalne zróżnicowanie wpływu integracji na przychody pieniężne rolnictwa.....	68
4. Wyniki ekonomiczne modelowych gospodarstw rolnych.....	76
5. Podsumowanie.....	80
6. Literatura	81

Wpływ integracji z Unią Europejską na polski przemysł spożywczy 83
prof. dr hab. R. Urban, mgr J. Drożdż, mgr A. Staszczak

1. Przemysłowa produkcja żywności, napojów i wyrobów tytoniowych.....	83
2. Wartość dodana przemysłu spożywczego	89
3. Zatrudnienie i wydajność pracy.....	92
4. Stan ekonomiczno-finansowy.....	97
5. Inwestycje.....	105
6. Rozwój struktur podmiotowych	108
7. Polski przemysł spożywczy na tle innych krajów UE.....	112
8. Konkluzje.....	116

Zmiany w gospodarce żywnościowej nowych członków Unii Europejskiej..... 117
mgr A. Judzińska, dr inż. R. Mroczek

1. Charakterystyka nowych członków UE	117
2. Gospodarka żywnościowa nowych członków UE.....	118
3. Produkcja rolnictwa nowych członków UE	120
3.1. Produkcja rolnictwa (w cenach stałych)	120
3.2. Produkcja roślinna	122
3.3. Produkcja zwierzęca	125
4. Zmiany cen produktów rolniczych	130
5. Zmiany detalicznych cen żywności	134
6. Handel zagraniczny	138

Wstęp

Od dnia wejścia Polski do Unii Europejskiej upłynęły cztery lata. Jest to okres na tyle długi, że można już podjąć analizy wpływu integracji z UE na polską gospodarkę żywnościową. Wyniki takich analiz zawiera prezentowana publikacja, w której na podstawie danych statystycznych za lata 2004-2006 przeprowadzono analizy:

- rozd. I – wpływu integracji z UE na warunki prowadzenia działalności gospodarczej w rolnictwie, obrocie i przetwórstwie rolno-spożywczym,
- rozd. II – rozwoju handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi,
- rozd. III – wpływu wejścia Polski do UE na korzyści osiągane przez rolnictwo,
- rozd. IV – wpływu integracji z UE na polski przemysł spożywczy,
- rozd. V – zmian w gospodarce żywnościowej nowych członków Unii Europejskiej.

Ocenę wpływu integracji z UE na warunki prowadzenia działalności gospodarczej w sektorze rolno-spożywczym przygotował prof. dr hab. Stanisław Stańko z SGGW. W analizie tej Autor zbadał wpływ integracji z Unią na ceny głównych produktów rolnictwa na tle tendencji rozwojowych produkcji i podaży tych produktów oraz na wyniki handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi, wartość dodaną polskiego rolnictwa i na źródła finansowania rolnictwa i obszarów wiejskich.

W analizie handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi, wykonanej przez dr Karolinę Pawlak z Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu, oceniono scenariusze rozwoju polskiego handlu tymi produktami w perspektywie do 2010 i 2015 roku. W tym celu wykorzystano matematyczne modele równowagi ogólnej *Global Trade Analysis Project* (GTAP), pozwalające na symulacje wyników handlu zagranicznego według scenariuszy opisujących różny stopień liberalizacji wymiany produktami rolno-spożywczymi. Uzupełnieniem tej analizy jest ocena konkurencyjności polskiego sektora rolnego w handlu z krajami Unii Europejskiej, przeprowadzona z wykorzystaniem celowo dobranego zestawu ilościowych mierników międzynarodowej pozycji konkurencyjnej.

Skalę korzyści uzyskanych przez polskie rolnictwo w wyniku wejścia do Unii Europejskiej analizuje prof. dr hab. Walenty Poczta z Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu. Przedmiotem tej analizy są czynniki warunkujące sytuację produkcyjno-ekonomiczną rolnictwa w pierwszych latach po akcesji

Polski do UE oraz ich wpływ na przychody pieniężne w ujęciu sektorowym i regionalnym. Analizę tych problemów Autor kończy oceną wyników ekonomicznych ośmiu typów modelowych gospodarstw rolnych, różniących się skalą i kierunkami produkcji rolnej.

Analizę wpływu integracji z UE na polski przemysł spożywczy wykonał zespół pracowników Zakładu Ekonomiki Przemysłu Spożywczego naszego Instytutu (prof. dr hab. Roman Urban, mgr Jadwiga Drożdż i mgr Anna Staszczak). Przedmiotem tej analizy są zmiany, jakie dokonały się po wejściu do UE w polskim przemyśle spożywczym w zakresie tempa rozwoju produkcji, jej wartości, wartości dodanej, zatrudnienia, wydajności pracy i opłaty pracy, wyników finansowych firm i opłaty kapitału, płynności finansowej, wartości kapitału własnego i zadłużenia długoterminowego oraz inwestycji i struktury podmiotowej całego przemysłu spożywczego i głównych jego branż. Analizę tę kończy ocena pozycji polskiego przemysłu spożywczego w poszerzonej Unii Europejskiej.

W ostatniej części przedstawiono analizę zmian w gospodarce żywnościowej nowych członków Unii Europejskiej. W ocenie tego problemu zespół pracowników Zakładu Ekonomiki Przemysłu Spożywczego naszego Instytutu (mgr Agnieszka Judzińska, dr inż. Robert Mroczek) wykorzystał wyniki konferencji międzynarodowej w Wigrach, zorganizowanej przez IERiGŻ-PIB w czerwcu 2007 roku¹ oraz dane statystyczne Eurostatu. Przedmiotem tej analizy jest stan rozwoju przemysłu spożywczego i tempo rozwoju produkcji rolnej, z uwzględnieniem produkcji roślinnej i zwierzęcej oraz głównych produktów rolnictwa, zmian cen rolnych i cen detalicznych żywności oraz wyników handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi.

Wszystkie te analizy badają zmiany, jakie dokonały się w gospodarce żywnościowej w pierwszych trzech latach po wejściu do Unii Europejskiej. W niewielkim zakresie uwzględniają one zmiany notowane w 2007 roku, które były głównie skutkiem procesu drożenia żywności pod wpływem zjawisk globalnych. Wpływ tych zjawisk na polskie rolnictwo i inne części naszej gospodarki żywnościowej będzie oceniony w kolejnym raporcie o stanie tej gospodarki, który będzie opublikowany w końcu 2008 roku.

¹ Por. *Zmiany w sektorze żywnościowym po rozszerzeniu UE*, seria Program Wieloletni 2005-2009, nr 57, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2007.

prof. dr hab. Stanisław Stańko

Katedra Ekonomiki Rolnictwa
i Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych
SGGW, Warszawa

Wpływ integracji z UE na warunki prowadzenia działalności gospodarczej w rolnictwie, obrocie i przetwórstwie rolno-spożywczym

1. Pojęcie warunków gospodarowania – prowadzenia działalności gospodarczej

W warunkach gospodarki rynkowej decyzje dotyczące rodzaju działalności, wyboru rynków zbytu i zaopatrzenia, technologii produkcji, organizacji i form sprzedaży podejmuje podmiot gospodarujący. Przedsiębiorstwo, część gospodarki, nie jest obiektem wyizolowanym, lecz podlega oddziaływaniu swego otoczenia. Otoczenie to ustanawia swoje warunki i wymagania, do których przedsiębiorstwo musi się dostosować, by się rozwijać¹.

Można rozmaicie klasyfikować czynniki zewnętrzne, które bezpośrednio lub pośrednio wpływają na prowadzenie działalności gospodarczej przez przedsiębiorstwa. Najczęściej wyodrębnia się mikro- i makrootoczenie przedsiębiorstwa.

Mikrootoczenie obejmuje te elementy, które wpływają na działalność przedsiębiorstwa. Do nich można zaliczyć dostawców, konkurentów, pośredników, nabywców itp. Wpływają one bezpośrednio na działalność przedsiębiorstwa i określają podstawowe elementy rynku – podaż i popyt na dobra i usługi.

Makrootoczenie obejmuje te czynniki, które wpływają na wszystkie działające przedsiębiorstwa oraz wszystkie elementy mikrootoczenia. Przedsiębiorstwo nie może ich kontrolować, lecz jedynie obserwować i dostosowywać się do ich zmian. Praktycznie czynniki te określają warunki prowadzenia wszelkiej działalności gospodarczej. Obejmują one²:

¹ P. Dittman, *Metody prognozowania sprzedaży w przedsiębiorstwie*, Wydawnictwo AE we Wrocławiu, Wrocław 1996, s. 9.

² P. Kotler, *Marketing. Analiza, planowanie, wdrażanie, kontrola*, Gebethner i Spółka, Warszawa 1994.

- **Otoczenie demograficzne albo czynniki demograficzne** – liczba i struktura wiekowa oraz zawodowa ludności, jej rozmieszczenie, przyrost naturalny, wykształcenie, wzorce gospodarstw domowych itp. Elementy te wyznaczają wielkość popytu na różne dobra.
- **Otoczenie ekonomiczne albo czynniki ekonomiczne** określają siłę nabywczą ludności. Można zaliczyć do nich takie elementy, jak: dochody ludności, strukturę i poziom cen, tempo inflacji, bezrobocie, koniunkturę gospodarczą (świata, regionu, kraju, branży), dostępność i oprocentowanie kredytów, taryfy podatkowe, kursy walutowe itp.
- **Otoczenie społeczno-kulturowe** stanowi uzupełnienie czynników demograficznych i ekonomicznych. Do nich można zaliczyć takie elementy, jak: wzorce wydatków ludności, systemy wartości, preferencji, upodobań. Oddziałują one na zachowanie nabywców.
- **Otoczenie przyrodnicze (naturalne)** obejmuje takie elementy, jak: zasoby surowców, zanieczyszczenie środowiska, źródła i koszty energii, stosunki wodne itp.
- **Czynniki technologiczne** obejmują takie elementy, jak: nowe odkrycia naukowe, wdrażanie nowych technologii, wydatki na badania i rozwój.
- **Czynniki polityczno-prawne** stanowią obraz zaangażowania państwa w regulację gospodarki. Obejmują one takie elementy, jak: politykę rządu, przepisy prawne regulujące działalność podmiotów (np. zasady konkurencji między przedsiębiorstwami, ochronę konsumentów, środowiska naturalnego, przepisy podatkowe).

2. Czynniki demograficzne

Wraz z wstąpieniem Polski do UE zmieniło się otoczenie demograficzne. Na obszarze UE zamieszkiwało w 2005 roku 459,5 mln osób, w tym w Polsce 38,5 mln. Powiększenie UE o Rumunię i Bułgarię oznacza zwiększenie liczby ludności do 489 mln osób³. Strukturę wiekową ludności przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Struktura wiekowa ludności UE (w procentach)

Wyszczególnienie	Grupy wiekowe					
	0-14	15-24	25-49	50-64	65-79	80 i więcej
UE-25	16,4	12,7	36,6	17,9	12,5	4,0
UE-15	16,3	12,2	36,6	17,9	12,8	4,2
Polska	16,7	16,5	36,1	17,6	10,6	2,5

Źródło: Eurostat yearbook 2006-07.

³ Eurostat yearbook 2006-07.

Najwyższy udział ludności w wieku do 25 lat występuje w Irlandii (36,2%), na Cyprze (35,1%), w Polsce (33,1%) i Słowacji (33,2%), najmniej w takich krajach, jak: Włochy (24,7%), Niemcy (26,2%), Hiszpania (26,8%). Z kolei osób w wieku 65 i więcej lat najwięcej jest we Włoszech (19,2%), Niemczech (18,3%), Grecji (17,7%), a najmniej w Słowacji (11,7%), Irlandii (11,2%), Cyprze (11,9%) i Polsce (13,1%)⁴.

Projekcje demograficzne wskazują, że liczba ludności w UE będzie się zwiększać do 2025 roku (do 470,1 mln osób), potem występować będzie tendencja spadkowa (do 449,8 mln) w 2050 roku. Systematyczny spadek liczby ludności przewidywany jest w takich krajach, jak: Bułgaria, Czechy, Niemcy, Włochy, Łotwa, Litwa, Węgry, Polska, Rumunia i Słowacja. Z prognoz demograficznych wynika także proces „starzenia się” ludności Unii Europejskiej. W wyniku tego udział ludności w wieku 65 i więcej lat będzie się zwiększał do 20,7% w 2020 roku, 24,7% w 2050 roku.

Takie zmiany w liczbie ludności oznaczają, że zwiększenie popytu na artykuły rolno-spożywcze z tytułu przyrostu liczby ludności będzie ograniczone.

3. Ceny produktów roślinnych

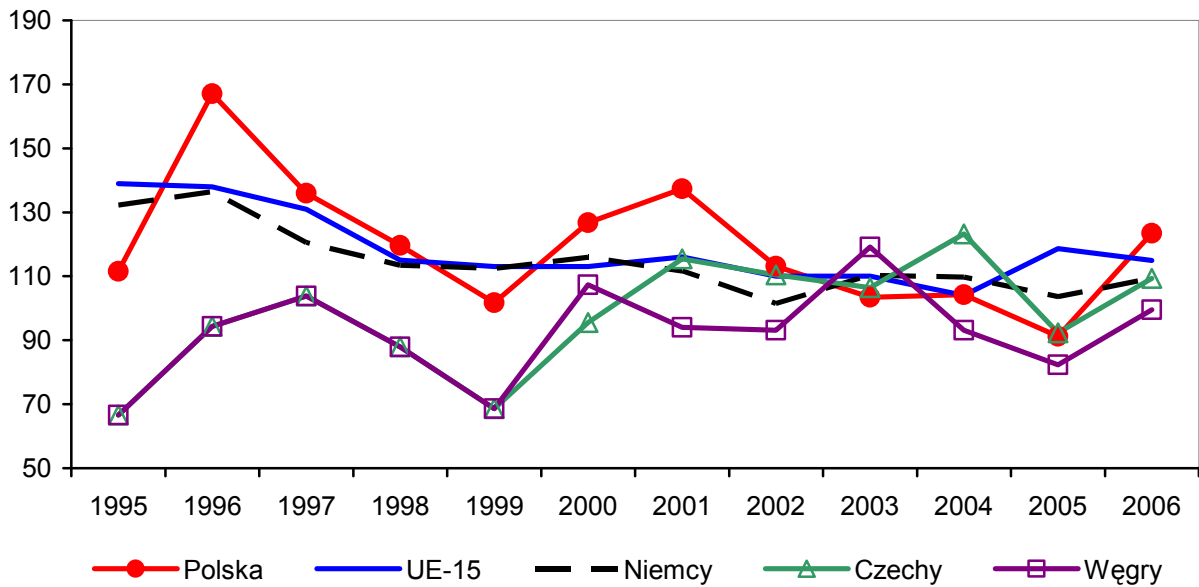
Ceny sprzedaży produktów roślinnych mają ważne znaczenie dla producentów i przetwórców. Dla producentów określają przychody pieniężne z działalności, a przetwórców koszty zakupu surowca.

Ceny sprzedaży pszenicy w Polsce przed integracją z UE były wyższe niż w krajach UE (rys. 1). Przeciętna jej cena w Polsce w latach 2000-2003 wynosiła 120,2 euro/t, w UE 112,3 euro/t, w Niemczech 109,8 euro/t, Czechach 106,8 euro/t, na Słowacji 92 euro/t, Węgrzech 103,4 euro/t. Natomiast w latach 2004-2006 odpowiednio: Polska 103,4 euro/t, UE 115 euro/t, Niemcy 110,3 euro/t, Czechy 108,3 euro/t, Słowacja 91,6 euro/t, Węgry 91,6 euro/t. Zmiany te oznaczają, że dla przedsiębiorstw przetwarzających ziarno pszenicy zmniejszyły się koszty pozyskiwania surowca. Po wejściu do Unii Europejskiej ceny ziarna pszenicy kształtują się podobnie jak w innych krajach (co do poziomu i kierunków zmian).

Ceny żyta w Polsce do 2004 roku kształtowały się wokół cen interwencyjnych (rys. 2). Odstąpienie od zakupów interwencyjnych w 2004 roku spowodowało, że jego ceny kształtuje mechanizm rynkowy, prowadzący do spadku cen. Przeciętne ceny skupu wynosiły w latach 2000-2003 w UE – 97,2 euro/t, a w latach 2004-2005 – 91 euro/t. W Polsce było to odpowiednio 88,9 euro/t i 73,2 euro/t.

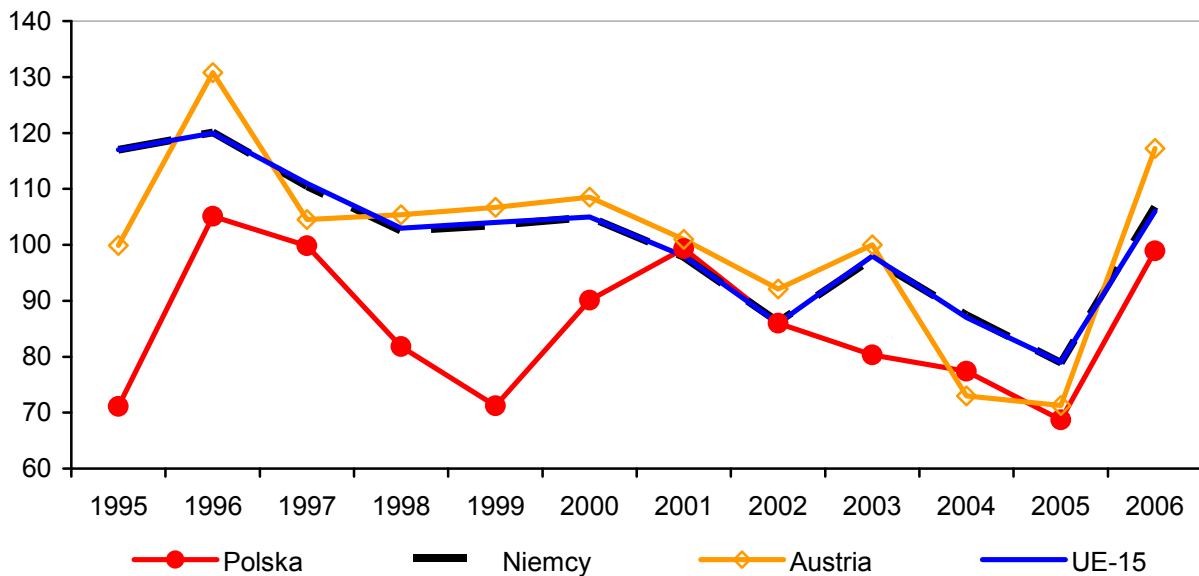
⁴ jw.

Rysunek 1. Ceny pszenicy w Polsce i krajach UE (w euro/t)

Źródło: Eurostat, GUS, obliczenia własne.

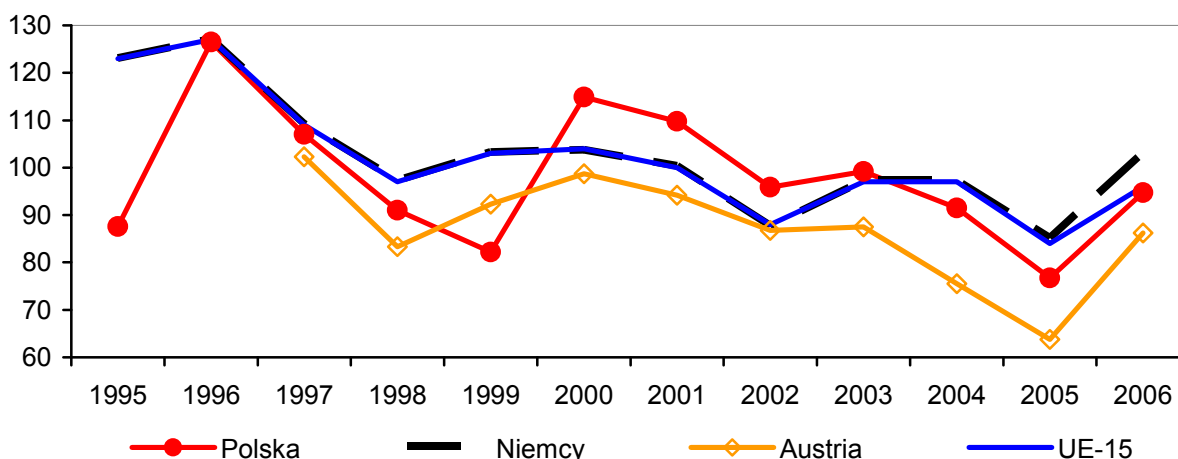
Rysunek 2. Ceny żyta w Polsce i krajach UE (w euro/t)

Źródło: jak rys. 1.

Ceny pszenżyta wynosiły w latach 2000-2003 w Niemczech 97,3 euro/t, Polsce 105 euro/t, Austrii 91,8 euro/t, natomiast w latach 2004-2005: Niemcy 91,3 euro/t, Polska 84,1 euro/t, Austria 69,7 euro/t. Od wejścia Polski do UE ceny pszenżyta kształtują się zgodnie z kierunkami zmian cen w UE (rys. 3).

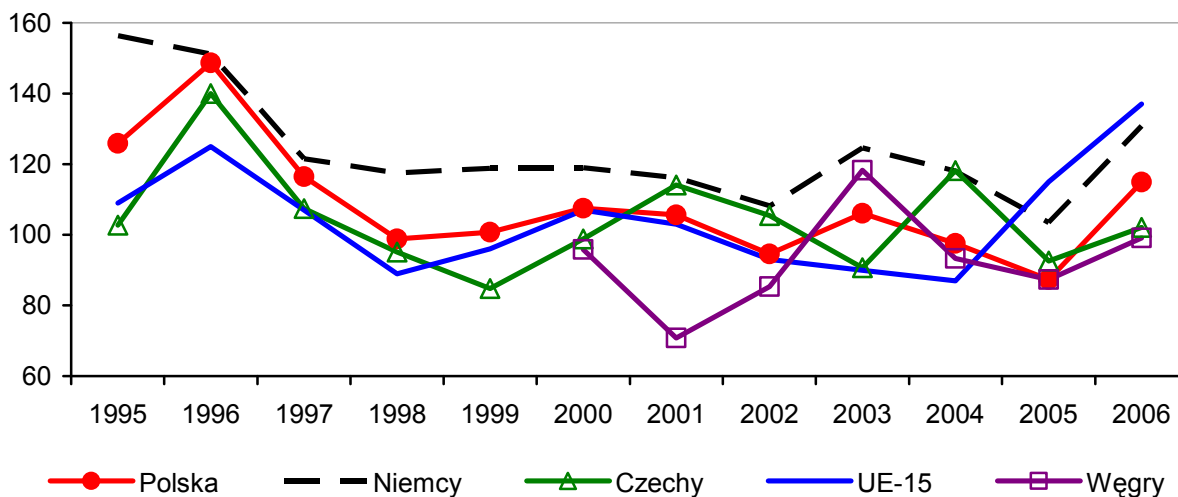
Rysunek 3. Ceny pszenżyta w Polsce i krajach UE (w euro/t)

Źródło: jak rys. 1.

Ceny kukurydzy są względnie ustabilizowane i kształtują się wokół ceny interwencyjnej. Reformy Wspólnej Polityki Rolnej (WPR), ograniczenie zakupów interwencyjnych kukurydzy do 0,7 mln ton w sezonie 2008/09 i zera w sezonie 2009/10 oznaczają zwiększenie roli rynku w kształtowaniu cen równowagi. Może to spowodować zwiększenie zmienności cen.

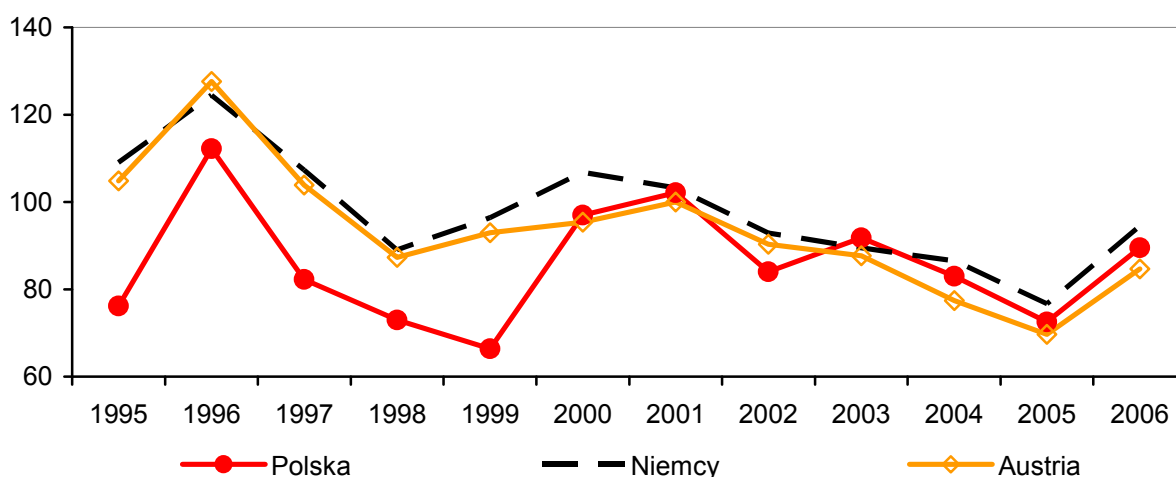
Rysunek 4. Ceny kukurydzy w Polsce i krajach UE (w euro/t)

Źródło: jak rys. 1.

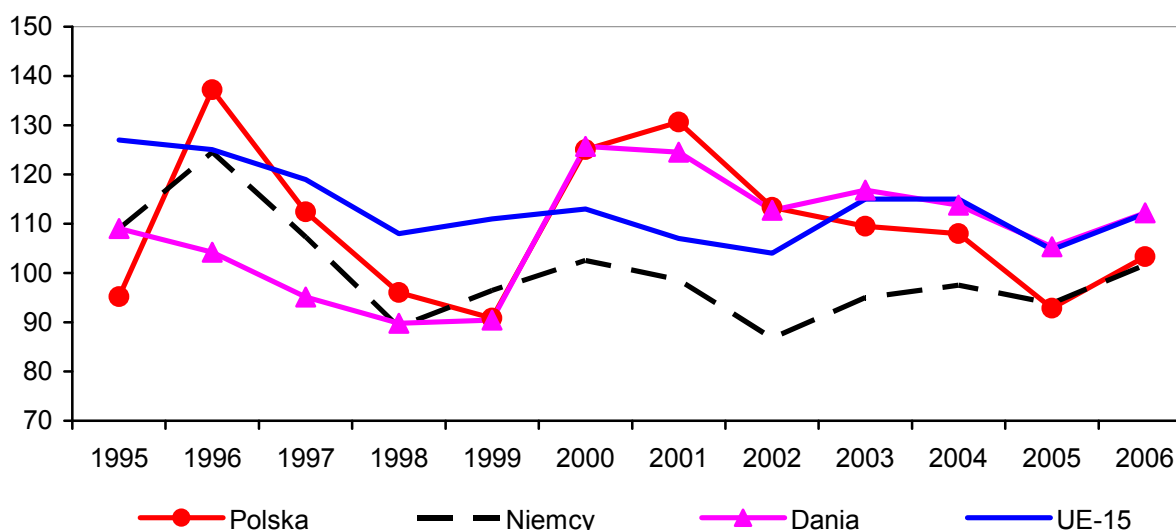
Poziom i kierunki zmian cen owsa w Polsce i UE kształtują się podobnie od 2000 roku (rys. 5). Natomiast ceny jęczmienia w Polsce były w latach 2000-2003 wyższe niż w Unii (rys. 6). Od 2004 roku są one podobne do cen w krajach sąsiednich. W latach 2004-2006 wynosiły przeciętnie w Polsce 101,4 euro/t, Czechach 103,1 euro/t, Niemczech 96 euro/t.

Rysunek 5. Ceny owsa w Polsce i krajach UE (w euro/t)

Źródło: jak rys. 1.

Rysunek 6. Ceny jęczmienia w Polsce i krajach UE (w euro/t)

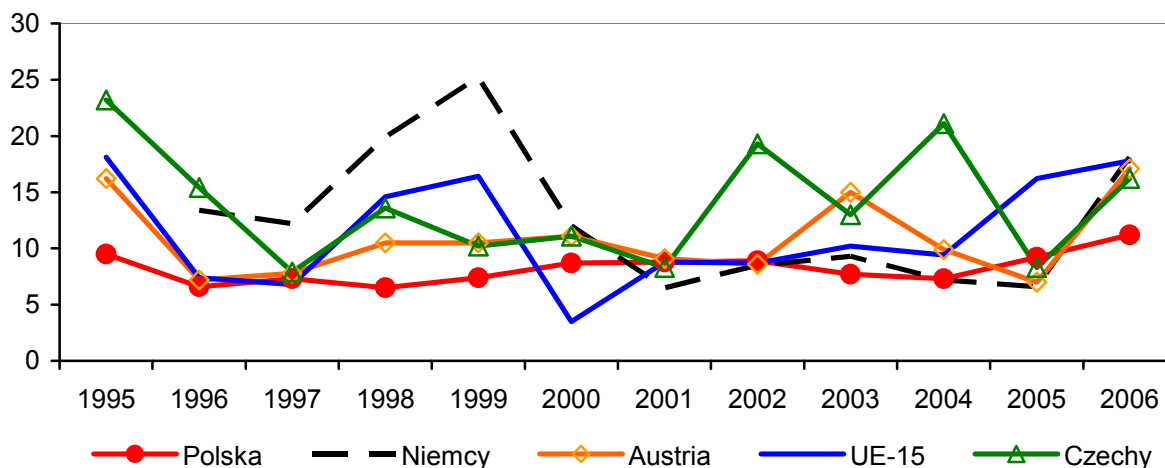
Źródło: jak rys. 1.

Objęcie rynku zbóż wspólną organizacją rynku spowodowało następujące zmiany:

- nastąpiło zmniejszenie zmienności cen ziarna,
- od wejścia Polski do UE kierunki zmian cen w kraju są skorelowane ze zmianami w innych państwach UE i ich poziom jest podobny,
- dla przetwórców ziarna pszenicy zmniejszyły się koszty pozyskiwania surowca,
- nastąpiła zmiana sposobu równoważenia krajowego bilansu ziarna poprzez swobodny przepływ towarów,
- rynek zbóż funkcjonuje efektywnie w zakresie transmisji cen w przestrzeni, co prowadzi do wyrównywania się cen rynkowych.

Ceny skupu ziemniaków charakteryzują się dużą zmiennością. W Polsce zmienność ta jest niższa niż w pozostałych krajach UE (rys. 7). Po integracji naszego kraju z UE ceny ziemniaków wzrosły o około 8,5%. Pomimo to ich poziom jest niższy niż w Czechach i Słowacji o 30-40%.

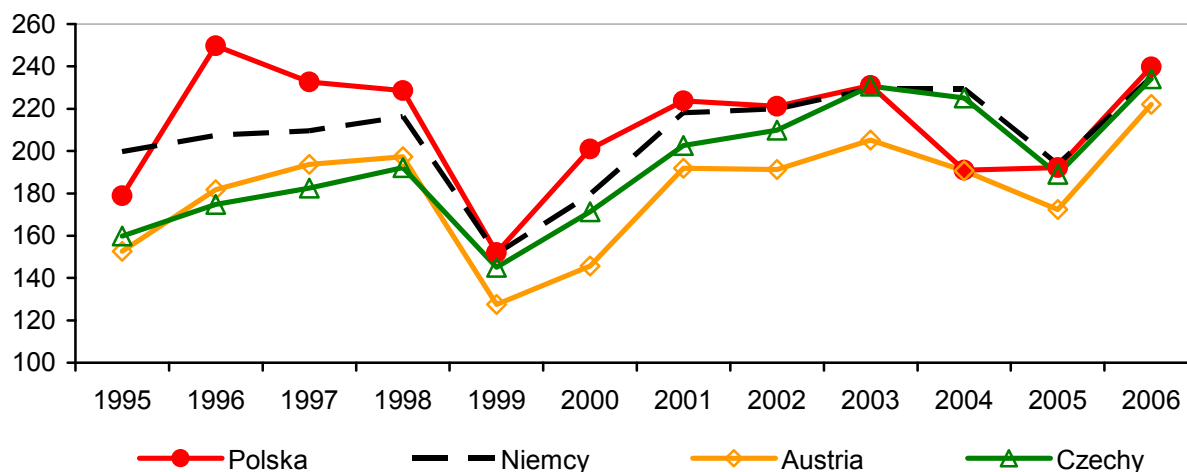
Rysunek 7. Ceny ziemniaków w Polsce i krajach UE (w euro/100 kg)

Źródło: jak rys. 1.

Poziom i kierunki zmian cen rzepaku w Polsce są podobne jak w innych krajach UE. Wynikają one z popytu i podaży, tj. cen płaconych przez zakłady olejarskie, jak i popytu eksportowego. Przeciętnie w latach 2004-2006 ceny rzepaku w Polsce były niższe niż w Niemczech o 10%. Sprzyjało to eksportowi, który średnio rocznie w latach 2004-2007 wynosił 255 tys. ton, a głównym odbiorcą pozostawały Niemcy.

Rysunek 8. Ceny rzepaku w Polsce i krajach UE (w euro/t)

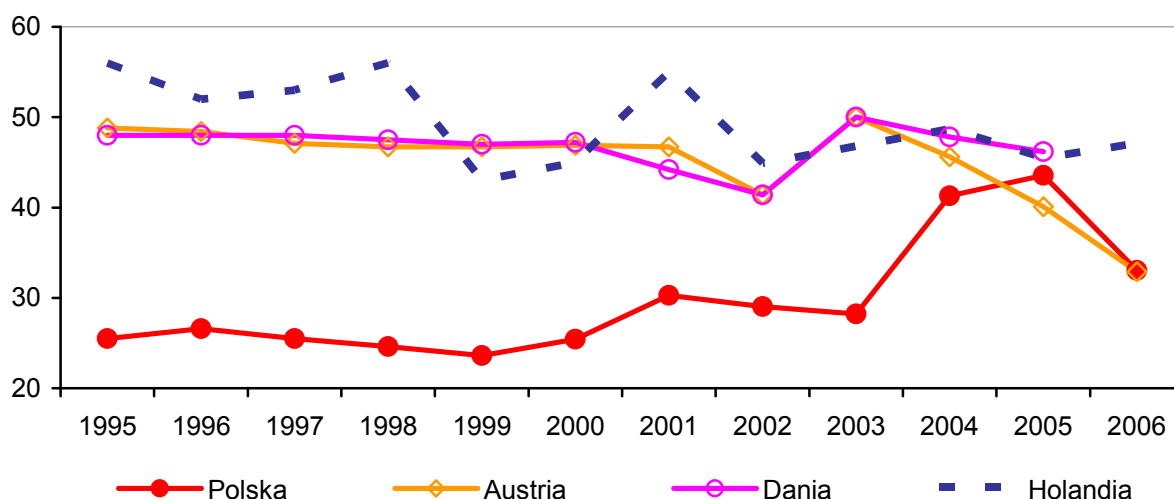

Źródło: jak rys. 1.

Integracja z UE pozytywnie krótkookresowo wpłynęła na ceny buraków cukrowych. Objęcie rynku cukru regulacjami Wspólnej Polityki Rolnej spowodowało wzrost cen buraków o 50% (rys. 9). Przyjęte w 2006 roku reformy WPR na rynku cukru oznaczają jednak pogorszenie korzystnych warunków ekonomicznych zarówno dla producentów buraków, jak i cukrowni. Wynikają one z następujących czynników:

- obniżenia ceny interwencyjnej cukru w ciągu 4 lat o 36%,
- wprowadzenia limitu rocznych zakupów interwencyjnych cukru (600 tys. t) po 80% ceny referencyjnej cukru (do 2006 roku była to cena interwencyjna),
- obniżenia ceny minimalnej buraków o 40% (z 43,69 euro/t do 26,29 euro/t w sezonie 2009/2010),
- obniżenie ceny minimalnej jest częściowo (w 60%) rekompensowane płatnościami do obszaru; pułapy tych płatności dla Polski są następujące: 99,1 mln euro w 2006 roku, 122,9 mln euro w 2007 roku, 146,7 mln euro w 2008 roku i 159,3 mln euro w 2009 roku i w latach następnych,
- połączenia kwoty A i B,
- zamiany cukru C na cukier przemysłowy i nadwyżkowy,
- wprowadzenia mechanizmu restrukturyzacji przemysłu cukrowniczego – możliwa pomoc restrukturyzacyjna,
- wpłat na rzecz funduszu przez posiadaczy kwot produkcji⁵.

Rysunek 9. Ceny buraków cukrowych w Polsce i krajach UE (w euro/t)

Źródło: jak rys. 1.

⁵ Rozporządzenie Rady (WE) nr 318 i 320/2006 z 20 lutego 2006 r., Rozporządzenie Komisji nr 952 i 967/2006 z 29 czerwca 2006 r.

Dla konsumentów i przetwórców cukru obniżenie jego cen rynkowych nastąpi od sezonu 2009/2010, tj. od kiedy nie będzie opłat restrukturyzacyjnych ponoszonych przez producentów cukru.

Dalsze zachęty do rezygnacji z produkcji buraków cukrowych wprowadzono na rok gospodarczy 2008/09. Plantatorzy buraków będą mogli zrzec się kwot produkcyjnych cukru w ramach tzw. inicjatywy plantatorskiej w zamian za dodatkowe płatności w wysokości 237,5 euro/tonę cukru. Może to być czynnikiem znacznie ograniczającym produkcję buraków w Polsce⁶.

Ceny produktów roślinnych od wstąpienia Polski do UE coraz silniej powiązane są z cenami w innych krajach Wspólnoty. Ich poziom i kierunki zmian są podobne. Oznacza to, że rynek funkcjonuje efektywnie w zakresie przestrzennej transformacji cen. Dla przetwórców produktów roślinnych oznacza to także swobodę w pozyskiwaniu surowca z rynków o niższych cenach.

4. Ceny produktów zwierzęcych

Produkcja zwierzęca ma ważne znaczenie w kształtowaniu przychodów producentów. W produkcji towarowej rolnictwa przychody ze sprzedaży zwierząt i ich produktów stanowiły w 2005 roku 61,2%, w tym ze sprzedaży żywca 36,3%, mleka 19,7%, jaj 4,6%⁷.

Produkcja trzody chlewnej charakteryzuje się zmiennością. Podstawowymi elementami tej zmienności są wahania cykliczne oraz tendencja i wahania sezonowe. Wyjaśniają one 92% zmienności cen na tym rynku. Wahania cykliczne i tendencja wyjaśniają 58% zmienności cen, wahania sezonowe – 34%.

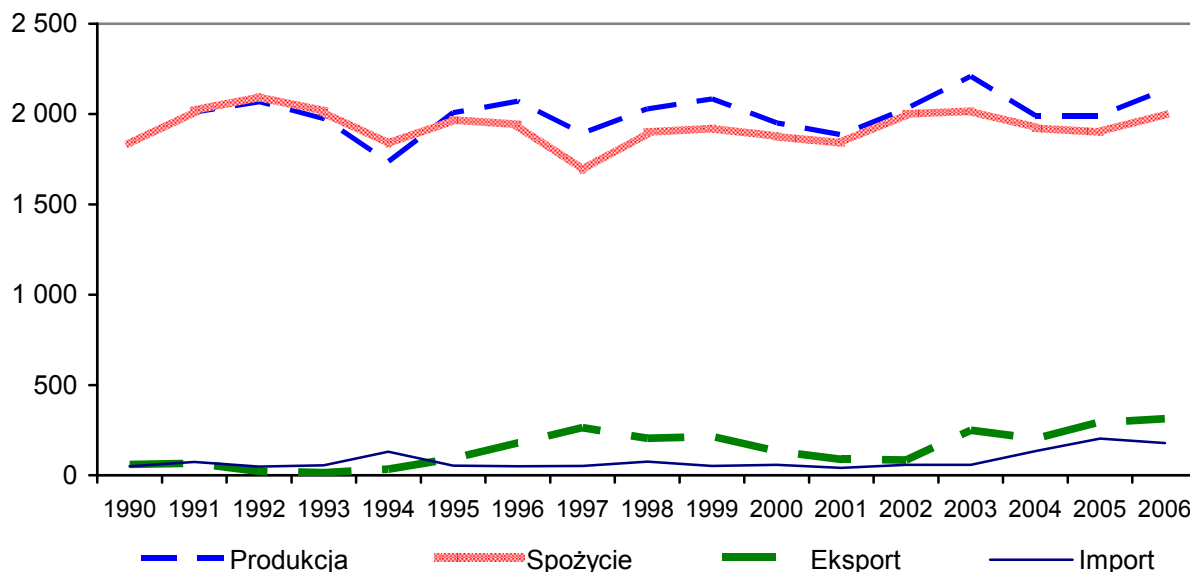
W latach 1991-1994 Polska była importerem netto wieprzowiny, od 1995 roku jest eksporterem netto. Wynika to z powolnego wzrostu produkcji (1,1% średnio w roku) i względnie ustabilizowanej konsumpcji (0,8% przeciętnie w roku). Wstąpienie Polski do UE spowodowało zwiększenie obrotów handlowych tym mięsem (szybszy wzrost importu niż eksportu). W latach 1990-2003 średnio w roku import wynosił 60 tys. ton, w 2004 roku – 115 tys. ton i w latach 2005-2006 – 200 tys. ton. Eksport wieprzowiny charakteryzuje się dużą zmiennością. Przeciętnie w roku wynosił on w latach 1990-1995 – 38 tys. ton, 1996-2000 – prawie 200 tys. ton, 2001-2002 – prawie 90 tys. ton i 2003-2006 – 240 tys. ton. Niezależnie od tych tendencji od 1995 roku krajowa produkcja przewyższa zapotrzebowanie konsumpcyjne. Powoduje to konieczność zagospodarowania

⁶ Rozporządzenie Rady (WE) nr 1261/2007 z 9 października 2007 r.

⁷ *Rocznik statystyczny rolnictwa i obszarów wiejskich*, GUS, Warszawa 2006, s. 263.

nadwyżek na rynkach zagranicznych. W 2006 roku na rynkach zagranicznych zagospodarowano 13,4% krajowej produkcji wieprzowiny, a z importu pochodziło 9,6% krajowej podaży. Zwiększenie obrotów handlowych wieprzowiną po wstąpieniu Polski do UE wynika z braku barier handlowych i różnic cen na rynkach lokalnych (krajowych).

Rysunek 10. Produkcja, obroty handlowe i konsumpcja wieprzowiny w Polsce w latach 1990-2006 (w tys. ton)

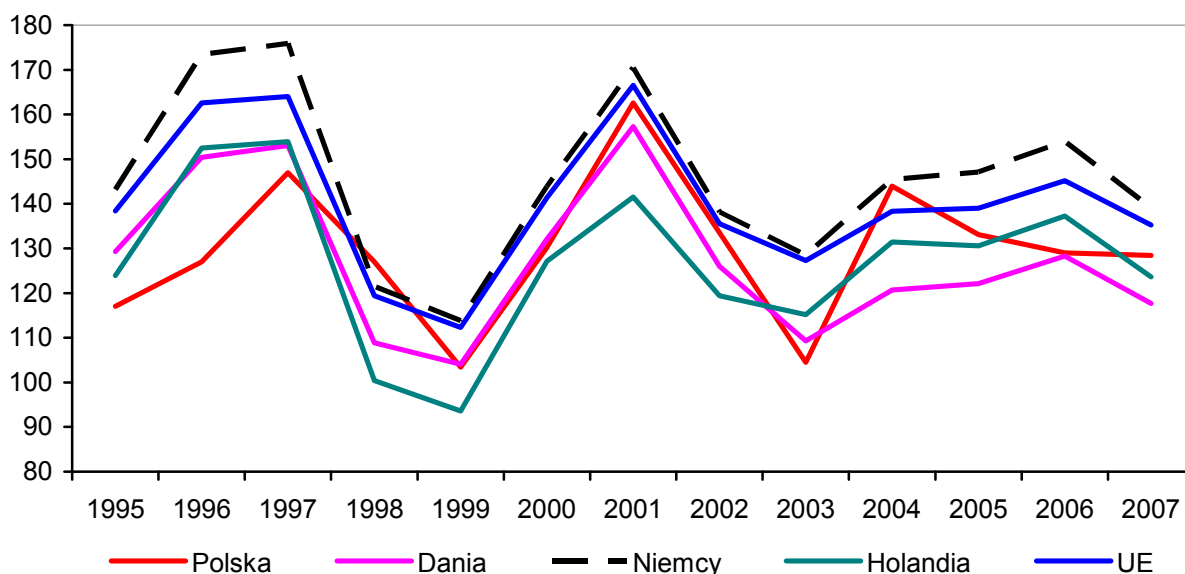
Źródło: jak rys. 1.

Na podstawie analizy cyklicznych zmian cen trzody chlewnej (rys. 11) można stwierdzić, że:

- przed wstąpieniem Polski do UE zmiany cykliczne w Polsce były opóźnione średnio o trzy miesiące w stosunku do analogicznych wahań na rynku niemieckim i duńskim,
- wyraźne jest stopniowe dochodzenie do coraz większej współzależności i coraz większej konwergencji cykli świńskich w Polsce w stosunku do cykli w Danii i Niemczech,
- funkcjonowanie na rynku europejskim powoduje, że przebiegają one niemal równocześnie.

Podstawowe znaczenie w kształtowaniu sytuacji na rynkach lokalnych mają wahania krótkookresowe reprezentujące zmiany sezonowe. Jeżeli w ich wyniku powstają zbyt duże różnice cenowe, następuje zwiększenie obrotów towarowych, co prowadzi do wyrównywania się cen na różnych rynkach. Jest to widoczne na rynku mięsa wieprzowego.

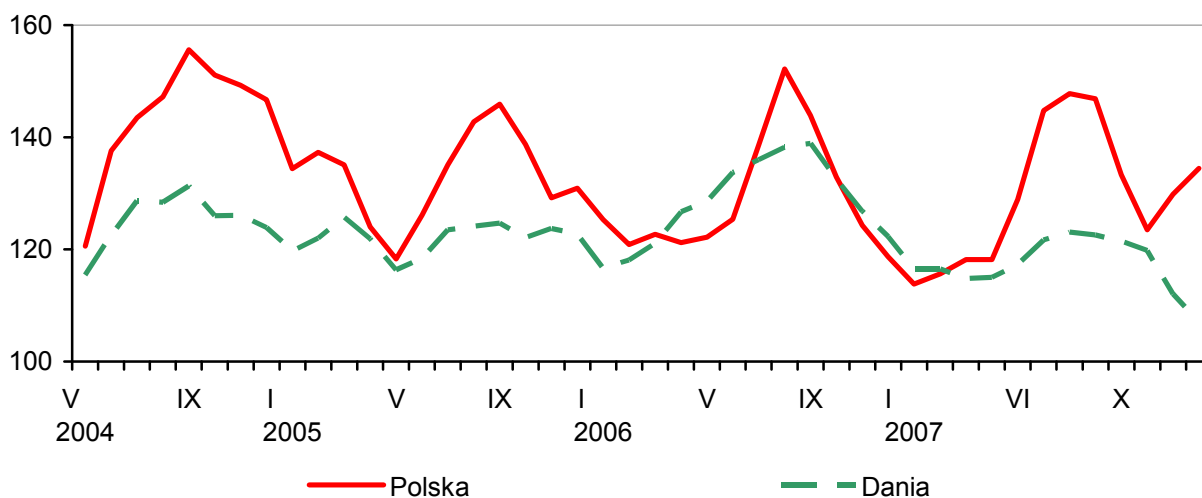
Rysunek 11. Ceny trzody chlewnej w Polsce i krajach UE w latach 1995-2007
(w euro/100 kg)

Źródło: jak rys. 1.

Sezonowość cen żywca wieprzowego w Polsce jest wyższa niż w Danii (rys. 12), która z kolei jest głównym dostawcą mięsa wieprzowego do Polski. Jeżeli różnice w cenach mięsa przewyższają koszty transakcyjne, przedsiębiorstwa mają możliwość zaopatrzenia się w tańszy surowiec z innych krajów. Powoduje to zwiększenie importu mięsa i ograniczanie eksportu. W wyniku tego powstaje ujemne saldo handlowe.

Rysunek 12. Miesięczne referencyjne ceny trzody chlewnej w Polsce i Danii
(w euro/100 kg)

Źródło: jak rys. 1.

Potwierdzają to wyniki badań, które wskazują, że⁸:

- po wstąpieniu Polski do UE nastąpił wzrost krótkookresowych powiązań cenowych polsko-duńskich i polsko-niemieckich,
- ceny w Polsce są pod dużą presją eksportowych cen wieprzowiny duńskiej,
- krótkookresowe impulsy cenowe przebiegają od rynku polskiego do duńskiego.

Sezonowy wzrost cen żywca w Polsce przewyższający ceny w Danii i koszty transakcyjne powoduje zwiększenie przywozu mięsa. Wyniki obliczeń wskazują, że różnice cen wieprzowiny nie powinny być wyższe niż 15 euro/100 kg (por. tab. 2).

Tabela 2. Różnice cen mięsa wieprzowego w Polsce i Danii oraz saldo handlu tym mięsem (przeciętne miesięczne)

Poziom cen	Średniomiesięczne saldo handlu mięsem wieprzowym (w tonach)
Niższe ceny w Polsce niż w Danii	+ 7 053
Wyższe ceny w Polsce niż w Danii do 10 euro/100 kg	+ 3 334
Wyższe ceny w Polsce niż w Danii o 11-15 euro/100 kg	+ 784
Wyższe ceny w Polsce niż w Danii o co najmniej 15 euro/100 kg	- 6 450

Źródło: szacunki własne na podstawie: *Rynek mięsa wieprzowego, MRiRW, nr 1-51 z lat 2005, 2006, 2007.*

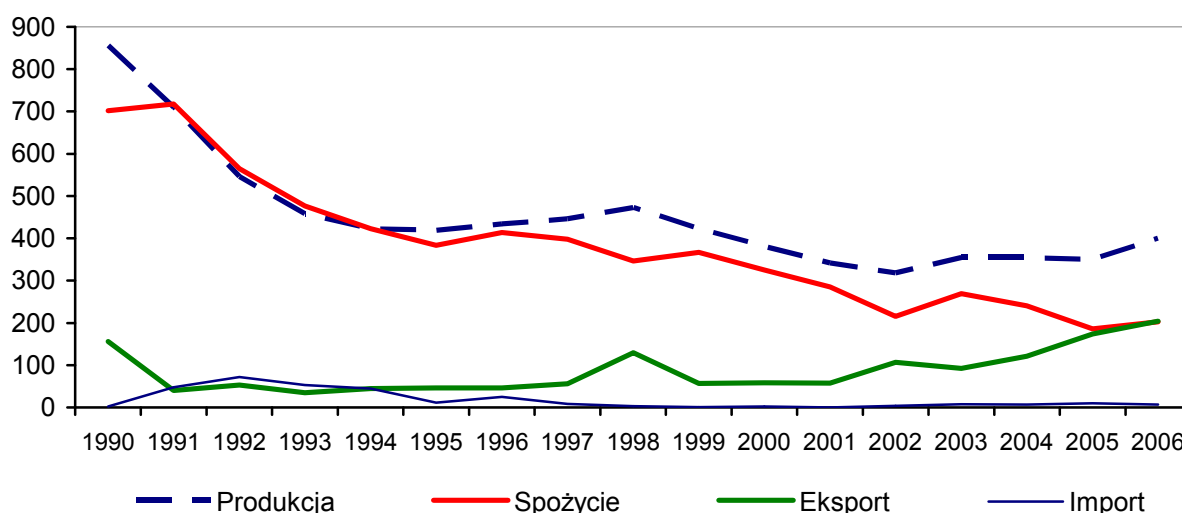
Krajowa produkcja mięsa wołowego i cielęcego pochodzi w głównej mierze od bydła o mlecznym kierunku użytkowania i – podobnie jak w przypadku wielkości pogłowia – wykazuje tendencję malejącą. W latach 1990-2006 można wyróżnić cztery podokresy w produkcji żywca bydlęcego (w wadze bitej ciepłej) w zależności od tempa zmian:

1. szybkiego spadku produkcji w latach 1990-1995; w okresie tym produkcja wołowiny i cielęciny zmniejszyła się o 51% (spadek z 856 tys. t do 418 tys. t);
2. powolnego wzrostu w latach 1996-1998 średnio w roku o 3,6% (do 472,5 tys. ton w 1998 roku);
3. ponownie szybkiego spadku obejmującego lata 1999-2002 w tempie 9,9% w ciągu roku;
4. w ostatnim okresie obejmującym lata 2002-2006 nastąpiło odwrócenie tendencji spadkowej na wzrostową; średnia stopa wzrostu wyniosła 5,6% i w 2006 roku produkcja wołowiny i cielęciny wyniosła ok. 400 tys. ton.

⁸ M. Hamulczuk, *Powiązania cen wieprzowiny pomiędzy rynkiem polskim, duńskim i niemieckim*, [w:] *Rolnictwo i gospodarka żywnościowa Polski w ramach Unii Europejskiej. Problemy rolnictwa światowego*, T. XVII, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2007.

Polska od lat jest eksporterem netto wołowiny i cielęciny. W analizowanym okresie obserwujemy wzrostową tendencję w eksporcie i malejącą w imporcie (rys. 13). W latach 1990-2001 eksport wołowiny i cielęciny był względnie ustabilizowany i wynosił w latach 1991-1994 – 43,3 tys. ton, 1995-1997 – 49,4 tys. ton, 1999-2001 – 57,2 tys. ton. Większe ilości wyeksportowano w 1990 i 1998 roku. Znaczne przyspieszenie skali wywozu produktów z tego rynku nastąpiło w latach 2002-2006. Eksport wołowiny i cielęciny w 2006 roku wyniósł 204,0 tys. ton, tj. o 91,4% więcej niż w 2002 roku i prawie 3,6-krotnie więcej niż w 2001 roku. Eksport wołowiny i cielęciny ma coraz większe znaczenie w zagospodarowaniu krajowej produkcji. Na rynki zagraniczne w 1990 roku przeznaczono 18% tego mięsa, a w 2006 roku już 51,4%.

Rysunek 13. Tendencje w produkcji, podaży i handlu zagranicznym wołowiną i cielęciną w Polsce (w tys. ton)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Od 1998 roku w strukturze wywozu mięsa zmniejsza się udział eksportu żywca (36% w 1998 r., 17% w 2006 r.) na rzecz wzrostu udziału mięsa świeżego i mrożonego (48% w 1998 r. i 78% w 2006 r.).

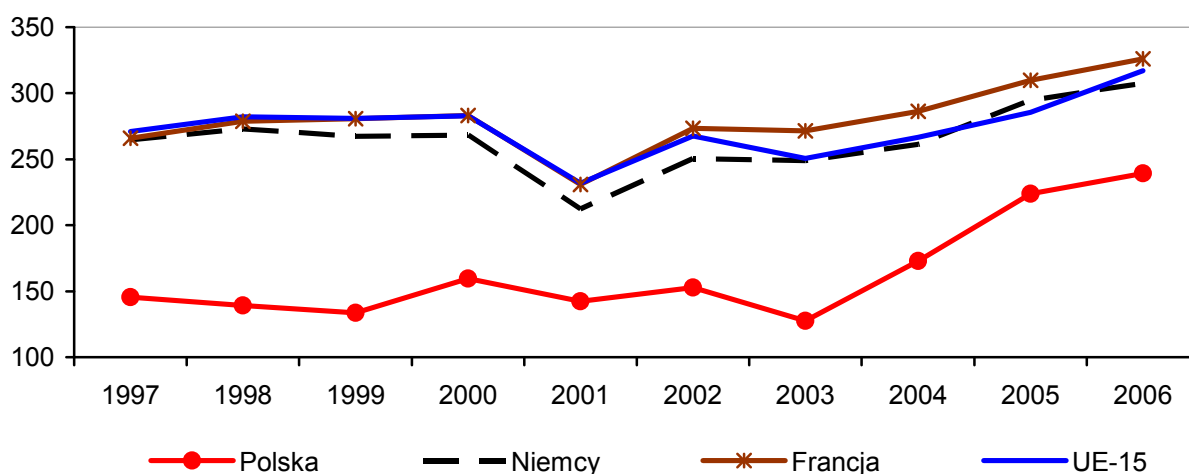
Przywóz wołowiny i cielęciny nie ma większego wpływu na bilans tego mięsa w kraju. W ciągu pierwszych dwóch lat transformacji w Polsce wzrósł on z 2 tys. ton do 72 tys. ton, stanowiąc ok. 13% wielkości krajowej produkcji, po czym uległ osłabieniu i po latach stabilizacji na niskim poziomie w 2006 roku wyniósł ok. 10 tys. ton, tj. 2,5% rodzimej produkcji.

Lata 1997-2003 charakteryzowały się względną stabilizacją cen, średnio w roku wzrastały one o 1,6%, tj. poniżej tempa inflacji. Ponowne przyspieszenie tempa wzrostu cen (20,6%) obejmuje lata 2004-2006, tj. od czasu wstąpienia

Polski do UE i wynika ze zwiększania się popytu eksportowego, głównie w krajach Europy Zachodniej (rys. 13 i 14).

Obserwując kształtowanie się cen skupu bydła w Polsce, a także cen referencyjnych polskiej wołowiny i cieleciny na rynku unijnym, można wysnuć wniosek, że trudno będzie uzyskać lepsze warunki zapłaty bez poprawy jakości oferowanego mięsa. Po gwałtownym wzroście po akcesji w maju 2004 roku ceny te kształtują się na względnie stabilnym poziomie i stanowią 75% średniej w Unii Europejskiej. Wyższe ceny uzyskuje się za wołowinę z ras mięsnych.

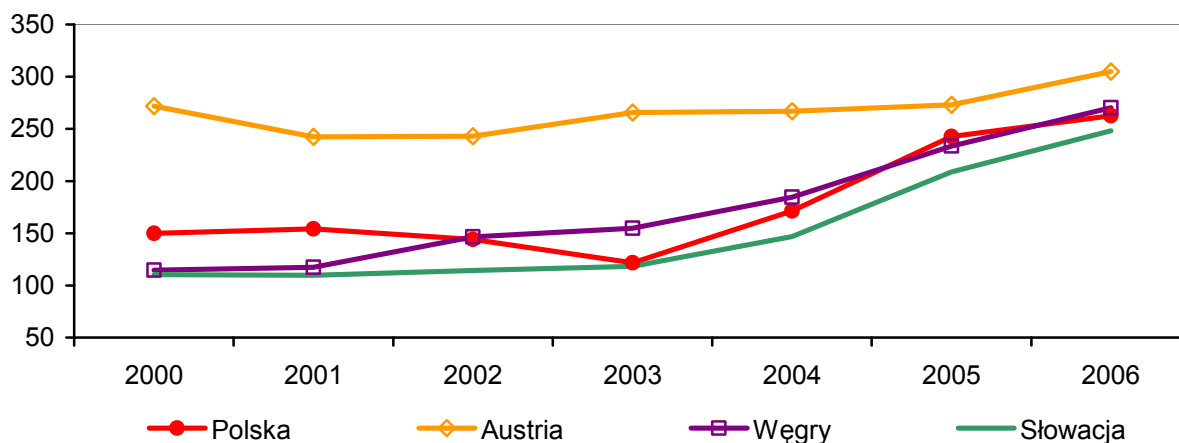
Rysunek 14. Ceny wołowiny w Polsce i krajach UE (w euro/100 kg)

Źródło: jak rys. 1.

Wejście Polski do UE spowodowało także znaczny wzrost cen cieleciny. Jej ceny w 2004 i 2005 roku wzrastały o 40% rocznie, a w 2006 roku o dalsze 8%.

Rysunek 15. Ceny sprzedaży cieląt w Polsce i krajach UE (w euro/100 kg wagi żywca)

Źródło: jak rys. 1.

Rynek mleka w UE należy do silnie protegowanych. Wykorzystuje się na nim instrumenty interwencji wewnętrznej i środki ochrony zewnętrznej. Wspólną organizacją rynku, oprócz mleka, objętych jest wiele innych jego produktów (np. masło, odtłuszczone mleko w proszku, sery, laktoza). Ceny rynkowe mleka i jego produktów w Unii Europejskiej nie są kształtowane wyłącznie przez siły rynkowe. Do podtrzymywania cen i stabilizacji rynku wykorzystuje się:

a) system kwot produkcyjnych,

b) różne instrumenty interwencji wewnętrznej, do których należą:

- zakupy interwencyjne masła,
- zakupy interwencyjne odtłuszczonego mleka w proszku,
- subwencje (dopłaty) do prywatnego przechowywania masła i mleka w proszku i niektórych gatunków serów,
- różne sposoby wspierania popytu wewnętrznego na produkty mleczarskie:
 - sprzedaż masła po obniżonych cenach organizacjom typu non-profit,
 - dopłaty do przetwórstwa masła, masła skoncentrowanego i śmietanki,
 - dopłaty do spożycia mleka i przetworów mlecznych w placówkach oświatowych,
 - dopłaty do masła skoncentrowanego stosowanego w bezpośredniej konsumpcji,
 - dopłaty do odtłuszczonego mleka w proszku przeznaczonego do produkcji pasz,
 - dopłaty do odtłuszczonego mleka przeznaczonego do produkcji kazeiny i kazeinianów,

c) regulacje handlu zagranicznego poprzez:

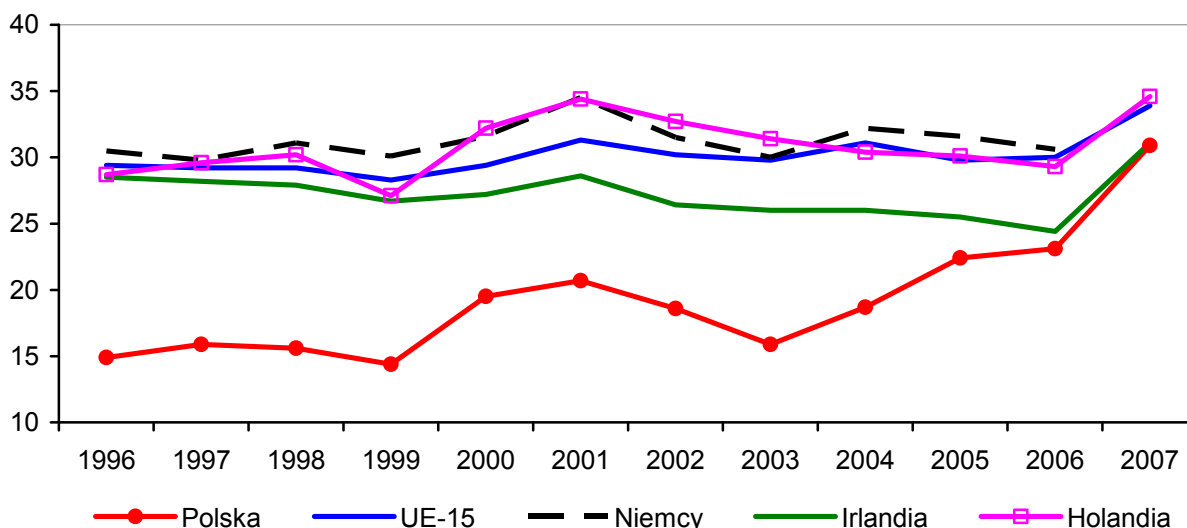
- pozwolenia wywozowe i przywozowe,
- dopłaty do wywozu,
- kontyngenty.

Jednocześnie mleko surowe stosowane do produkcji wyrobów mlecznych powinno spełniać określone wymogi. Dotyczą one gospodarstw, zwierząt, higieny, samego produktu. Wymagania te dotyczą nie tylko produkcji mleka, ale także jego odbioru, transportu, przetwórstwa, dystrybucji. Ich spełnianie wymagało od uczestników poszczególnych ogniw poniesienia znacznych nakładów inwestycyjnych. Tak rozbudowany system regulacji zapewnia jednak stabilizację rynku i odpowiedni poziom cen dla producentów i przetwórców.

Po wstąpieniu Polski do UE ceny skupu mleka systematycznie rosły. Pomimo to były i są one niższe niż w krajach UE-15: w 2004 roku o 21,4%, w 2005 roku o 13%, a w 2006 roku o 9,1%. Od połowy 2007 roku ceny skupu

mleka szybko wzrastały w Polsce i krajach UE. Spowodowało to powiększenie się różnic cen. We wrześniu 2007 roku ceny skupu mleka w Polsce były o 8,8% niższe niż w UE, o 16,7% niż w Niemczech, o 27,6% niż w Irlandii i o 25,2% niż we Francji. Znacznie mniejsze są różnice w cenach zbytu niektórych artykułów mleczarskich (masło, odtłuszczone mleko w proszku).

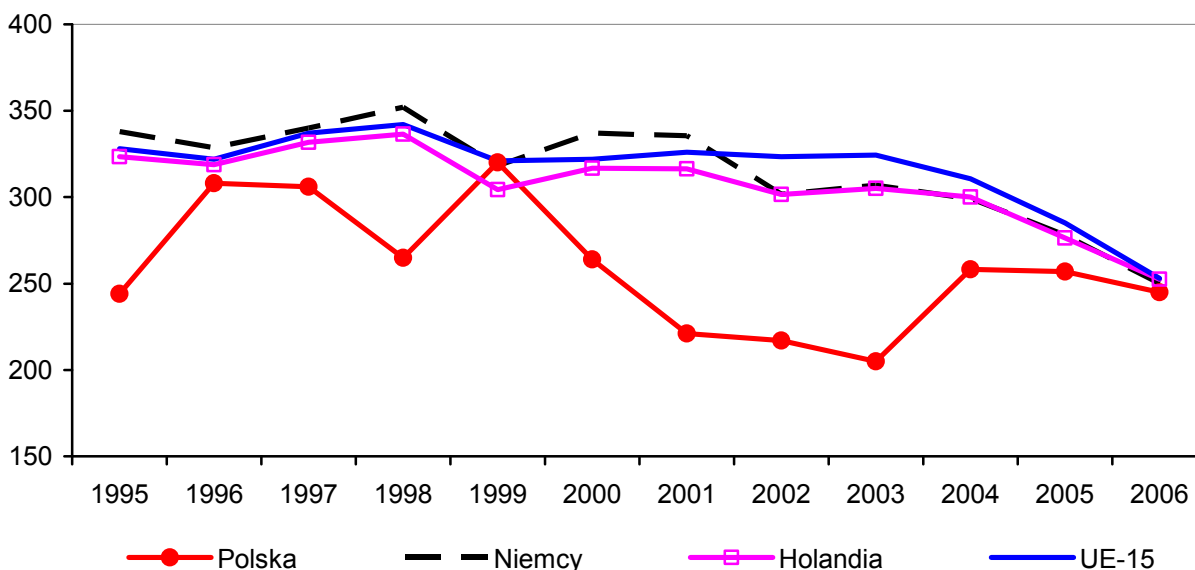
Rysunek 16. Ceny skupu mleka w Polsce i krajach UE (w euro/100 kg)

Źródło: jak rys. 1.

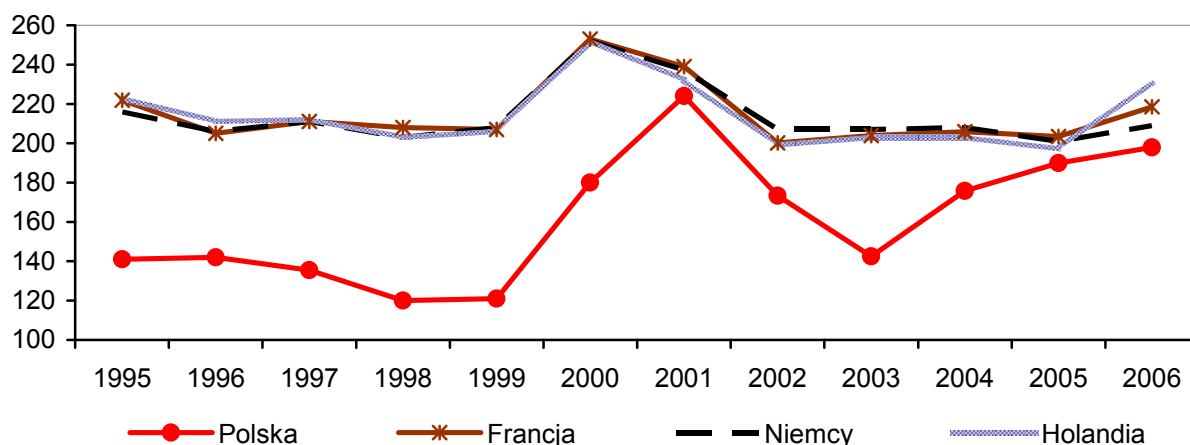
Wraz z akcesją wzrastały także ceny zbytu masła i mleka w proszku (rys. 17 i 18). Ceny masła osiągnęły poziom UE w 2005 roku, a mleka w proszku w 2007 roku (tab. 3).

Rysunek 17. Ceny zbytu masła w Polsce i krajach UE (w euro/100 kg)

Źródło: jak rys. 1.

Rysunek 18. Ceny zbytu odtłuszczonego mleka w proszku w Polsce i krajach UE (w euro/t)

Źródło: jak rys. 1.

Tabela 3. Ceny skupu mleka i zbytu masła oraz odtłuszczonego mleka w proszku w Polsce i krajach UE (Polska = 100)

Rok	Polska	Niemcy	Francja	Holandia
Mleko surowe				
2003 grudzień	100	189,3	184,7	198,0
2004 grudzień	100	171,8	140,0	161,9
2005 grudzień	100	140,9	134,1	134,2
2006	100	132,2	.	126,6
2007 wrzesień	100	119,7	110,0	133,6
Masło				
2003	100	149,7	.	148,7
2004	100	115,8	.	115,8
2005	100	101,5	99,8	99,6
2006	100	102,4	98,7	99,5
2007 ostatni tydzień	100	106,0	109,7	99,3
Odtłuszczone mleko w proszku				
2003	100	145,3	143,1	142,4
2004	100	117,9	117,1	115,4
2005	100	104,4	102,1	100,5
2006	100	106,7	107,6	105,4
2007	100	98,9	97,0	89,2

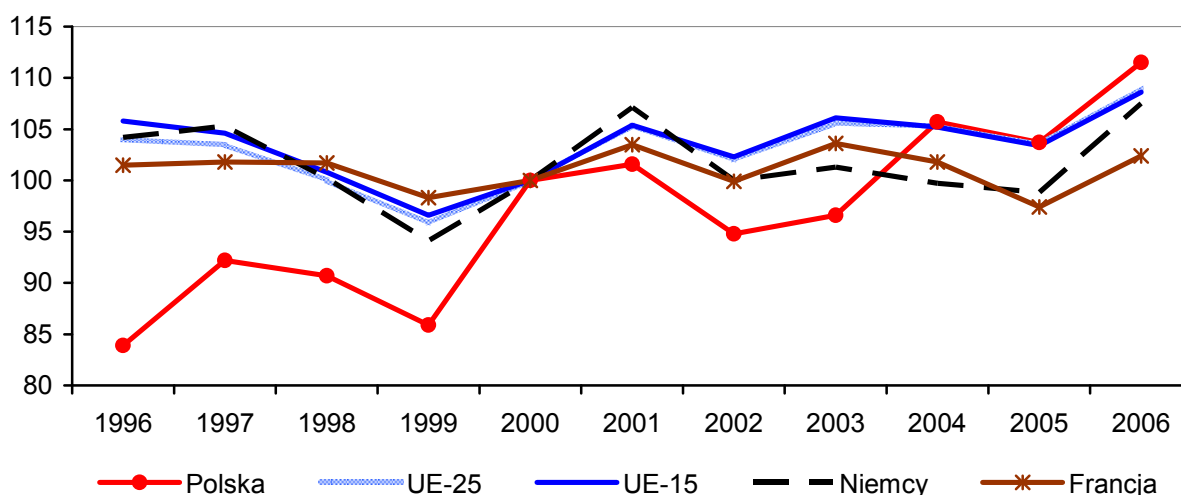
Źródło: obliczenia własne na podstawie Eurostat i MRiRW.

Takie tempo zmian cen na rynku mleczarskim oznacza, że mniejsze są różnice cen zbytu masła i odtłuszczonego mleka w proszku niż cen skupu mleka między Polską a krajami UE-15. Są to korzystne warunki gospodarowania dla przemysłu mleczarskiego. W Polsce ma on możliwość pozyskiwania tańszego surowca niż w krajach UE-15. Jest to także jeden z powodów dużej dynamiki eksportu mleka i jego artykułów. W 2006 roku na rynki UE-15 skierowane było 63% wywozu mleczarskiego, a do UE-9 – 20,7%.

5. Wskaźniki zmian cen rolnych

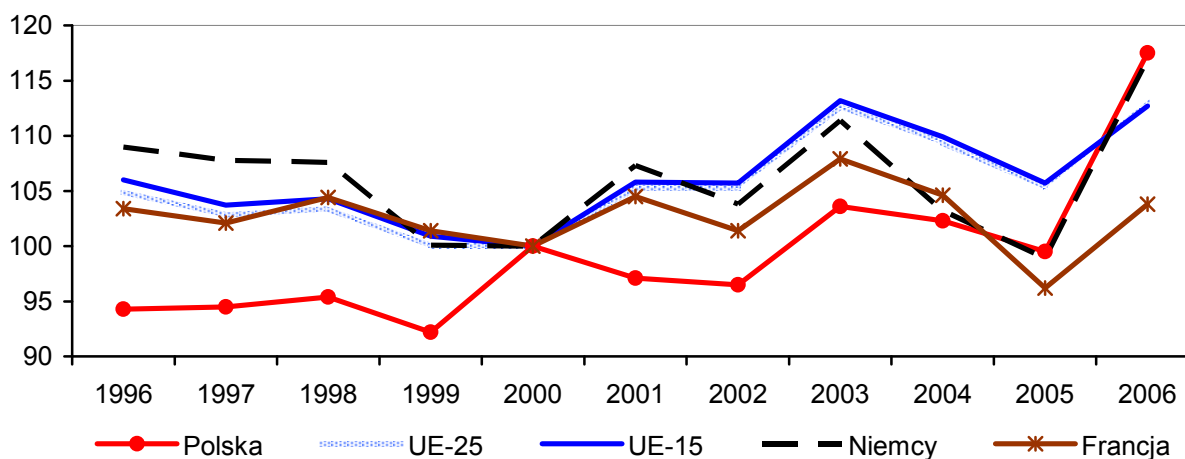
Jednym z podstawowych elementów określających warunki prowadzenia działalności gospodarczej jest zmienność cen. W warunkach dużej zmienności, ceny niewłaściwie informują producentów o rzadkości i użyteczności produktów oraz nie motywują producentów do rozwijania opłacalnych i ograniczania deficytowych kierunków produkcji. W takich warunkach ceny niewłaściwie pełnią funkcję informacyjną i produkcyjną. Analiza dynamiki nominalnych cen rolnych oraz cen płaconych przez producentów (rys. 19-21) wskazuje, że zmienność cen rolnych w Polsce w latach 1996-2003 była duża.

Rysunek 19. Wskaźniki nominalnych cen produktów rolnych w Polsce i krajach UE w latach 1996-2006 (2000 = 100)

Źródło: jak rys. 1.

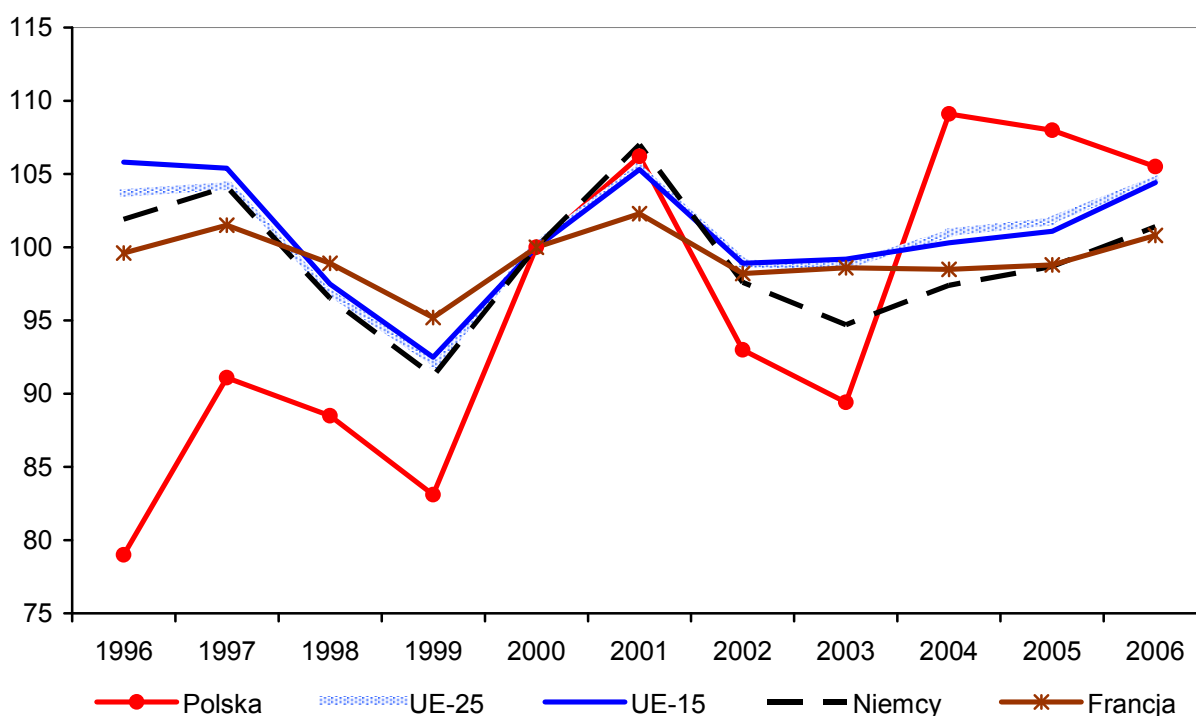
Rysunek 20. Wskaźniki nominalnych cen produktów roślinnych w Polsce i krajach UE w latach 1996-2006 (2000 = 100)

Źródło: jak rys. 1.

Indeksy cen rolnych w Polsce w latach 1996-2003 kształtowały się w przedziale 83,9-101,6, a w UE w tym czasie odpowiednio 96,6-106,1. Wskaźniki cen produktów roślinnych były odpowiednio: w Polsce 92,1-106,2, a w UE-15 – 92,5-105,2, a produktów zwierzęcych: w Polsce 79-106,2, w UE-15 – 92,5-105,3. Od 2004 roku zmiany cen produktów rolniczych są podobne. Oznacza to, że warunki prowadzenia działalności rolniczej z punktu widzenia zmienności cen są podobne w Polsce i krajach Unii Europejskiej. W dużej mierze wynika to z polityki interwencyjnej w rolnictwie.

Rysunek 21. Wskaźniki nominalnych cen produktów zwierzęcych w Polsce i krajach UE w latach 1996-2006 (2000 = 100)

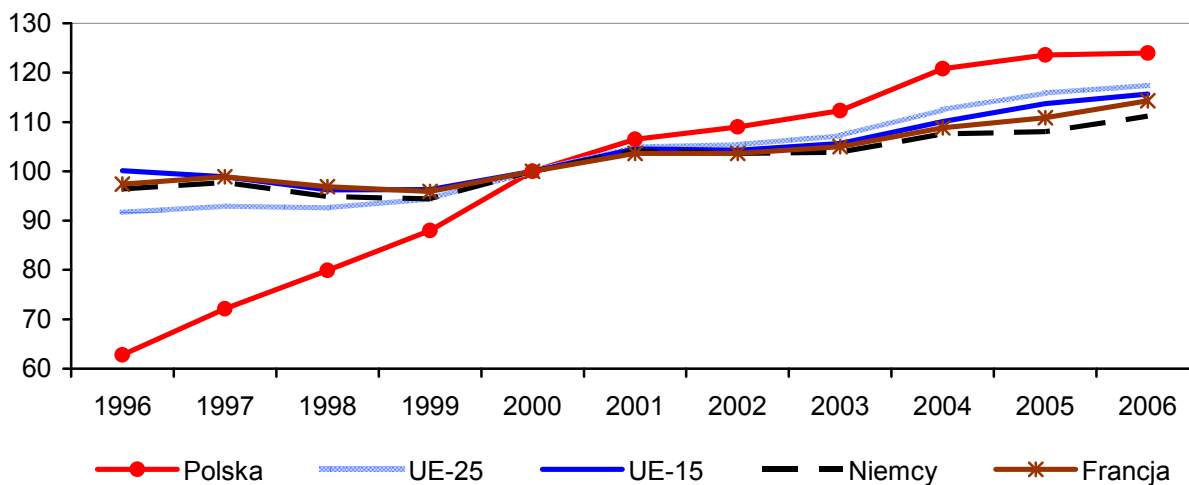

Źródło: jak rys. 1.

Od 1 maja 2004 roku obowiązują w Polsce unijne zasady prowadzenia polityki interwencyjnej w rolnictwie. Zasady tej polityki oznaczają, że mechanizmy interwencyjne, warunki ich uruchomienia, stawki wsparcia rynkowego, wymagania dla podmiotów, źródła finansowania itp. są takie same, jak w pozostałych krajach Unii Europejskiej. Zasady polityki interwencyjnej w UE określone są ze znacznym wyprzedzeniem, w porównaniu do programów interwencyjnych przed wejściem do UE formułowanych w Polsce w każdym roku budżetowym.

Na warunki i efekty prowadzenia działalności gospodarczej mają wpływ także zmiany cen środków kupowanych przez producentów (rys. 22).

Rysunek 22. Wskaźnik nominalnych cen produktów kupowanych przez rolników w Polsce i krajach UE (2000 = 100)

Źródło: jak rys. 1.

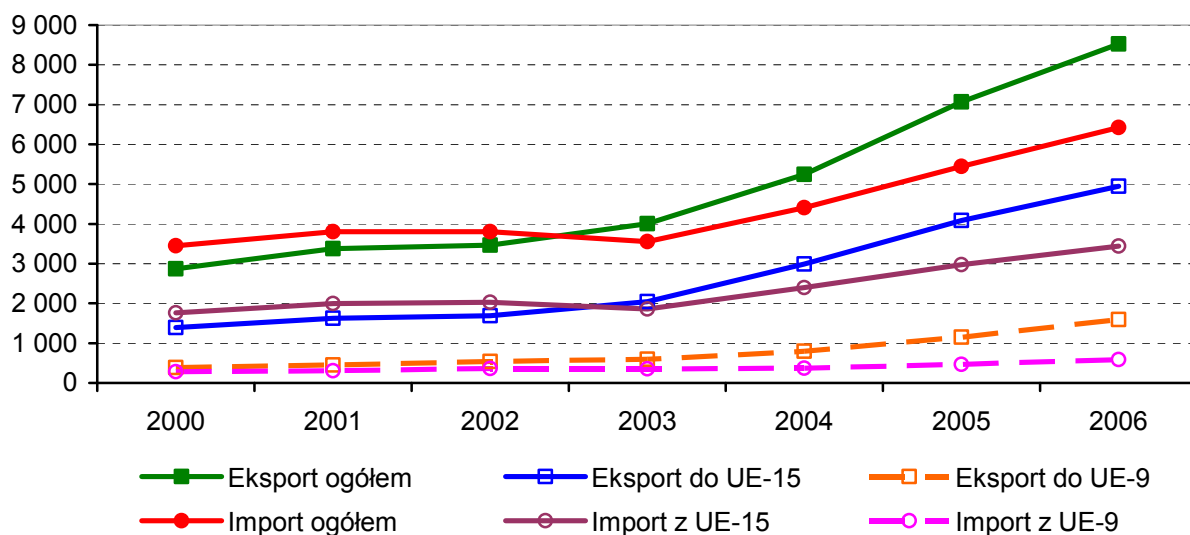
W latach 2005-2006 wskaźnik wzrostu cen środków kupowanych przez producentów w Polsce przewyższał zmiany wzrostu cen w krajach UE-15 i UE-25. Wynosił on w Polsce w latach 2000-2003 – 112,3, a w UE-15 – 107,2, UE-25 – 107,2, natomiast w latach 2004-2006 odpowiednio: w Polsce 120-124, UE-15 – 110,1-115,5, UE-25 – 112,5-117,4. Szybszy wzrost cen środków kupowanych przez producentów zniwelował w części efekty wzrostu cen produktów sprzedawanych przez rolnictwo. Przed wejściem Polski do Unii Europejskiej zmienność cen rolnych i cen środków kupowanych przez rolnictwo była w Polsce wyższa niż w krajach UE. Wskaźniki cen środków kupowanych przez rolnictwo wynosiły w tych latach w Polsce 62,8-112,3, a w UE 96,2-106,6.

6. Handel zagraniczny

Akcesja Polski do struktur unijnych przyniosła duży wzrost wartości eksportu i importu. W latach 2000-2002 Polska była importerem netto artykułów rolno-spożywczych, od 2003 roku jest ich eksporterem netto (rys. 23). Wartość eksportu w 2006 roku wzrosła ponad dwukrotnie w porównaniu do 2003 roku i prawie trzykrotnie od początku badanego okresu, a średnioroczna stopa wzrostu wynosiła 17,7%. Import również wykazywał tendencję wzrostową, chociaż dynamika wzrostu była mniejsza niż w eksporcie i wyniosła 8,1% średnio w roku. Dzięki temu bilans handlu zagranicznego artykułami rolno-spożywczymi ulega od 2003 roku ciągłej poprawie, a na końcu badanego okresu wyniósł ponad +2 mld euro. Dynamika eksportu i importu do krajów „piętnastki” i do pozostałych państw Wspólnoty była różna. Do krajów UE-15 eksport rolno-spożywczy

w latach 2003-2006 zwiększył się 2,4-krotnie, do krajów UE-9 – 2,7-krotnie, a import z UE-15 – 1,9-krotnie, z UE-9 – 1,7-krotnie.

Rysunek 23. Handel zagraniczny artykułami rolno-spożywczymi Polski
(w mln euro)

Źródło: obliczenia własne na podstawie: *Polski handel zagraniczny artykułami rolno-spożywczymi w 2002 r., 2004 r. i 2006 r.*, FAMMU, FAPA, Warszawa 2003, 2005 i 2007.

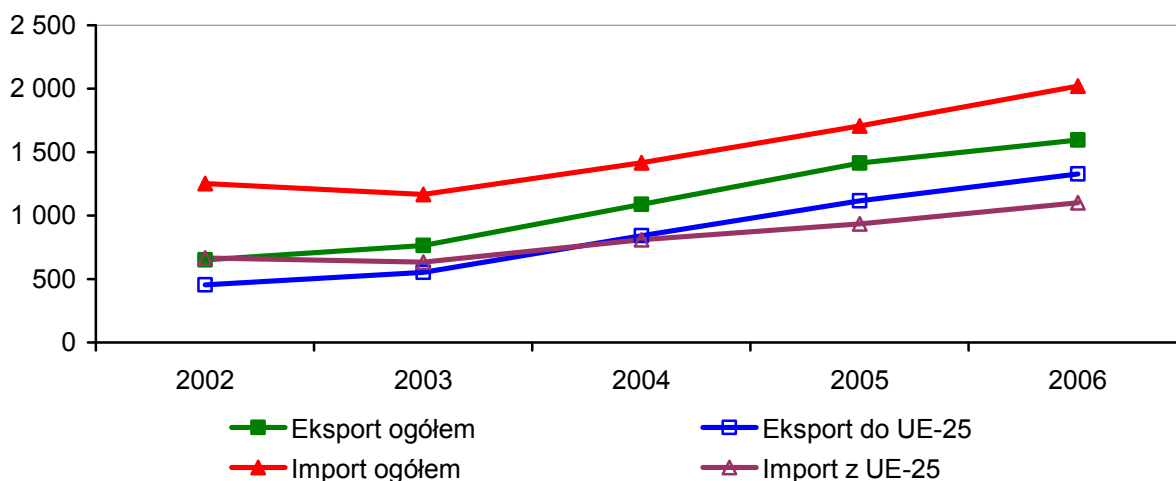
Dynamiczny wzrost eksportu rolno-spożywczego wynika z integracji Polski z UE. W 2004 roku 92,5% wzrostu tego eksportu ulokowane było na rynku krajów UE-25, w tym UE-9 – 16%, w 2005 roku 85%, w tym UE-9 – 19,6%, a w 2006 roku 90,1%, w tym UE-9 – 30,5%. Oznacza to, że rosnący eksport lokowany jest na rynkach krajów Unii Europejskiej. Coraz większego znaczenia nabiera eksport do nowych członków.

W latach 2000-2006 Polska przez cały okres pozostawała eksporterem netto z dziewięcioma krajami Unii Europejskiej, a dodatni bilans polepszył się w latach 2000-2006 dziesięciokrotnie i wyniósł +1 mld euro w 2006 roku. Szybko zwiększały się obroty handlowe z krajami „starej” Unii. W całym analizowanym okresie eksport rósł o 21,3% rocznie, a import o 9,5%. Od 2003 roku średnioroczne tempo wzrostu wartości eksportu do tej grupy krajów wyniosło 31,6%, a importu 11,4%. Dodatni bilans, który wystąpił od 2003 roku ukształtował się na poziomie +1,5 mld euro w 2006 roku.

W latach 2000-2006 dynamika handlu zagranicznego surowcami rolniczymi i artykułami przetworzonymi była zróżnicowana. Przez cały analizowany okres Polska pozostawała importerem netto surowców rolniczych (rys. 24). Od 2001 roku wartość importu tych artykułów rosła o 5,2% rocznie, natomiast eksportu –

o 19,9%. Szybsza dynamika wzrostu wartości eksportu spowodowała, że saldo, chociaż ujemne polepszało się z -731 mln euro w 2000 roku do -427 mln euro w 2006 roku. Jednocześnie udział surowców rolniczych w handlu zagranicznym artykułami rolno-spożywczymi Polski ulegał zmianom. W 2000 roku stanowiły one 36,1% wartości importu, na koniec badanego okresu – 31,5%. W eksporcie natomiast w analizowanym okresie ich udział wzrósł o 0,8 p.p. i wynosił 18,7% w 2006 roku⁹.

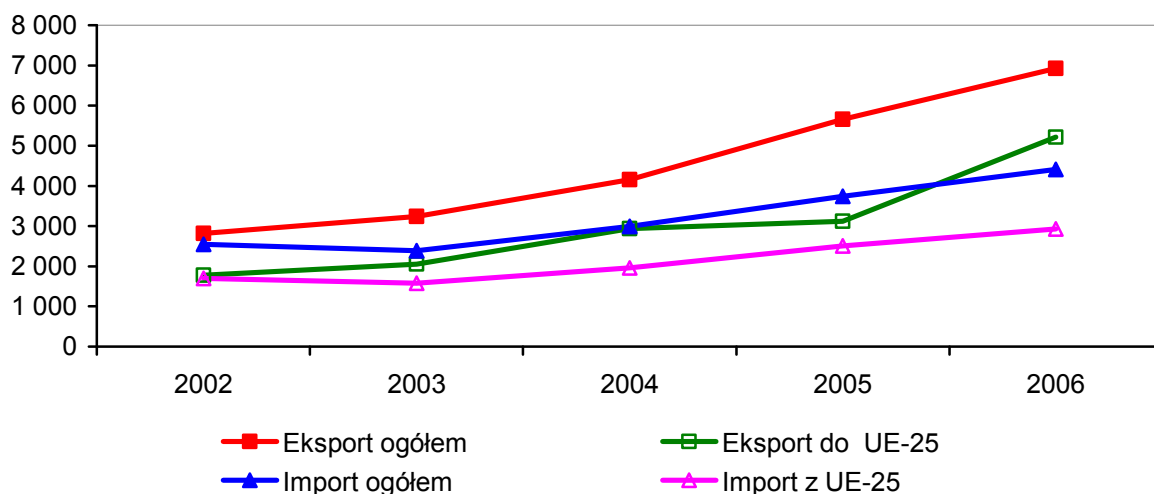
Rysunek 24. Handel zagraniczny Polski surowcami rolniczymi (w mln euro)

Źródło: jak rys. 1.

Polska w całym analizowanym okresie była eksporterem netto artykułów przetworzonych (rys. 25).

Rysunek 25. Handel zagraniczny produktami przetworzonymi (w mln euro)

Źródło: jak rys. 1.

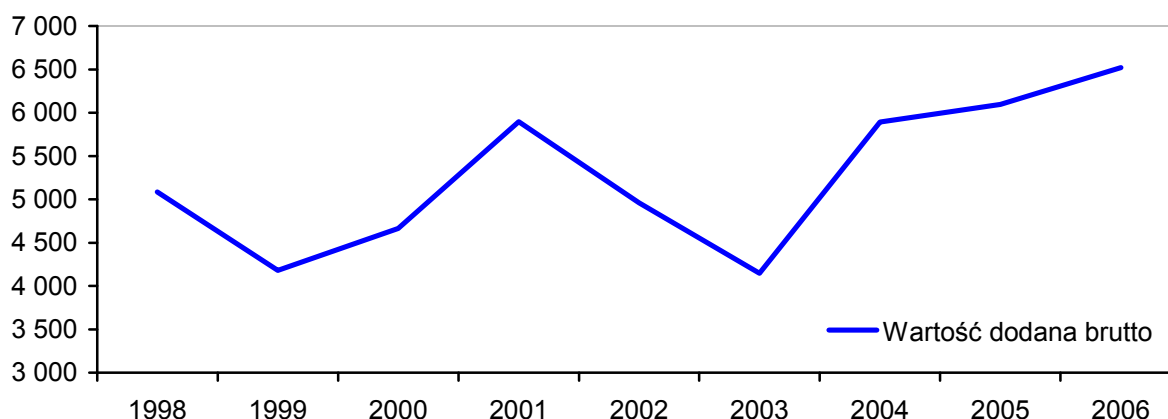
⁹ Obliczenia własne na podstawie danych FAMMU/FAPA.

Bardzo dynamicznie rósł eksport produktów przetworzonych – 16,9% rocznie, jednak przyspieszenie nastąpiło od 2004 roku. W latach 2003-2006 wzrósł on 2,1-krotnie, w tym do UE-15 – 2,5-krotnie, a UE-9 – 2,7-krotnie. Dynamika wzrostu importu była zdecydowanie mniejsza – 9,6% średnio w roku, ale rok akcesji był również rokiem przyspieszenia tempa wzrostu przywozu. W latach 2003-2006 zwiększył się on 1,8-krotnie, w tym z UE-15 – 1,9-krotnie, a z UE-9 – 1,5-krotnie. Bilans handlu ogółem tymi artykułami poprawił się z +154 mln euro w 2000 roku do +2,5 mld euro w 2006 roku.

7. Wartość dodana brutto z działalności rolniczej

Syntetyczną miarą zmian wynikającą z fizycznych rozmiarów produkcji i ponoszonych nakładów jest wartość dodana brutto. Określa ona produkcję wytworzoną przez czynniki produkcji. Cechą charakterystyczną jest jej zmienność. Po wstąpieniu naszego kraju do Unii Europejskiej zmienność ta znacznie została ograniczona (rys. 26).

Rysunek 26. Wartość dodana brutto w rolnictwie polskim (w mln euro)

Źródło: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>.

Pomimo wahań wykazuje ona tendencję wzrostową. Przyspieszenie jej wzrostu związane jest z integracją Polski z UE. W 2004 roku wartość dodana brutto zwiększyła się w porównaniu do średniej z lat 2000-2004 o 19,8%. W następnych latach tempo przyrostu było wolniejsze i wyniosło 3,5% w 2005 roku i 6,9% w 2006 roku. Średnio jej wartość w latach 2004-2006 była o 25,9% wyższa niż w latach 2000-2003. Oznacza to, że integracja Polski z UE znacznie poprawiła sytuację ekonomiczną rolnictwa.

8. Finansowanie rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich

Szybkość zmian w rolnictwie i jego otoczeniu w dużym stopniu skorelowana jest z dostępnymi środkami finansowymi. Przed integracją kraju z UE podstawowym źródłem finansowania rolnictwa i przetwórstwa były środki własne podmiotów oraz budżet państwa. Sytuacja zasadniczo zmieniła się po integracji w wyniku zwiększenia przychodów ze sprzedaży towarów (wzrostu sprzedaży i cen towarów) oraz możliwości finansowania z funduszy unijnych. Środki z budżetu krajowego i funduszy unijnych w stosunku do podmiotów stanowią zewnętrzne źródło finansowania. Środki te można rozmaicie klasyfikować z punktu widzenia charakteru ich wpływu na przeobrażenia strukturalne oraz zakresu oddziaływania¹⁰.

W opracowaniu przedstawiamy skalę dostępnych środków finansowych z budżetu krajowego i funduszy UE w latach 2003-2006 (tab. 4).

Tabela 4. Fundusze unijne i środki krajowe dla rolnictwa i obszarów wiejskich (PHARE, SAPARD, SPO Rolnictwo, PROW, interwencja rynkowa, postęp biologiczny)

Wyszczególnienie	2003	2004	2005	2006
Ogółem (w mln zł)	1 830,1	8 899,4	13 421	15 788,8
Struktura wykorzystania na różne kierunki (w procentach)				
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0
– Płatności bezpośrednie	-	67,2	49,8	41,7
– Inwestycje w gospodarstwach ^a	-	5,7	10,3	21,0
– Poprawa przetwórstwa i marketingu	-	6,1	4,5	4,8
– Interwencja rynkowa	41,1	10,1	14,5	11,1
– Rozwój i poprawa infrastruktury	44,0	10,8	7,0	0,4
– Pozostałe ^b	14,9	0,1	13,9	21,0

^a obejmują wsparcie inwestycji w gospodarstwach rolnych, różnicowanie działalności, ułatwianie startu młodym rolnikom, wspieranie gospodarstw niskotowarowych, dostosowanie gospodarstw do standardów UE; ^b obejmują wydatkowanie środków na przedsięwzięcia rolno-środowiskowe, renty strukturalne, zalesianie, postęp biologiczny i inne

Źródło: szacunki własne na podstawie S. Kowalczyk, *Fundusze Unii Europejskiej w rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich*, „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej” 2007, nr 3, s. 3-15 oraz Sprawozdań Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa i Agencji Rynku Rolnego za lata 2003-2006.

¹⁰ Z tego punktu widzenia S. Kowalczyk dzieli te środki na cztery grupy: (1) mające w całości bezpośredni wpływ na rozwój i przemiany strukturalne, (2) mające w całości pośredni wpływ, (3) mające w części bezpośredni wpływ, (4) mające w części pośredni wpływ. S. Kowalczyk: *Fundusze Unii Europejskiej w rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich*, „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej” 2007, nr 3, s. 3-4.

Integracja Polski z UE zasadniczo zmieniła warunki finansowania rolnictwa i jego otoczenia. Znacznie zwiększyły się możliwości zewnętrznego finansowania tej sfery gospodarki. Wśród zewnętrznych źródeł dominują te, które zwiększają bezpośrednio dochody producentów rolnych (płatności bezpośrednie). Stosunkowo mały jest udział środków, które przyczyniają się do wspierania rozwoju potencjału produkcyjnego rolnictwa i jego otoczenia.

W ocenie stanu ekonomicznego rolnictwa należy mieć także na uwadze inne zmiany, które wystąpiły po integracji. Dotyczą one zwiększenia przychodów ze sprzedaży produktów po wyższych cenach. W latach 2004-2006 szybko zwiększały się też ceny środków produkcji (por. rys. 22). Dodatkowe przychody pieniężne (płatności zwiększające dochody i zwiększenie przychodów ze sprzedaży produktów) przewyższają dodatkowe wydatki na zakup środków produkcji po wyższych cenach. R. Urban szacuje, że saldo tych przepływów gotówkowych w stosunku do 2003 r. wyniosło w 2004 r. 3,6 mld zł, w 2005 r. 7 mld zł, w 2006 r. 9,2 mld zł, a w 2007 r. 14,8 mld zł¹¹.

9. Podsumowanie

Integracja Polski z Unią Europejską zmieniła zasadniczo warunki prowadzenia działalności gospodarczej w rolnictwie i jego otoczeniu. Znajduje to swój wyraz w wielu aspektach. Podstawowymi są:

- kilkakrotne zwiększenie możliwości finansowania działalności gospodarstw i otoczenia ze źródeł zewnętrznych, zwłaszcza z funduszy UE;
- nadrzędność zasad Wspólnej Polityki Rolnej nad polityką krajową spowodowała ujednoczenie warunków funkcjonowania poszczególnych rynków rolnych; skutkiem tego jest coraz efektywniejsze funkcjonowanie rynku rolnego i ujednoczanie poziomu cen na rynkach sąsiednich, co umożliwia przetwórcom wybór źródeł zakupu surowców w zależności od poziomu cen;
- przyjęcie unijnych zasad polityki interwencyjnej w rolnictwie spowodowało przewidywalność zachowania się państwa na rynku; zasady tej polityki oznaczają, że mechanizmy interwencyjne, warunki ich uruchomienia, stawki wsparcia rynkowego, wymagania dla podmiotów, źródła finansowania itp. są takie same, jak w pozostałych krajach UE i określone ze znacznym wyprzedzeniem;
- znaczne zwiększenie rynku zbytu dla produktów i surowców rolniczych. Efektem tego jest szybki wzrost eksportu artykułów rolno-spożywczych;

¹¹ R. Urban, *Ocena stanu polskiej gospodarki żywnościowej po wejściu do UE (w trzecim i czwartym roku)*, [w:] *Materiały konferencyjne*, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2007.

po integracji eksport tych artykułów do UE-15 zwiększył się 2,4-krotnie, do krajów UE-9 – 2,7-krotnie, a prawie 90% przyrostu eksportu kierowane było na rynki krajów UE;

- lokowanie coraz więcej artykułów rolno-spożywczych z innych krajów UE na rynku polskim; wzrost importu był wolniejszy od tempa wzrostu eksportu, co prowadziło do poprawy salda handlu zagranicznego w 2006 roku do ponad +2 mld euro;
- poprawa sytuacji ekonomicznej rolnictwa, czego wyrazem jest rosnąca tendencja wartości dodanej brutto oraz zmniejszenie jej wahań;
- poprawa warunków prowadzenia działalności dla większości branż przemysłu przetwórczego (niższe ceny surowca, większy rynek zbytu).

Analiza i model rozwoju handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi

Wraz z postępującymi procesami liberalizacji wymiany handlowej, wzrostem otwartości polskiej gospodarki żywnościowej na świat, a w ostatnich latach w aspekcie integracji Polski z Unią Europejską, w handlu zagranicznym produktami rolno-spożywczymi zachodziły dynamiczne zmiany. Obserwowany po 1 maja 2004 roku wzrost eksportu produktów sektora rolno-spożywczego, a zwłaszcza intensyfikacja wymiany w ramach handlu wewnątrzspółnotowego, oznacza, że polscy producenci i przetwórcy wykorzystali przewagi kosztowo-cenowe posiadane na Jednolitym Rynku Europejskim (JRE). W najbliższych latach przewagi te, wskutek rosnącej konkurencji ze strony pozostałych krajów członkowskich UE oraz państw spoza ugrupowania, w wielu gałęziach sektora wyczerpią się lub będą się obniżać. W opracowaniu przedstawiono możliwe scenariusze rozwoju wymiany handlowej w sektorze rolno-spożywczym oraz zmian poziomu konkurencyjności produktów rolno-żywnościowych wytwarzanych w Polsce w handlu z krajami UE. W badaniach wykorzystano *matematyczny model równowagi ogólnej Global Trade Analysis Project (GTAP)*.

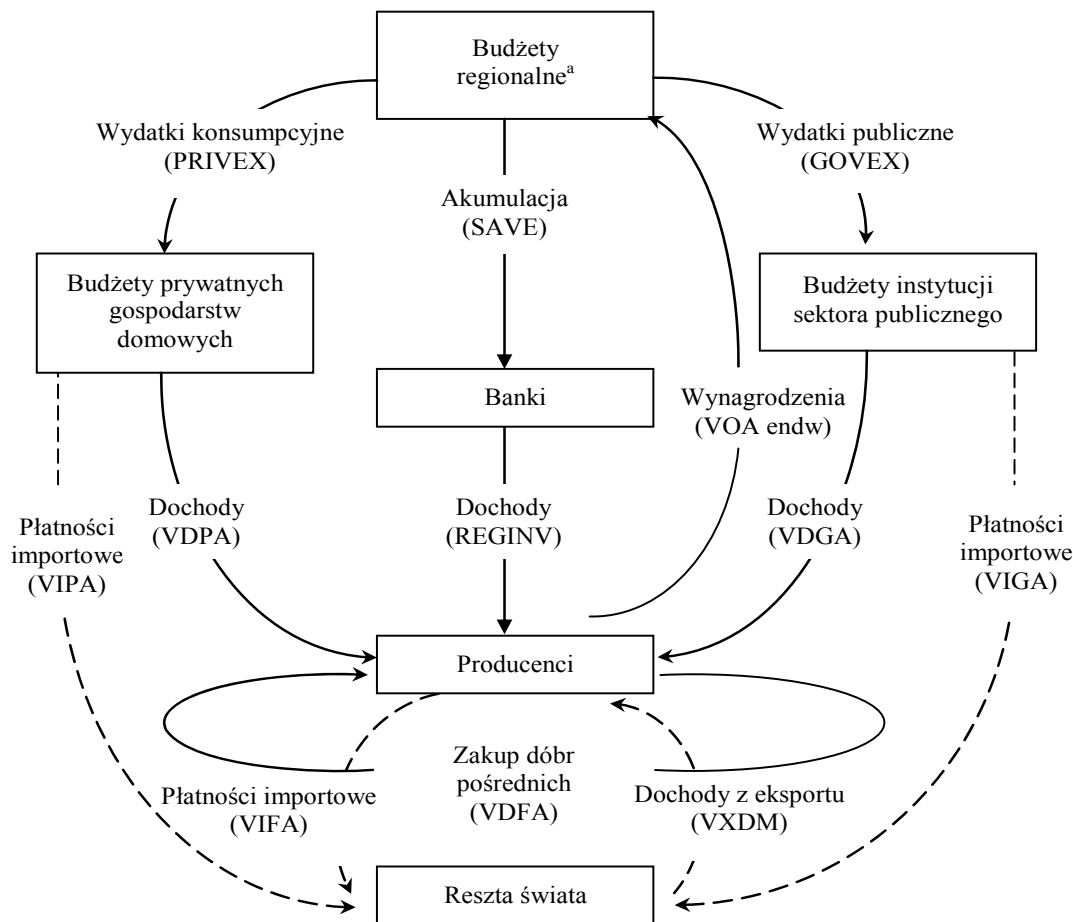
1. Global Trade Analysis Project (GTAP) – struktura i założenia metodyczne

Modele równowagi ogólnej bazują na neoklasycznym założeniu, że ceny towarów, usług i czynników produkcji kształtują się na rynku w sposób swobodny i równoważący popyt z podażą [Shoven, Whalley 1984]. Istotą modeli równowagi ogólnej jest przesłanka, że w długim okresie gospodarka rozwija się w wyniku stałych dostosowań popytu i podaży, które odbywają się przez zmiany struktury swobodnie kształtujących się cen produktów i czynników produkcji, informującej konsumentów o kosztach produkcji poszczególnych dóbr i usług, oraz zmuszającej producentów do zgodnej z decyzjami konsumentów alokacji czynników produkcji [Orłowski 2000, za Devarajan, Go 1998 oraz Robinson, Roland-Holst 1988]. Oznacza to, że modele równowagi ogólnej opierają się na restrykcyjnych założeniach dotyczących racjonalności zachowań podmiotów i elastyczności rynków.

Modele równowagi ogólnej są najczęściej stosowanym narzędziem dla pomiaru średnio- i długookresowych efektów integracji rynków i znoszenia utrudnień w handlu. GTAP został zbudowany w 1992 roku przez Hertela [1997] i jest sukcesywnie rozwijany. Baza danych modelu obejmuje 87 regionów charak-

teryzujących się strukturą gospodarki otwartej (rys. 1) oraz 57 sektorów (grup produktów lub produktów) gospodarek krajowych¹.

Rysunek 1. Model gospodarki otwartej bez interwencji państwa

^a suma budżetów prywatnych gospodarstw domowych i instytucji sektora publicznego w danym regionie; w nawiasach podano oryginalne oznaczenia (ang.) stosowane w modelu GTAP; linie ciągłe dotyczą cyrkulacji w gospodarce zamkniętej, kreskowane natomiast oznaczają przepływy związane z otwarciem gospodarki

Źródło: na podstawie T. W. Hertel, M. E. Tsigas, *Structure of GTAP*, [w:] *Global Trade Analysis. Modeling and Applications*, T. W. Hertel (red.). Cambridge University Press, Cambridge 1997, s. 17.

¹ Zob. B. V. Dimaranan, red., *Global Trade, Assistance and Production: the GTAP 6 Data Base*, Center for Global Trade Analysis, Purdue University 2006. Do analiz można przyjąć agregację zaproponowaną przez twórcę modelu lub innych użytkowników, bądź też stworzyć własną, dostosowaną do potrzeb prowadzonego badania. W analizie wykorzystano autorską agregację grup produktów i krajów świata. Wyszczególniono następujące kategorie produktów: zboża, owoce i warzywa, nasiona oleistych, oleje i tłuszcze roślinne, cukier, mięso, podroby i przetwory mięsne, produkty mleczarskie, pozostałe surowce roślinne, pozostałe nieprzetworzone produkty pochodzenia zwierzęcego, pozostałe produkty żywnościowe, pozostałe produkty i usługi. Agregację krajów świata sprowadzono do trzech grup, tj.: Polski, pozostałych krajów UE (UE-26) oraz pozostałych krajów świata.

Funkcja zagregowanego popytu w regionie o gospodarce zamkniętej, a więc niepowiązanej z gospodarką światową strumieniami wymiany handlowej, składa się z trzech elementów składowych: wydatków konsumpcyjnych gospodarstw domowych (PRIVEX), wydatków publicznych (GOVEX) oraz oszczędności (SAVE). Jedynym źródłem dochodów dla gospodarstw domowych jest wynagrodzenie za środki produkcji i usługi świadczone na rzecz producentów (VOA endw). Przedsiębiorstwa wytwarzają dobra finalne ze środków produkcji i usług oferowanych przez gospodarstwa domowe oraz dóbr pośrednich nabywanych od innych producentów (VDFA). Następnie sprzedają je, zaspokajając zarówno popyt konsumpcyjny, jak i inwestycyjny gospodarstw domowych i instytucji sektora publicznego (VDPA, VDGA, REGINV), i czerpią z tego tytułu dochody. W modelu gospodarki otwartej, gospodarka krajowa nawiązuje wymianę handlową, w związku z czym w strukturze modelu pojawiają się partnerzy handlowi, będący źródłem importu dla gospodarki krajowej, a jednocześnie rynkiem zbytu dla wytwarzanych w niej towarów oraz usług i źródłem wpływów z eksportu (VXDM). Całkowite płatności z tytułu zakupów importowych (konsumpcyjnych i inwestycyjnych) pochodzą z trzech źródeł: krajowych gospodarstw domowych (VIPA), instytucji sektora publicznego (VIGA) oraz producentów (VIFA).

Wykorzystanie modelu w badaniach konkurencyjności polega na budowie scenariuszy symulacyjnych i określeniu wpływu symulowanych zmiennych egzogenicznych na rozwój wymiany handlowej i pozycję konkurencyjną danego kraju lub sektora gospodarki. W toku realizacji zamierzenia badawczego sformułowano scenariusze symulacyjne, w których za zmienne egzogeniczne obrano:

- liczbę ludności w Polsce, pozostałych krajach UE (UE-26) i pozostałych krajach świata,
- wielkość produktu krajowego brutto w Polsce, krajach UE-26 i pozostałych krajach świata,
- wolumen produkcji zbóż, nasion oleistych, mięsa i mleka w Polsce, krajach UE-26 i pozostałych krajach świata,
- produktywność zasobów ziemi i pracy w rolnictwie polskim i krajów UE-26 (tab. 1) oraz
- wysokość taryf celnych i subsydiów eksportowych w światowym handlu rolnym.

W zakresie liberalizacji wymiany zagranicznej symulacje przeprowadzono w czterech wariantach, różniących się stopniem redukcji taryf celnych. W wariantcie pierwszym przyjęto redukcję stawek celnych wynikającą z propozycji Komisji Europejskiej z 28 października 2005 roku. Ponieważ oferta ta jest dość silnie kwestionowana przez pozostałych partnerów w WTO, uważających, że zawarte w niej koncesje nie są wystarczające, w wariantach drugim i trzecim

założono wyższy poziom redukcji taryf, postulowany odpowiednio przez grupę krajów G-20² i USA (tab. 2).

Tabela 1. Ludność, PKB, produkcja podstawowych artykułów rolnych oraz produktywność zasobów ziemi i pracy w rolnictwie w Polsce, krajach UE-26 i pozostałych krajach świata w 2004 roku oraz prognoza na lata 2010 i 2015

Wyszczególnienie	Jednostka	2004	2010	2015	2010	2015
		wielkości bezwzględne			2004 = 100	
Polska						
Ludność	mln osób	38,6	38,4	38,2	99,4	98,9
PKB	mld USD	252,7	332,5	396,0	131,6	156,7
Zboża	mln ton	29,6	26,4	28,4	89,2	95,9
Nasiona oleistych	mln ton	1,5	1,7	1,7	113,3	113,3
Mięso	mln ton	3,2	3,9	4,0	120,3	123,2
Mleko	mln ton	11,8	11,9	11,9	101,1	101,0
Produktywność ziemi	tys. USD/osobę	1,1	1,3	1,4	120,0	130,4
Produktywność pracy w rolnictwie	tys. USD/osobę	9,0	11,7	14,1	130,6	157,4
Pozostałe kraje UE						
Ludność	mln osób	447,4	450,7	451,6	100,7	100,9
PKB	mld USD	12 791,9	14 686,7	16 605,2	114,8	129,8
Zboża	mln ton	285,2	276,0	277,0	96,8	97,1
Nasiona oleistych	mln ton	20,6	20,8	22,5	101,4	109,5
Mięso	mln ton	38,1	38,9	39,4	102,0	103,4
Mleko	mln ton	137,8	139,2	139,3	101,0	101,1
Produktywność ziemi	tys. USD/osobę	2,3	2,4	2,5	104,6	109,7
Produktywność pracy w rolnictwie	tys. USD/osobę	37,5	48,6	64,3	129,7	171,5
Pozostałe kraje świata						
Ludność	mln osób	5 888,1	6 336,9	6 717,3	107,6	114,1
PKB	mld USD	26 980,5	33 332,2	39 051,3	123,5	144,7
Zboża	mln ton	1 717,4	1 855,6	2 020,9	108,0	117,7
Nasiona oleistych	mln ton	261,1	290,4	338,5	111,2	129,6
Mięso	mln ton	192,3	219,1	237,5	113,9	123,5
Mleko	mln ton	471,1	546,0	571,1	115,9	121,2

Źródło: obliczenia własne na podstawie OECD-FAO Agricultural Outlook: 2005-2014, OECD-FAO, Paris 2005; FAPRI 2006 U.S. and World Agricultural Outlook, FAPRI, Iowa State University, University of Missouri-Columbia, Ames 2006; Medium-term prospects for agricultural commodities. Projections to the year 2010, FAO, Rome 2003; World Agriculture: towards 2015/2030. Summary report, FAO, Rome 2002; Agriculture in the European Union – Statistical and economic information 2005, European Union, Directorate-General for Agriculture and Rural Development, Brussels-Luxembourg 2006; Rocznik statystyczny rolnictwa i obszarów wiejskich 2005, GUS, Warszawa 2005; Skup i ceny produktów rolnych w 2005 roku, GUS, Warszawa 2006; Rynek mięsa. Stan i perspektywy, nr 29, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2005; Rynek mleka. Stan i perspektywy, nr 32, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2007; Rynek zbóż. Stan i perspektywy, nr 29, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2005; Rynek rzepaku. Stan i perspektywy, nr 27, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2005; W. Józwiak, Gospodarstwa domowe, przestrzeń, wieś, gospodarstwa rolnicze i źródła zarobkowania ludności wiejskiej w 2025 roku?, [w:] Polska wieś 2025 – wizja rozwoju, J. Wilkin (red.), Fundusz Współpracy, Warszawa 2005; <http://www.census.gov/ipc/www/idbnew.html>, U.S. Census Bureau, International Data Base, 26.06.2006; http://www.europa.eu.int/comm/agriculture/publi/prices/index_en.htm, Agricultural Markets - Prices, 18.07.2006; Land, <http://www.fao.org>, FAOSTAT Database Collections 2006; Population, <http://www.fao.org>, FAOSTAT Database Collections 2006.

² Do grupy G-20 WTO należą: Argentyna, Boliwia, Brazylia, Chile, Chiny, Kuba, Egipt, Gwatemala, Indie, Indonezja, Meksyk, Nigeria, Pakistan, Paragwaj, Filipiny, Republika Południowej Afryki, Tanzania, Tajlandia, Wenezuela, Zimbabwe.

Zastosowano pasmową formułę redukcji stawek celnych³, przewidującą, że wszystkie taryfy, w zależności od wysokości, mają być podzielone na cztery pasma redukcyjne. Do każdego z tych pasm ma być zastosowany inny współczynnik redukcji – tym większy, im wyższy poziom taryf celnych (tab. 2). Jeśli chodzi o redukcję subsydiów eksportowych, we wszystkich trzech wariantach przyjęto całkowite zniesienie wszystkich dotacji w eksporcie żywności. Za okres implementacji postanowień liberalizacyjnych przyjęto lata 2008-2013.

Czwarty wariant symulacji opierał się na założeniu braku dalszej liberalizacji światowego handlu rolnego.

Tabela 2. Poziom redukcji taryf celnych dla towarów niewrażliwych w krajach rozwiniętych według propozycji Komisji Europejskiej z 28 X 2005 roku, krajów G-20 oraz USA

Pasmo redukcyjne (w procentach)	Redukcja (w procentach)	Capping ^a
Propozycja Komisji Europejskiej z 28 X 2005 roku		
<0,30>	35 (20-45)	100%
(30,60>	45	
(60,90>	50	
Powyżej 90	60	
Propozycja krajów G-20		
<0,20>	45	100%
(20,50>	55	
(50,75>	65	
Powyżej 75	75	
Propozycja USA		
0-20	55-65	75%
20-40	65-75	
40-60	75-85	
powyżej 60	85-90	

^a capping na przykład na poziomie 100% oznacza, że jeśli stawka celna *ad valorem* po redukcji będzie wynosiła więcej niż 100%, zostanie zredukowana do poziomu 100%

Źródło: A. Giziński, I. Lewandowska, A. Babuchowski, *Przyszłość polskiego rolnictwa w kontekście negocjacji rolnych w ramach Światowej Organizacji Handlu (WTO)*, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Departament Unii Europejskiej i Współpracy Międzynarodowej, Warszawa 2006.

Symulacje przeprowadzono w perspektywie krótko- i średniookresowej, dotyczącej odpowiednio sytuacji w roku 2010 i 2015. Ekstrapolację wartości obrotów handlowych w polskim sektorze rolno-spożywczym wykonano metodą

³ Redukcje dotyczą stawek Klauzuli Największego Uprzywilejowania (KNU). W procesie implementacji zobowiązań redukcyjnych członkowie WTO będą mogli skorzystać z prawa wprowadzenia mniejszej, niż wynikająca z pasmowej formuły redukcyjnej, redukcji cel na tzw. „towary wrażliwe”. Z uwagi na brak listy towarów wrażliwych, w analizie pominięto tę kwestię.

estymacji nieliniowej Gragg'a⁴. W przypadku każdej zrealizowanej symulacji sprawdzono prawidłowość przyjętych założeń i respektowanie *prawa Walrasa*⁵, mówiącego o bezwzględnej konieczności zachowania warunków ogólnej równowagi modelu.

Wartości eksportu i importu wynikające z modelu GTAP poddano korekcie uwzględniającej strukturę geograficzną obrotów oraz kształtowanie się wzajemnego kursu wymiennego euro w stosunku do dolara. Walutą modelu jest dolar amerykański, a aktualna baza danych GTAP obejmuje kurs walutowy z 2001 roku, kiedy to, w przeciwieństwie do sytuacji obecnej, dolar był walutą silniejszą niż euro. Ostateczne wartości strumieni handlowych obliczono więc jako średnie arytmetyczne ważone, gdzie wagami były udziały krajów strefy euro i pozostałych krajów w całości obrotów oraz kursy walutowe euro i dolara. Założono, że w latach 2010 i 2015 udział krajów UE w całości eksportu i importu rolno-spożywczego Polski utrzyma się na poziomie z roku 2007, tj. odpowiednio 77% i 63% [*Polski handel zagraniczny...* 2007]. Kurs euro względem dolara przyjęto na podstawie notowania średnich kursów rocznych walut NBP za 2007 rok (1 EUR = 1,3672 USD) [<http://www.nbp.pl>, 04 I 2008], natomiast kurs dolara, jako waluty bazowej modelu, pozostawiono na poziomie z 2001 roku.

2. Scenariusze rozwoju wymiany handlowej

Z wykonanej prognozy wynika, że w latach 2006-2010 wpływy z eksportu artykułów rolno-spożywczych z Polski mogą zwiększyć się od 14%, w przypadku liberalizacji dostępu do rynku według propozycji USA (wariant 3), do 40%, przy założeniu braku dalszej liberalizacji wymiany zagranicznej (wariant 4), osiągając odpowiednio 12,2 mld USD oraz 15,0 mld USD (tab. 3). W tym samym czasie, niezależnie od przyjętego wariantu symulacji, można spodziewać się około 10-procentowego wzrostu wartości importu od 8,9 mld USD (wariant 4) do 9,2 mld USD (wariant 3).

W perspektywie średniookresowej (do roku 2015) można przewidywać zmniejszenie wartości zagranicznej sprzedaży artykułów rolno-spożywczych od nieco ponad 5%, przy założeniu braku dalszej liberalizacji handlu rolnego (wariant 4), do 8-9%, w przypadku postępującej liberalizacji obrotów handlowych (wariant 1-3), w porównaniu z rokiem 2010. Jeśli chodzi o import, w latach

⁴ Estymacja nieliniowa stanowi ogólną procedurę dopasowania, która służy do oszacowania dowolnego rodzaju zależności między zmienną zależną (lub objaśnianą) a zmiennymi niezależnymi [*STATISTICA PL* 2006]. Błędy szacunków wykonanych przy użyciu takich metod są mniejsze niż w przypadku estymacji liniowej.

⁵ Zob. Hertel, Tsigas [1997].

2010-2015, bez względu na zaawansowanie procesów liberalizacji dostępu do rynków rolnych, można prognozować niewielki, około 4-procentowy, spadek wydatków na zagraniczne zakupy żywności (tab. 3).

Tabela 3. Polski handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi w latach 2004-2006 oraz prognoza na lata 2010 i 2015

Wariant symulacji	2004	2005	2006	2010	2015	2005	2006	2010	2015
	w mln USD					okres poprzedni = 100			
Eksport									
Wariant 1 – Propozycja Komisji Europejskiej z 28 X 2005	6 478,5	8 800,7	10 700,0	13 220,4	12 200,8	135,8	121,6	123,6	92,3
Wariant 2 – Propozycja krajów G-20				12 730,7	11 675,5			119,0	91,7
Wariant 3 – Propozycja USA				12 209,7	11 127,9			114,1	91,1
Wariant 4 – Brak dalszej liberalizacji				15 004,1	14 227,3			140,2	94,8
Import									
Wariant 1 – Propozycja Komisji Europejskiej z 28 X 2005	5 420,1	6 774,5	8 071,9	9 018,8	8 678,1	125,0	119,2	111,7	96,2
Wariant 2 – Propozycja krajów G-20				9 086,1	8 759,9			112,6	96,4
Wariant 3 – Propozycja USA				9 151,4	8 842,9			113,4	96,6
Wariant 4 – Brak dalszej liberalizacji				8 915,3	8 534,9			110,4	95,7
Saldo									
Wariant 1 – Propozycja Komisji Europejskiej z 28 X 2005	1 058,4	2 026,1	2 628,1	4 201,6	3 522,7	191,4	129,7	159,9	83,8
Wariant 2 – Propozycja krajów G-20				3 644,6	2 915,6			138,7	80,0
Wariant 3 – Propozycja USA				3 058,3	2 285,0			116,4	74,7
Wariant 4 – Brak dalszej liberalizacji				6 088,8	5 692,3			231,7	93,5

Źródło: Polski handel zagraniczny artykułami rolno-spożywczymi w 2004 roku, FAMMU/FAPA, Warszawa 2005; Polski handel zagraniczny artykułami rolno-spożywczymi w 2006 roku, FAMMU/FAPA, Warszawa 2007; symulacje GTAP i obliczenia własne na podstawie założeń z tabeli 1 i 2.

W związku z powyższym można stwierdzić, że impuls, jaki dało do rozwoju wymiany handlowej przystąpienie Polski do UE powoli wygasa. Świadczy o tym malejąca dynamika wartości obrotów handlowych w sektorze rolno-spożywczym. O ile w 2005 roku w porównaniu z rokiem 2004 wpływy z eksportu zwiększyły się o blisko 36%, w roku 2006 w stosunku do roku 2005 było

to już niespełna 22% (tab. 3). Według szacunków IERiGŻ-PIB dynamika wzrostu eksportu w 2007 roku ukształtowała się na poziomie zbliżonym do roku 2006, a analiza scenariuszowa sugeruje obniżenie tempa wzrostu wpływów z tytułu eksportu w perspektywie do roku 2010 oraz spadek wartości eksportu w latach 2010-2015 (tab. 3).

Taki stan rzeczy może być spowodowany m.in. sytuacją na rynku walutowym. Można spodziewać się, że relatywnie silna pozostanie złotówka [*Perspektywy polskiej gospodarki 2006*], co obniży konkurencyjność cenową polskich produktów. Ponadto niezwykle istotne dla rezultatów wykonanej prognozy będzie kształtowanie się wzajemnego kursu wymiennego euro w stosunku do dolara. Walutą modelu jest dolar, natomiast Polska około 3/4 eksportu produktów rolno-spożywczych realizuje w strefie euro. Ewentualna aprecjacja dolara względem euro może więc przyczynić się do stabilizacji, a nawet obniżenia aktualnej wartości polskiego eksportu rolno-spożywczego wyrażonej w dolarach. Warto także podkreślić, że wykorzystanie powstających możliwości eksportowych w dużej mierze uzależnione jest od akceptacji polskich produktów przez przemysł spożywczy i handel oraz zagranicznych konsumentów. Obecnie akceptacja ta zauważalna jest przede wszystkim na szczeblu przemysłu i handlu, natomiast pozytywny odbiór polskich artykułów rolno-spożywczych bezpośrednio przez finalnych nabywców może zapewnić wzrost ich zagranicznej sprzedaży.

Malejącą dynamikę wzrostu obrotów handlowych obserwować można także po stronie importu. W drugim i trzecim roku członkostwa Polski w UE wydatki na zagraniczne zakupy żywności rosły odpowiednio o 25 i 19% w porównaniu z latami poprzednimi (tab. 3). Szacuje się, że w 2007 roku tempo wzrostu importu może się jeszcze utrzymać na poziomie zbliżonym do lat 2005-2006. Wykonane prognozy sugerują jednak wyhamowanie tendencji rozwojowej w imporcie i obniżenie dynamiki wzrostu wydatków importowych o około połowę do roku 2010, a w dalszej perspektywie czasowej spadek wartości importu (tab. 3).

Z przeprowadzonych badań wynika, że do 2015 roku Polska pozostanie eksporterem netto produktów rolno-spożywczych. Ze względu na wyższe tempo wzrostu eksportu niż importu, w latach 2006-2010 można oczekiwać poprawy dodatniego wyniku bilansu handlowego. W sytuacji braku liberalizacji światowego handlu rolnego (wariant 4) saldo obrotów handlowych w sektorze rolno-spożywczym może osiągnąć wartość 6,1 mld USD, natomiast w warunkach postępującej liberalizacji (wariant 1-3) – w przedziale 3,1-4,2 mld USD, przy czym im większa redukcja stawek celnych, tym mniejsza nadwyżka obrotów handlowych (tab. 3). Po roku 2010 dodatnie saldo obrotów rolno-spożywczych może ulec pogorszeniu.

Wykonane prognozy pozwalają wnioskować, że trudniejsze dla polskich producentów i eksporterów mogą być lata późniejsze, kiedy zniwelowane zostaną dotychczas generowane przez nich na JRE przewagi kosztowo-cenowe oraz, w warunkach postępującej liberalizacji światowego handlu rolnego (wariant 1-3), zwiększy się konkurencja ze strony producentów spoza UE.

Należy zwrócić uwagę, że na wyższe wartości eksportu, niższe importu, a w rezultacie korzystniejszy wynik bilansu handlowego, wskazuje wariant 4 symulacji, opierający się na założeniu braku dalszej liberalizacji wymiany zagranicznej (tab. 3). Można zatem stwierdzić, że obniżenie poziomu ochrony rynku wewnętrznego UE, którego integralną częścią jest rynek polski, prowadzić będzie do powiększania importu żywności i surowców rolniczych przez Polskę. Na ten aspekt zwraca uwagę między innymi Brzóska [2006] i Urban [2005a, 2005b]. Z powyższego wynika również, że redukcja subsydiów eksportowych może wywołać spadek wielkości eksportu artykułów rolno-spożywczych, co stanowi potwierdzenie przypuszczeń Czyżewskiego i Poczty [2006], Urbana [2005b] oraz Plewy [2005]. Rezultaty analiz dowodzą, że liberalizacja wymiany gospodarczej z zagranicą zwiększa intensywność konkurencji, co może prowadzić do utraty części rynku przez rolników i przetwórców z państw członkowskich UE, w tym z Polski. Należy jednak podkreślić, że do roku 2015 nie stwarza to poważnego zagrożenia dla dodatniego salda obrotów w polskim sektorze rolno-spożywczym. Warto wskazać, że spostrzeżenia te pozostają w zgodzie z tezami głoszonymi przez Bossaka i Bieńkowskiego [2004] oraz Plewę [2005].

3. Stan obecny i przewidywane zmiany w poziomie konkurencyjności

Podstawowym celem każdej gospodarki jest nie tyle umiejętność konkurencyjności w danym momencie, co długofalowa zdolność do sprostania konkurencji międzynarodowej. Pojęcie zdolności konkurencyjnej wykracza więc poza aktualnie uzyskiwane korzyści w ujęciu komparatywnym i wskazuje na konieczność adaptacji do zmieniających się warunków konkurencji międzynarodowej w sposób, który pobudzi i umocni konkurencyjność krajowych podmiotów gospodarczych w stopniu względnie większym niż prawdopodobieństwo dokonania takich dostosowań przez inne kraje⁶. Mierniki potencjalnej konkurencyjności sektora rolno-żywnościowego pozwalają ustalić, czy i przy spełnieniu jakich warunków może on mieć szanse skutecznego konkurencyjności na otwartym rynku⁷, a analiza typu *ex post* stanowi w tym przypadku punkt wyjścia do oceny przyszłości.

⁶ Por. Bossak, Bieńkowski [2004].

⁷ Por. Woś [2003].

Analizę konkurencyjności *ex post* polskiego sektora rolno-spożywczego⁸ w handlu z krajami Unii Europejskiej przeprowadzono z wykorzystaniem celowo dobranego zestawu ilościowych mierników międzynarodowej pozycji konkurencyjnej. Zastosowano wskaźnik penetracji importowej (MP), wskaźnik specjalizacji eksportowej (SI), wskaźnik pokrycia importu eksportem (CR), wskaźniki ujawnionych przewag komparatywnych, w tym indeks relatywnej komparatywnej przewagi eksportu (XRCA), indeks relatywnej chłonności importu (MRCA) i indeks relatywnej przewagi handlu (RTA) oraz wskaźnik handlu wewnątrzgałęziowego Grubela-Lloyda (IIT)⁹.

⁸ Przedmiot badań stanowiły grupy produktów o największym wartościowo udziale w wolumenie eksportu, wynoszącym co roku łącznie około 70%, wyodrębnione według Scalonej Nomenklatury Towarowej Handlu Zagranicznego CN (*Combined Nomenclature*). Były to: zboża, przetwory zbożowe, owoce, warzywa, przetwory z owoców i warzyw, nasiona oleistych, oleje i tłuszcze, cukier i wyroby cukiernicze, zwierzęta żywe, mięso i podroby, przetwory mięsne oraz produkty mleczarskie. Posłużono się ostatnimi dostępnymi danymi za 2006 rok.

⁹ Wskaźnik penetracji importowej (MP) jest udziałem importu w podaży na rynku wewnętrznym: $MP = \frac{M}{Q - X + M}$, natomiast wskaźnik specjalizacji eksportowej (SI) porównuje udział produktu *i* w eksporcie kraju *k* z udziałem tego produktu w eksporcie światowym: $SI_k = \frac{X_{ik}}{X_k} : \frac{X_{iw}}{X_w}$, gdzie: M – import, X – eksport, Q – produkcja. Oba wskaźniki zazwyczaj stosuje się łącznie, a za pożądane uznaje się niskie wartości wskaźnika MP i wysokie wartości wskaźnika SI. W przeciwnym razie, można wnioskować o braku satysfakcjonującej konkurencyjności danej gospodarki lub jej sektora [Jagiello 2003].

Wskaźnik pokrycia importu eksportem (CR): $CR_k = \frac{X_k}{M_k} \cdot 100\%$, podobnie jak indeks SI, pozwala wyznaczyć eksportową specjalizację danego kraju w zakresie analizowanego sektora, produktu lub grupy produktów. Wartości tego współczynnika przekraczające wartość 100 oznaczają specjalizację badanego kraju, co pozwala twierdzić, że dysponuje on względną przewagą nad partnerami [Lubiński, Michalski, Misala 1995].

Wskaźniki ujawnionych przewag komparatywnych wyznaczono na podstawie następujących formuł: $XRCA_{ik} = \frac{X_{ik}}{X_{im}} : \frac{\sum_{j,j \neq i} X_{jk}}{\sum_{j,j \neq i} X_{jm}}$, $MRCA_{ik} = \frac{M_{ik}}{M_{im}} : \frac{\sum_{j,j \neq i} M_{jk}}{\sum_{j,j \neq i} M_{jm}}$, $RTA_{ik} = XRCA_{ik} - MRCA_{ik}$, gdzie:

X – eksport; M – import; i, j – kategorie produktów; k, m – kraje, a następnie oceniono sumarycznie, wykorzystując występujące pomiędzy nimi zależności. Dodatnie wartości wskaźnika RTA i większe od jedności – XRCA świadczą o wysokiej konkurencyjności (+), natomiast gdy wskaźnik RTA jest ujemny a MRCA powyżej jedności, badany kraj wykazuje brak konkurencyjności (-). W pozostałych przypadkach wyniki analizy nie są jednoznaczne (+/-) [Frohberg 2000].

Wskaźnik Grubela-Lloyda (IIT) [Cieślik 2000]: $IIT_k = \frac{(X_{ik} + M_{ik}) - |X_{ik} - M_{ik}|}{(X_{ik} + M_{ik})} \cdot 100\%$ zastosowano, aby określić znaczenie handlu wewnątrzgałęziowego. Wysokie, zmierzające do 100,

Po obliczeniu wymienionych miar konkurencyjności, dokonano typologii wybranych grup produktów rolno-spożywczych wytwarzanych w Polsce według poziomu przewag konkurencyjnych na JRE. W tym celu posłużono się metodą Warda¹⁰ z grupy hierarchicznych aglomeracyjnych metod analizy skupień. Metoda ta pozwala łączyć ze sobą obiekty w kolejne skupienia na podstawie wartości funkcji podobieństwa. Im obiekty bardziej podobne do siebie, tym wcześniej są ze sobą łączone. Skupienia są uszeregowane hierarchicznie tak, że skupienia niższego rzędu wchodzi w skład skupień rzędu wyższego, zgodnie z hierarchią podobieństwa występującego pomiędzy obiektami [Marek 1989]¹¹. Uwzględniając fakt, że główny wpływ na przebieg grupowania mają cechy wzajemnie nieskorelowane [Błażejczyk-Majka, Kala 2005], obliczone wskaźniki międzynarodowej pozycji konkurencyjnej *ex post* poddano ocenie współczynników korelacji, którą poprzedzono standaryzacją zmiennych. Ostatecznie do formowania skupień wykorzystano indeks relatywnej przewagi handlu (RTA) oraz wskaźnik handlu wewnątrzgałęziowego Grubela-Lloyda (IIT)¹².

W wyniku przeprowadzonej aglomeracji otrzymano trzy wewnętrznie jednorodne skupienia artykułów rolno-żywnościowych (rys. 2). Do pierwszego zaliczono produkty o najwyższym poziomie przewag komparatywnych, tj. produkty mleczarskie, przetwory mięsne, mięso i podroby, zwierzęta żywe oraz przetwory z owoców i warzyw. Wartości wyznaczonych dla tej grupy typologicznej wskaźników XRCA i RTA wynoszą odpowiednio 3,7 oraz 2,5, a jednocześnie wartość indeksu relatywnej MRCA przekracza 1, co wskazuje na brak zagrożenia konkurencyjnego ze strony importu. Ponadto, stopień realizowanej w tym zakresie specjalizacji eksportowej (SI) jest w Polsce niemal 2,5-krotnie większy niż w pozostałych krajach Wspólnoty (tab. 4). Korzystna sytuacja konkurencyjna w handlu wskazanymi grupami produktów znajduje także odzwierciedlenie w stanie bilansu handlowego. Wpływy z eksportu tych produktów

wartości wskaźnika świadczą o występowaniu wymiany wewnątrzgałęziowej, tzn. takiej, w której w wysokim stopniu nakładają się strumienie eksportu i importu towarów pochodzących z tej samej gałęzi. Indeks IIT przyjmujący wartość bliską zera wskazuje z kolei na istnienie handlu międzygałęziowego.

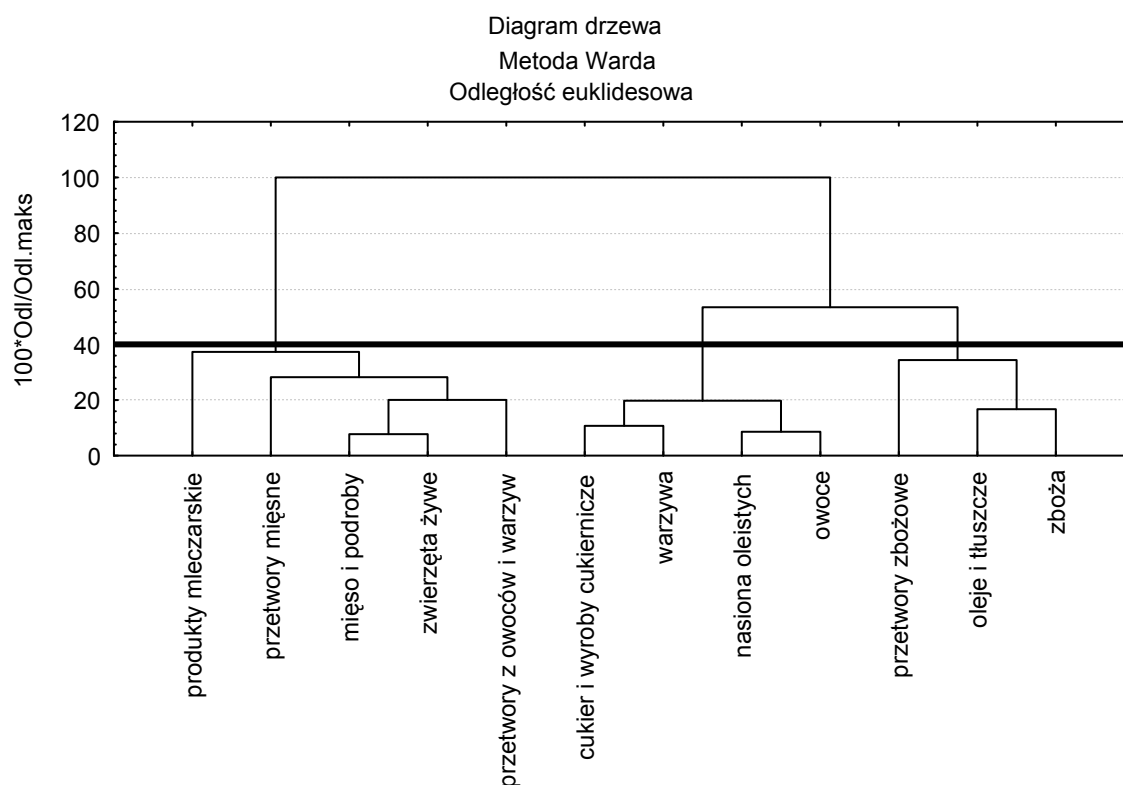
¹⁰ Metodę tę powszechnie uznaje się za najbardziej efektywną zasadę aglomeracji [Sokołowski 2002].

¹¹ Przy formowaniu skupień wykorzystano odległość euklidesową: odległość $(x,y) = \{\sum_i (x_i - y_i)^2\}^{1/2}$ i zastosowano podejście analizy wariancji. Oznacza to, że metoda Warda zmierza do minimalizacji sumy kwadratów odchyleń dowolnych dwóch skupień, które mogą zostać uformowane na każdym etapie [STATISTICA PL 2006]. Odległość euklidesowa jest jedną z najczęściej stosowanych w odniesieniu do obiektów charakteryzowanych cechami mierzalnymi [Mardia, Kent, Bibby 1979, Marek 1989].

¹² Pozostałe mierniki odznaczały się zbyt wysokimi współczynnikami korelacji cząstkowej.

blisko czterokrotnie przekraczają bowiem wartość ich importu ($CR = 363\%$)¹³. Należy również zwrócić uwagę, że wymianę handlową w tych gałęziach przetwórstwa spożywczego cechuje zbliżony udział handlu wewnątrz- i międzygałęziowego w całości obrotów ($IIT = 43\%$).

Rysunek 2. Typologia grup produktów rolno-spożywczych według poziomu przewag konkurencyjnych w 2006 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie:

http://ec.europa.eu/agriculture/agrista/tradestats/2006/index_en.htm, *Agricultural trade statistics 2006*, 13.10.2007; *Polski handel zagraniczny artykułami rolno-spożywczymi w 2006 roku*, FAMMU/FAPA, Warszawa 2007; *Rynek mięsa. Stan i perspektywy*, nr 32, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2007; *Rynek mleka. Stan i perspektywy*, nr 32, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2007; *Rynek zbóż. Stan i perspektywy*, nr 32, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2007; *Rynek rzepaku. Stan i perspektywy*, nr 31, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2007; *Rynek cukru. Stan i perspektywy*, nr 31, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2007; *Rynek drobiu i jaj. Stan i perspektywy*, nr 32, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2007; *Rynek owoców i warzyw. Stan i perspektywy*, nr 30, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2007; *Stan polskiej gospodarki żywnościowej po przystąpieniu do Unii Europejskiej. Raport 3, seria Program Wieloletni 2005-2009*, nr 45, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2006.

¹³ Pod tym względem na wyróżnienie zasługują produkty mleczarskie i przetwory mięsne, w przypadku których wpływ z eksportu przewyższają wydatki importowe odpowiednio blisko siedmio- i ośmiokrotnie ($CR = 654\%$ i $CR = 765\%$). Jest to najwyższa, spośród wszystkich analizowanych grup produktów, skala nadwyżki handlowej.

Skupienie drugie utworzyły artykuły o przeciętnym poziomie przewag komparatywnych (XRCA, RTA), zakresie specjalizacji eksportowej (SI) i wysokości salda obrotów handlowych (CR), wśród których wyróżniono cukier i wyroby cukiernicze, warzywa, owoce i nasiona oleistych (rys. 2). Stosunkowo niewielką skalę nadwyżki handlowej (CR = 124%) można wytłumaczyć intensywnością wymiany handlowej, przejawiającą się wysokim stopniem nakładania się strumieni eksportu i importu w obrotach omawianych działów sektora rolno-spożywczego (IIT = 90%) (tab. 4). Wewnątrzgałęziowy charakter wymiany w przypadku cukru, warzyw, owoców i nasion oleistych, determinowany jest komplementarną strukturą produkcji w Polsce i krajach jej partnerów handlowych. W grupie typologicznej drugiej sklasyfikowano m.in. produkty, których wytwarzanie w Polsce, z uwagi na uwarunkowania klimatyczne, jest niemożliwe, a zaspokojenie zapotrzebowania zgłaszanego przez rodzimych konsumentów wywołuje konieczność importu niezbędnego (wyłącznego) i wiąże się z uzależnieniem od dostawców zagranicznych. Korzyści czerpane z importu tego rodzaju asortymentu potwierdza wartość wskaźnika relatywnej chłonności importu (MRCA), kształtująca się na poziomie 0,6 (tab. 4).

W skupieniu trzecim znalazły się z kolei, pozbawione przewag komparatywnych na JRE (RTA < 0 i MRCA > 1), przetwory zbożowe, oleje i tłuszcze oraz zboża (rys. 2, tab. 4). Niekorzystną sytuację konkurencyjną wymienionych grup produktów potwierdza także, nieznacznie przekraczająca 100%, wartość wskaźnika pokrycia importu eksportem (CR = 104%), informująca o niewielkiej nadwyżce obrotów handlowych. Wyodrębniona grupa typologiczna, w porównaniu z pozostałymi, charakteryzuje się najniższym poziomem specjalizacji eksportowej (SI = 0,8), mniejszym niż odnotowany dla pozostałych krajów Wspólnoty. Podkreślenia wymaga jednak bardzo wysoki, blisko 100-procentowy, udział handlu wewnątrzgałęziowego (IIT) w wymianie, osiągany tak jak w przypadku skupienia drugiego, z racji komplementarności struktur produkcji i niezbędności importu (oleje i tłuszcze), a ponadto będący wynikiem jakościowego zróżnicowania oferowanych do handlu produktów (zboża i przetwory zbożowe) oraz przebiegu warunków pogodowych determinujących poziom krajowej produkcji ziarna zbóż i nasion oleistych.

Z powyższego wynika, że w 2006 roku silniejszą pozycją konkurencyjną na JRE charakteryzowały się wytwarzane w Polsce produkty pochodzenia zwierzęcego niż roślinnego. Biorąc pod uwagę stopień przetworzenia produktów, można zaś stwierdzić, że większe przewagi konkurencyjne występowały w handlu artykułami spożywczymi niż surowcami rolniczymi. Uwzględniając wysoki udział produktów przetworzonych w całkowitym wolumenie eksportu rolno-

-żywnościowego, można wysunąć wniosek o racjonalności struktury towarowej polskiego handlu rolno-spożywczego, umożliwiającej uzyskanie stosunkowo największych korzyści z uczestnictwa w rynkach międzynarodowych.

Tabela 4. Wskaźniki konkurencyjności *ex post* produktów rolno-spożywczych wytwarzanych w Polsce w handlu z krajami UE w 2006 roku według grup typologicznych

Grupa produktów	MP	SI	CR (%)	XRCA	MRCA	RTA	Ocena sumaryczna	IIT (%)
Grupa typologiczna I								
Produkty mleczarskie	×	1,55	654,28	1,61	1,63	-0,02	-	26,52
Przetwory mięsne	0,01	2,79	764,59	2,84	0,24	2,60	+	23,13
Mięso i podroby	0,08	2,60	321,70	2,87	1,22	1,65	+	47,43
Zwierzęta żywe	×	2,91	414,24	2,99	1,35	1,64	+	38,89
Przetwory z owoców i warzyw	0,20	3,65	273,82	4,08	1,25	2,83	+	53,50
Ogółem	×	2,45	363,28	3,67	1,19	2,49	+	43,17
Grupa typologiczna II								
Cukier i wyroby cukiernicze	0,22	3,42	254,82	3,80	2,77	1,03	+	56,37
Warzywa	0,05	1,63	193,31	1,65	0,59	1,06	+	68,19
Nasiona oleistych	0,13	0,31	39,25	0,31	0,21	0,10	+/-	56,37
Owoce	0,28	0,89	30,95	0,89	0,57	0,31	+/-	47,27
Ogółem	×	1,92	123,54	2,15	0,61	1,54	+	89,47
Grupa typologiczna III								
Przetwory zbożowe	0,11	1,07	191,01	1,07	3,62	-2,55	-	68,73
Oleje i tłuszcze	×	0,67	53,99	0,66	0,79	-0,12	+/-	70,12
Zboża	0,05	0,59	79,24	0,58	0,90	-0,32	+/-	88,42
Ogółem	×	0,83	104,01	0,82	1,12	-0,30	-	98,03

Źródło: obliczenia własne na podstawie:

http://ec.europa.eu/agriculture/agrista/tradestats/2006/index_en.htm, *Agricultural trade statistics 2006*, 13.10.2007; *Polski handel zagraniczny artykułami rolno-spożywczymi w 2006 roku*, FAMMU/FAPA, Warszawa 2007; *Rynek mięsa. Stan i perspektywy*, nr 32, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2007; *Rynek mleka. Stan i perspektywy*, nr 32, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2007; *Rynek zbóż. Stan i perspektywy*, nr 32, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2007; *Rynek rzepaku. Stan i perspektywy*, nr 31, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2007; *Rynek cukru. Stan i perspektywy*, nr 31, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2007; *Rynek drobiu i jaj. Stan i perspektywy*, nr 32, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2007; *Rynek owoców i warzyw. Stan i perspektywy*, nr 30, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2007; *Stan polskiej gospodarki żywnościowej po przystąpieniu do Unii Europejskiej. Raport 3, seria Program Wieloletni 2005-2009*, nr 45, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2006.

Analiza potencjalnej konkurencyjności w przyszłości¹⁴ dowiodła, że grupami produktów o niekorzystnej sytuacji konkurencyjnej na JRE mogą być zboża oraz oleje i tłuszcze. Na brak przewag komparatywnych uzyskiwanych przez

¹⁴ Przedstawiono wyniki analizy uzyskane dla wariantu 3 symulacji, tj. w przypadku redukcji taryf celnych według najbardziej liberalnej propozycji USA.

Polskę w handlu tymi grupami asortymentowymi wskazują zarówno wyniki sumarycznej oceny wskaźników udziału w rynku i handlu (XRCA, MRCA, RTA), jak i niskie wartości wskaźnika CR, informującego o skali notowanego deficytu handlowego (tab. 5). Przeprowadzona analiza pozwala stwierdzić, że w perspektywie do roku 2015 wpływy z eksportu zbóż oraz olejów i tłuszczów zaledwie w 10-17% pokrywać mogą wydatki ponoszone na zakup ziarna i produktów przemysłu olejarskiego z importu, a Polska nadal zajmować będzie pozycję importera netto. Można sądzić, że o ile o braku konkurencyjności pochodzącego z Polski zboża zadecyduje niska jakość ziarna, wytwarzanego w gorszych warunkach klimatycznych i glebowych niż w większości państw UE, czynnikami utrudniającymi osiągnięcie wysokiej pozycji konkurencyjnej na unijnym rynku olejów roślinnych mogą być utrzymujące się na relatywnie wysokim poziomie marże przetwórcze i silna konkurencja, zarówno wewnątrz sektora w kraju, jak i na JRE¹⁵. Obniżeniu, w stosunku do roku 2006, może ulec poziom realizowanej w handlu zbożami oraz olejami i tłuszczami specjalizacji eksportowej – wartość wskaźników SI wyznaczonych dla tych grup towarowych kształtować się będzie najprawdopodobniej w granicach 0,20-0,35, co oznacza, że ich udział w całkowitym eksporcie rolno-spożywczym stanowić może zaledwie około 20-35% analogicznego odsetka dla krajów Wspólnoty. Ponadto, zarówno w handlu zbożami, jak i olejami i tłuszczami, w latach 2006-2015 zmniejszyć się może istotnie znaczenie wymiany wewnątrzgałęziowej (IIT) (tab. 5).

W odniesieniu do nasion oleistych wyniki sumarycznej oceny wskaźników ujawnionych przewag komparatywnych nie dają się jednoznacznie rozstrzygnąć, co sugeruje przeciętny poziom przewag komparatywnych generowanych przez Polskę w handlu wewnątrzspółnotowym (tab. 5). Z obliczeń wynika, że udział wpływów z eksportu nasion oleistych w całości eksportu rolno-spożywczego może być w Polsce o około 8-20% niższy niż w pozostałych państwach Wspólnoty (SI = 0,92 i SI = 0,80, odpowiednio w latach 2010 i 2015). Warto podkreślić, że w perspektywie krótkookresowej, mimo braku specjalizacji eksportowej w obrotach tą grupą produktów, Polska może uzyskać dodatni wynik bilansu handlowego (CR>100%). Na tej podstawie można wnioskować, że import surowców oleistych stanowić będzie jedynie uzupełnienie krajowej podaży o asortyment zwyczajowo nie wytwarzany¹⁶. Do takiej konkluzji uprawniają wysokie wartości indeksu handlu wewnątrzgałęziowego (IIT), oscylujące wokół 70% w roku 2010 i blisko 99% w roku 2015 (tab. 5). Niemożność osiągnięcia wysokiej

¹⁵ Pod względem jakości oleje roślinne produkowane w kraju nie odbiegają od wytwarzanych w innych krajach UE.

¹⁶ W Polsce na szeroką skalę uprawia się niemal wyłącznie rzepak.

pozycji konkurencyjnej na unijnym rynku nasion oleistych wytłumaczyć można między innymi wzrostem konkurencji ze strony takich państw, jak: Czechy, Węgry, Słowacja, Rumunia czy Bułgaria, a w warunkach obniżania poziomu ochrony rynku wewnętrznego UE także krajów spoza ugrupowania.

Tabela 5. Konkurencyjność wybranych grup produktów rolno-spożywczych wytwarzanych w Polsce w handlu z krajami UE w 2006 roku oraz prognoza na lata 2010 i 2015

Lata	SI	CR (%)	XRCA	MRCA	RTA	Ocena sumaryczna	IIT (%)
Zboża							
2006	0,59	79,24	0,58	0,90	-0,32	+/-	88,42
2010	0,23	10,03	0,23	1,28	-1,05	-	18,23
2015	0,35	13,30	0,34	1,05	-0,70	-	23,47
Owoce, warzywa							
2006	1,23	63,69	1,25	0,56	0,69	+	77,82
2010	1,29	80,72	1,31	0,50	0,81	+	89,33
2015	1,37	85,54	1,40	0,50	0,90	+	92,20
Nasiona oleistych							
2006	0,31	39,25	0,31	0,21	0,10	+/-	56,37
2010	0,92	182,28	0,92	0,10	0,82	+/-	70,85
2015	0,80	97,31	0,79	0,11	0,69	+/-	98,64
Oleje i tłuszcze							
2006	0,67	53,99	0,66	0,79	-0,12	+/-	70,12
2010	0,20	16,82	0,20	1,06	-0,86	-	28,80
2015	0,20	14,58	0,20	1,04	-0,84	-	25,45
Mięso, podroby i przetwory mięsne							
2006	2,62	348,87	2,95	0,96	1,99	+	44,56
2010	3,43	435,28	4,32	1,08	3,24	+	37,36
2015	3,57	325,77	4,34	1,06	3,28	+	46,97
Produkty mleczarskie							
2006	1,55	654,28	1,61	1,63	-0,02	-	26,52
2010	2,21	481,43	2,41	1,74	0,67	+	34,40
2015	2,38	435,64	2,60	1,66	0,94	+	37,34

Źródło: obliczenia własne na podstawie:

http://ec.europa.eu/agriculture/agrista/tradestats/2006/index_en.htm, Agricultural trade statistics 2006, 13.10.2007; Polski handel zagraniczny artykułami rolno-spożywczymi w 2006 roku, FAMMU/FAPA, Warszawa 2007; Rynek mięsa. Stan i perspektywy, nr 32, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2007; Rynek mleka. Stan i perspektywy, nr 32, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2007; Rynek zbóż. Stan i perspektywy, nr 32, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2007; Rynek rzepaku. Stan i perspektywy, nr 31, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2007; Rynek cukru. Stan i perspektywy, nr 31, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2007; Rynek drobiu i jaj. Stan i perspektywy, nr 32, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2007; Rynek owoców i warzyw. Stan i perspektywy, nr 30, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2007; Stan polskiej gospodarki żywnościowej po przystąpieniu do Unii Europejskiej. Raport 3, seria Program Wieloletni 2005-2009, nr 45, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2006; symulacje GTAP.

Relatywnie wysoką pozycję konkurencyjną na rynku UE powinny utrzymać produkowane w Polsce owoce i warzywa. Po odnotowanym w latach 2004-2006 spadku konkurencyjności eksportu, wynikającym z utraty przez polskich producentów przewag kosztowo-cenowych, w perspektywie krótko- i średnio-okresowej można oczekiwać niewielkiego wzrostu relatywnej komparatywnej przewagi eksportu (XRCA) oraz stopnia realizowanej specjalizacji eksportowej (SI) (tab. 5). Na podstawie stopnia pokrycia importu eksportem ($CR < 100\%$) można przewidywać występowanie trwałego deficytu w handlu tą grupą artykułów, należy jednak podkreślić, że w tym wypadku nie oznacza on słabej pozycji konkurencyjnej polskich produktów na JRE. Wynika on bowiem z wysokiej intensywności handlu wewnątrzgałęziowego (IIT na poziomie około 90%), determinowanej komplementarnym charakterem struktury produkcji owoców i warzyw w Polsce oraz w wielu krajach UE, a równocześnie podobnym rodzajem popytu zgłaszanego na tych rynkach.

Największe przewagi komparatywne w eksporcie na JRE uzyskać mogą wytwarzane w Polsce mięso, podroby i przetwory mięsne. Decydujący dla tej grupy produktów może okazać się okres do 2010 roku. W tej krótkookresowej perspektywie powinien bowiem nastąpić dynamiczny wzrost eksportu artykułów mięsnych z Polski i zwiększenie jego udziału w wymianie sektora rolno-spożywczego ogółem. W porównaniu z pozostałymi krajami UE, stopień specjalizacji eksportowej (SI) w zakresie mięsa, podrobów i przetworów mięsnych może być w Polsce około 3,5-krotnie wyższy (tab. 5). W tym samym czasie wartość wskaźników relatywnej komparatywnej przewagi eksportu (XRCA) i relatywnej przewagi handlu (RTA) może zwiększyć się o 50-60%, co jednoznacznie wskazuje na umocnienie się pozycji konkurencyjnej polskiego sektora mięsnego na JRE. Wyznacznikiem korzyści uzyskiwanych przez Polskę w wewnątrzspółnotowym handlu mięsem są również wartości wskaźnika pokrycia importu eksportem ($CR > 100\%$), informujące o generowanej nadwyżce obrotów handlowych (tab. 5). Handel mięsem, podrobami i przetworami mięsnymi nadal powinien cechować się relatywnie wysoką intensywnością wymiany wewnątrzgałęziowej (IIT). Oznacza to, że w obrotach mięsem i podrobami powinien rozwijać się model równoczesnego eksportu i importu, polegający na eksporcie droższych asortymentów i imporcie tańszych. W handlu przetworami mięsnymi, w przeciwieństwie do mięsa i podrobów, przedmiotem eksportu powinny być produkty tańsze, a importu – droższe i lepsze jakościowo.

Wykonane prognozy pozwalają przewidywać wzrost pozycji konkurencyjnej polskiego sektora mleczarskiego w handlu wewnątrzspółnotowym. Wskazują na to rosnące wartości wskaźników relatywnej komparatywnej prze-

wagi eksportu (XRCA), relatywnej chłonności importu (RTA) oraz specjalizacji eksportowej (SI) (tab. 5). Wysoki stopień realizowanej specjalizacji eksportowej potwierdza skala nadwyżki handlowej osiągananej w wymianie artykułami mleczarskimi (CR). W latach 2010 i 2015 wpływy z eksportu tych produktów mogą przekroczyć wydatki importowe około cztero- lub pięciokrotnie (tab. 5). Oczekiwane utrzymanie się Polski na pozycji eksportera netto produktów mleczarskich, pozwala stwierdzić, że przy zwiększeniu stopnia przetworzenia produktów przeznaczanych na eksport, ilość surowca, wyznaczona wielkością przyznanych Polsce kwot mlecznych¹⁷, nie powinna być ograniczeniem dla rozwoju wymiany handlowej w sektorze mleczarskim, ani stanowić zagrożenia dla pozycji konkurencyjnej polskich produktów na rynku wewnętrznym Unii Europejskiej. Obecnie 50% całkowitej ilości eksportowanych z Polski produktów mleczarskich stanowią mleko w proszku oraz mleko i śmietana, tj. produkty charakteryzujące się niskim stopniem przetworzenia, generujące blisko 40% wpływów z eksportu tej grupy artykułów [*Polski handel...* 2007]. Na niski stopień przetworzenia eksportu branży mleczarskiej wskazuje także koszt jednej tony aktualnie eksportowanych z Polski produktów mleczarskich w ekwiwalencie mleka. Wynosi on 367 USD/t i jest około dwukrotnie niższy niż w Danii (755 USD/t), Holandii (618 USD/t), Austrii (615 USD/t) czy Belgii (560 USD/t)¹⁸. Ponadto wzrostowi konkurencyjności polskiego sektora mleczarskiego sprzyjać będzie przewidywana koncentracja branży. Prognozowane wzmocnienie przewag konkurencyjnych na JRE stwarza przesłanki do wnioskowania o mającej nastąpić poprawie zdolności polskiej branży mleczarskiej do oferowania wysokiej jakości przetworów mlecznych po konkurencyjnych cenach, jak również wzroście skuteczności działań marketingowych¹⁹.

Za tendencję pozytywną w obrotach artykułami mleczarskimi można uznać także wzrost udziału wymiany wewnątrzgałęziowej w handlu ogółem (IIT), co sprzyja wzrostowi różnorodności oferowanych na rynkach krajów partnerskich produktów oraz zwiększaniu efektywności zaangażowanych w procesie produkcji czynników wytwórczych. Należy jednak zaznaczyć, że mimo prognozowanego wzrostu, w stosunku do innych działów przemysłu rolno-spożywczego generujących przewagi konkurencyjne na JRE, udział handlu wewnątrzgałęziowego (IIT) w wymianie ogółem pozostanie niski.

¹⁷ Wysokość kwot mlecznych dla Polski została uwzględniona w modelu przy wyznaczaniu wolumenu i wartości produkcji rolniczej, a co za tym idzie cząstkowych produktywności czynników produkcji, stanowiących symulowane zmienne egzogeniczne w modelu.

¹⁸ Obliczenia własne na podstawie danych <http://www.fao.org>. FAOSTAT Database Collections 2007, 04.01.2007.

¹⁹ Por. Seremak-Bulge [2004].

4. Podsumowanie

Reasumując, można stwierdzić, że dynamiczny rozwój wymiany handlowej w sektorze rolno-spożywczym, obserwowany w pierwszych dwóch latach członkostwa Polski w UE ulega spowolnieniu. W perspektywie krótkookresowej, tj. do roku 2010, na podstawie prognoz GTAP, można spodziewać się wzrostu wartości eksportu i importu produktów rolno-spożywczych z/do Polski. Dynamika tego wzrostu będzie jednak najprawdopodobniej niższa niż w latach 2005-2007. W okresie 2010-2015 można przewidywać spadek wartości wpływów z tytułu eksportu oraz wydatków importowych, prowadzący w konsekwencji do pogorszenia wyniku bilansu handlowego. Nadal jednak Polska powinna zajmować pozycję eksportera netto produktów rolno-spożywczych.

Nasilenie tendencji liberalizacyjnych w światowym handlu rolnym może spowodować obniżenie wartości eksportu i wzrost wartości importu rolno-spożywczego z/do Polski. Można stwierdzić, że liberalizacja wymiany gospodarczej z zagranicą wzmocni presję konkurencyjną ze strony krajów o niskich kosztach wytwarzania i zwiększy intensywność konkurencji zarówno na rynku krajowym, jak i międzynarodowym.

W 2006 roku silniejszą pozycją konkurencyjną na JRE charakteryzowały się wytwarzane w Polsce produkty pochodzenia zwierzęcego niż roślinnego. Biorąc pod uwagę stopień przetworzenia produktów, większe przewagi konkurencyjne występowały w handlu artykułami spożywczymi niż surowcami rolniczymi. Na uwagę zasługuje dalszy przewidywany wzrost przewag konkurencyjnych w eksporcie mięsa, podrobów i przetworów mięsnych oraz produktów mleczarskich.

5. Literatura

1. *Agriculture in the European Union – Statistical and economic information 2005* (2006), European Union, Directorate-General for Agriculture and Rural Development, Brussels-Luxembourg.
2. Błażejczyk-Majka L., Kala R. (2005): *Metody analizy skupień do charakterystyki użytków rolnych wybranych państw Unii Europejskiej*, Roczniki Naukowe SERiA, Tom VII, Zeszyt 5, Warszawa – Poznań.
3. Bossak J., Bieńkowski W. (2004): *Międzynarodowa zdolność konkurencyjna kraju i przedsiębiorstw*, Wyzwania dla Polski na progu XXI wieku, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa.
4. Brzóska M. (2006): *Wizja polskiej wsi i rolnictwa*, [w:] *Polska Wieś. Raport o stanie wsi*, J. Wilkin, I. Nurzyńska (red.), FDPA, Warszawa.
5. Cieślik A. (2000): *Nowa teoria handlu zagranicznego w świetle badań empirycznych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

6. Czyżewski A., Poczta A. (2006): *Wpływ liberalizacji wymiany zagranicznej na stosunki handlowe na wybranych rynkach rolnych krajów wysoko rozwiniętych*, [w:] *Agrobiznes 2006. Konkurencja w agrobiznesie – jej uwarunkowania i następstwa*, S. Urban (red.), Prace Naukowe AE im. Oskara Langego we Wrocławiu, nr 1118, Tom 1, Wrocław.
7. Devarajan S., Go D. S. (1998): *The simplest dynamic general equilibrium model of an open economy*, *Journal of Policy Modeling*, vol. 20, No. 6.
8. Dimaranan B. V., red. (2006): *Global Trade, Assistance and Production: the GTAP 6 Data Base*, Center for Global Trade Analysis, Purdue University.
9. *FAPRI 2006 U.S. and World Agricultural Outlook (2006)*, FAPRI, Iowa State University, University of Missouri-Columbia, Ames.
10. Froberg K. (2000): *Konkurencyjność polskiego rolnictwa* [w:] *Strategiczne opcje dla polskiego sektora agrobiznesu w świetle analiz ekonomicznych*, E. Majewski, G. Dalton (red.), SGGW, Warszawa.
11. Giziński A., Lewandowska I., Babuchowski A. (2006): *Przyszłość polskiego rolnictwa w kontekście negocjacji rolnych w ramach Światowej Organizacji Handlu (WTO)*, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Departament Unii Europejskiej i Współpracy Międzynarodowej, Warszawa.
12. Hertel T. W., red. (1997): *Global Trade Analysis. Modeling and Applications*, Cambridge University Press, Cambridge.
13. Hertel T. W., Tsigas M. E. (1997): *Structure of GTAP*, [w:] *Global Trade Analysis. Modeling and Applications*, T. W. Hertel (red.), Cambridge University Press, Cambridge.
14. http://ec.europa.eu/agriculture/agrista/tradestats/2006/index_en.htm. Agricultural trade statistics 2006, 13.10.2007.
15. <http://www.census.gov/ipc/www/idbnew.html>, U.S. Census Bureau, International Data Base, 26.06.2006.
16. http://www.europa.eu.int/comm/agriculture/publi/prices/index_en.htm. Agricultural Markets - Prices, 18.07.2006.
17. <http://www.nbp.pl>, 04.01.2008.
18. Jagiełło M. (2003): *Wskaźniki międzynarodowej konkurencyjności gospodarki*, Studia i materiały, nr 80, IKCHZ, Warszawa.
19. Józwiak W. (2005): *Gospodarstwa domowe, przestrzeń, wsie, gospodarstwa rolnicze i źródła zarobkowania ludności wiejskiej w 2025 roku?*, [w:] *Polska wieś 2025 – wizja rozwoju*, J. Wilkin (red.), Fundusz Współpracy, Warszawa.
20. *Land*, <http://www.fao.org>. FAOSTAT Database Collections 2006.
21. Lubiński M., Michalski T., Misala J. (1995): *Międzynarodowa konkurencyjność gospodarki. Pojęcie i sposób mierzenia*, Raporty – Studia nad konkurencyjnością, Instytut Rozwoju i Studiów Strategicznych, Warszawa.
22. Mardia K. V., Kent J. T., Bibby J. M. (1979): *Multivariate analysis*, Academic Press, London.
23. Marek T. (1989): *Analiza skupień w badaniach empirycznych. Metody SAHN*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.

24. *Medium-term prospects for agricultural commodities. Projections to the year 2010* (2003), FAO, Rome.
25. *OECD-FAO Agricultural Outlook: 2005-2014* (2005), OECD-FAO, Paris.
26. Orłowski W. M. (2000): *Koszty i korzyści z członkostwa w Unii Europejskiej: metody, modele, szacunki*, CASE, Warszawa.
27. *Perspektywy polskiej gospodarki* (2006), Ministerstwo Finansów, Warszawa.
28. Plewa J. (2005): *Nowe podstawy publicznego wsparcia dla rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich*, [w:] *Polska wieś 2025 – wizja rozwoju*, J. Wilkin (red.), Fundusz Współpracy, Warszawa.
29. *Polski handel zagraniczny artykułami rolno-spożywczymi w 2004 roku* (2005), FAMMU/FAPA, Warszawa.
30. *Polski handel zagraniczny artykułami rolno-spożywczymi w 2006 roku* (2007), FAMMU/FAPA, Warszawa.
31. *Polski przemysł żywnościowy. Raport 2003* (2003), IERiGŻ na zlecenie Polskiej Federacji Producentów Żywności, Warszawa.
32. *Population*, <http://www.fao.org>. FAOSTAT Database Collections 2006.
33. Robinson S., Roland-Holst D. W. (1988): *Macroeconomic structure and computable general equilibrium models*, Journal of Policy Modeling, vol. 10, No. 3.
34. *Rocznik statystyczny rolnictwa i obszarów wiejskich 2005* (2005), GUS, Warszawa.
35. *Rynek cukru. Stan i perspektywy* (2007), nr 31, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa.
36. *Rynek drobiu i jaj. Stan i perspektywy* (2007), nr 32, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa.
37. *Rynek mięsa. Stan i perspektywy* (2005), nr 29, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa.
38. *Rynek mięsa. Stan i perspektywy* (2007), nr 32, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa.
39. *Rynek mleka. Stan i perspektywy* (2007), nr 32, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa.
40. *Rynek owoców i warzyw. Stan i perspektywy* (2007), nr 30, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa.
41. *Rynek rzepaku. Stan i perspektywy* (2005), nr 27, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa.
42. *Rynek rzepaku. Stan i perspektywy* (2007), nr 31, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa.
43. *Rynek zbóż. Stan i perspektywy* (2005), nr 29, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa.
44. *Rynek zbóż. Stan i perspektywy* (2007), nr 32, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa.
45. Seremak-Bulge J. (2004): *Polskie mleczarstwo po akcesji do UE*, Wspólnoty Europejskie, nr 7(152).
46. Shoven J. B., Whalley J. (1984): *Applied general equilibrium model of taxation an international trade: An introduction and survey*, The Journal of Economic Literature, vol. 22, No. 9.
47. *Skup i ceny produktów rolnych w 2005 roku* (2006), GUS, Warszawa.
48. Sokołowski A. (2002): *Metody stosowane w data mining*, StatSoft Polska.

49. *Stan polskiej gospodarki żywnościowej po przystąpieniu do Unii Europejskiej. Raport 3*, seria Program Wieloletni 2005-2009, nr 45, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2006.
50. *STATISTICA PL 2006*, <http://www.statsoft.pl>.
51. *Trade*, <http://www.fao.org>. FAOSTAT Database Collections 2006.
52. Urban R. (2005a): *Polski przemysł spożywczy w Unii Europejskiej – konkurencyjność i szanse rozwojowe*, [w:] *Roczniki Naukowe SERiA*, Tom VII, Zeszyt 7, Warszawa – Poznań – Zamość.
53. Urban R. (2005b): *Polski przemysł spożywczy w Unii Europejskiej – konkurencyjność i szanse rozwojowe*, „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej”, nr 3.
54. *World agriculture: towards 2015/2030. Summary report (2002)*, FAO, Rome.
55. Woś A. (2003): *Konkurencyjność polskiego sektora żywnościowego. Synteza*, IERiGŻ, Warszawa.

**Skala korzyści uzyskiwanych przez rolnictwo
w wyniku wejścia Polski do UE
(analiza uwzględniająca zróżnicowanie regionalne,
główne kierunki produkcji rolnej i główne typy gospodarstw
rolnych w pierwszym okresie akcesji – lata 2004-2006)**

Na aktualną sytuację polskiego rolnictwa i jego umiejscowienie w rolnictwie europejskim pierwszoplanowy wpływ ma akcesja Polski do Unii Europejskiej. Uczestnictwo w europejskim obszarze jednolitego rynku oznacza proces wyrównywania cen i nowe możliwości dochodowe rolnictwa wynikające z wyższego poziomu popytu, cen oraz realizacji wsparcia ekonomicznego wynikającego z reguł Wspólnej Polityki Rolnej, a także zewnętrznej ochrony celnej [Tomczak, Wilkin, 2003]. Szereg analiz wykonanych *ex ante* [Krzyżanowska 2001, Poczta, Siemiński 2002, Poczta 2003, Świtłyk, Kaczocha 2003, Ziętara, Runowski, Straszewski, Wąs 2002], jak również pierwsze analizy o charakterze *ex post*, wykonane już w warunkach integracji [Gomułka 2005, Józwiak 2005, Poczta 2006, Floriańczyk, Toczyński i Kalińska 2007] wskazują, że akcesja i związana z tym zmiana ekonomicznych warunków gospodarowania wywołała istotną poprawę sytuacji dochodowej rolnictwa polskiego.

Należy jednak pamiętać, że nie we wszystkich gospodarstwach rolnych występuje poprawa sytuacji dochodowej ludności rolniczej. Konkluzje płynące z badań dochodów rolniczych potwierdzają powszechnie występujące zjawisko zróżnicowania dochodów [Zegar 2004].

1. Czynniki warunkujące sytuację produkcyjno-ekonomiczną rolnictwa w pierwszych latach po wejściu Polski do UE

Można przyjąć, że sytuację produkcyjno-ekonomiczną rolnictwa jako sektora gospodarki narodowej, jak i poszczególnych gospodarstw rolnych w okresie poakcesyjnym głównie kształtują takie czynniki, jak:

1. fizyczne rozmiary produkcji rolnej,
2. poziom cen rolnych i poziom cen nakładów,
3. wzrost wsparcia rolnictwa ze środków publicznych, głównie środków pochodzących z budżetu UE,
4. uczestnictwo w jednolitym rynku rolnym UE,
5. struktura produkcji rolnej.

1.1. Poziom fizycznego wolumenu produkcji

W roku 2004 w stosunku do roku 2003 fizyczny wolumen produkcji rolnej wzrósł o 7,5% (w cenach stałych), w roku 2005 wystąpił umiarkowany spadek – około 2,5%. W roku 2006 nastąpił spadek produkcji roślinnej (o 5,5%), ale wzrosła produkcja zwierzęca o 2,5%, co sprawiło, że produkcja rolna zmniejszyła się tylko o 1,4% (tab. 1). Taka struktura wolumenu i spadku globalnej produkcji rolniczej oraz równoczesny wzrost towarowości produkcji rolniczej nie wpłynęły w 2006 roku negatywnie na sytuację w przemyśle rolno-spożywczym i handlu zagranicznym produktami rolno-żywnościowymi.

Tabela 1. Poziom i dynamika produkcji rolniczej

Wyszczególnienie	2003	2004	2005	2006
Produkcja globalna (w mln zł, ceny bieżące)	56,3	69,7	64,5	64,9
Produkcja globalna – dynamika Rok poprzedni = 100 (ceny stałe)	99,2	107,5	97,5	98,6
Towarowość produkcji rolniczej (w procentach)	64,8	66,3	66,5	70,4

Źródło: Rolnictwo w 2006 roku, GUS 2007; obliczenia własne.

Znacznie wyższy poziom produkcji rolnej w latach 2004-2006 względem roku 2003 w wymiarze fizycznym był spowodowany głównie korzystnymi warunkami pogodowymi w latach 2004 i 2005. Pewien wpływ miała także poprawa sytuacji ekonomicznej w rolnictwie, co warunkowało wyższy poziom stosowania plonotwórczych środków produkcji. Dobre wyniki w produkcji roślinnej w latach 2004 i 2005, która ma w rolnictwie przede wszystkim charakter pierwotny, surowcowy oraz unijny system regulacji rynku zbóż i wsparcia tej produkcji poprzez system dopłat bezpośrednich zapewniły obfitość tanich pasz dla produkcji zwierzęcej i pozytywnie wpłynęły na jej możliwości rozwojowe oraz na produkcję przemysłu rolno-spożywczego. Był to jeden z podstawowych czynników warunkujących spektakularny sukces polskiego sektora rolno-spożywczego w handlu wewnątrzspółnotowym.

1.2. Poziom cen i relacje cenowe (nożyce cen dla rolnictwa)

Istotnym elementem egzogenicznym współokreślającym sytuację ekonomiczną rolnictwa jest kształtowanie się cen produktów rolnych w relacji do cen środków produkcji. W okresie po integracji wystąpił wzrost cen środków produkcji oraz wzrost cen podstawowych produktów rolnych, z wyjątkiem cen zbóż. Można stwierdzić, że po integracji zdecydowanej poprawie uległy relacje cenowe dotyczące produkcji zwierzęcej, natomiast uległy pogorszeniu w przypadku produkcji roślinnej – głównie zbóż i rzepaku. Zdecydowanie inna, korzystna

sytuacja, dotyczyła cen buraków cukrowych. Pogorszenie relacji cenowych okazało się dotkliwe dla towarowych gospodarstw zbożowych, natomiast bez znaczenia lub nawet korzystne (w przypadku zakupu pasz) dla gospodarstw, które produkty roślinne (zboża) przeznaczają na cele paszowe wewnątrz gospodarstwa.

Tabela 2. Wskaźniki cen produktów rolnych sprzedawanych oraz cen towarów i usług zakupywanych przez gospodarstwa indywidualne w rolnictwie

Wyszczególnienie	2003	2004	2005	2006	
	rok poprzedni = 100			2003 = 100	
Produkty rolne sprzedawane	99,5	111,4	97,9	102,6	114,5
Towary i usługi zakupywane na cele bieżącej produkcji rolnej	102,2	108,9	101,8	100,6	111,5
Wskaźnik relacji cen („nożyce cen”)	97,4	102,2	96,0	102,0	102,6

Źródło: *Rolnictwo w 2005 roku, GUS 2005; Rynek Rolny, listopad 2006, IERiGŻ-PIB; obliczenia własne.*

Syntetyczny obraz kształtowania się zmian cen produktów rolnych względem zmian cen środków produkcji przedstawia wskaźnik nożyc cen. Informuje on jak zmieniają się warunki wymiany rynkowej dla rolnictwa. Integracja Polski z UE po wielu latach spowodowała korzystne ukształtowanie się tego wskaźnika (tab. 2). W roku 2004 w stosunku do roku 2003 ukształtował się on na poziomie 102,2, co oznacza, że relacje cen w roku 2004 w stosunku do relacji z roku 2003 poprawiły się dla rolnictwa o 2,2%. W roku 2005 wskaźnik nożyc cen dla rolnictwa pogorszył się o 4,0%, natomiast w roku 2006 ponownie poprawił się o 2%. W roku 2006 w odniesieniu do sytuacji z roku 2003, czyli tuż przed akcesją, wskaźnik nożyc cen ukształtował się na poziomie 102,6%. Można zatem wskazać, że zewnętrzne uwarunkowania cenowo-kosztowe dla produkcji rolnej (traktowanej jako całość) w okresie poakcesyjnym kształtują się przeciętnie na poziomie zbliżonym do sytuacji tuż przed akcesją.

1.3. Wsparcie gospodarstw rolnych ze środków WPR UE

Do gospodarstw rolnych w Polsce z tytułu dopłat bezpośrednich w latach 2004-2006 wpłynęło prawie 21,5 mld zł, ponadto gospodarstwa rolne otrzymały wsparcie bezpośrednio w ramach PROW i SPO Rolnictwo¹ – z tego tytułu

¹ W rachunku zamieszczonym w tab. 3 uwzględniono tylko działania skierowane bezpośrednio do gospodarstw rolnych, a pominięto skierowane do przemysłu rolno-spożywczego, na rozwój obszarów wiejskich i mające charakter wsparcia socjalnego.

z wybranych działań wsparcie do 31 maja 2007 roku wyniosło prawie 10 mld zł (tab. 3). Można szacować, że wsparcie ze środków Wspólnej Polityki Rolnej UE i umiarkowana poprawa relacji cenowych, przy dobrych wynikach produkcyjnych rolnictwa, wywołały co najmniej 100% przyrost dochodów rolniczych, przy czym udział środków pochodzących z dopłat bezpośrednich oraz PROW i SPO Rolnictwo sięga 50% sumy dochodów gospodarstw rolnych. Jak podają Floriańczyk, Toczyński i Kalińska [2007] w dochodach przedsiębiorców rolnych wynoszących w 2006 roku 21 032 mln zł udział różnych dotacji (też ze źródeł krajowych) wyniósł 10 949 mln zł, czyli 52%.

Tabela 3. Wsparcie dla gospodarstw rolnych z tytułu WPR UE (w mln zł)

Wyszczególnienie	2004	2005	2006 ^a	Razem 2004-2006
Jednolita płatność obszarowa	2 853	3 153	3 943	9 949
Uzupełniająca płatność bezpośrednia ^a	3 669	3 751	4 034	11 454
Razem płatności bezpośrednie	6 522	6 904	7 977	21 403
PROW (wspieranie gospodarstw niskotowarowych, ONW, programy rolnośrodowiskowe, dostosowanie do standardów UE) ^b	×	×	×	7 513
SPO (inwestycje w gospodarstwach rolnych, młody rolnik) ^b	×	×	×	2 398
Ogółem	×	×	×	31 314

^a łącznie z dopłatami dla producentów ziemniaków skrobiowych i tytoniu; ^b na dzień 31 V 2007 r.
Źródło: ARiMR, MRiRW.

1.4. Uczestnictwo w jednolitym rynku rolnym UE

Związana z akcesją eliminacja ceł w sektorze rolno-spożywczym nie spowodowała zapowiadanego „zalewu” importowaną żywnością z UE. Należy podkreślić, że wystąpiła odwrotna sytuacja, mianowicie utrwaliła się tendencja wysokiego, dodatniego salda obrotów artykułami rolno-spożywczymi z unijnymi państwami członkowskimi. Przystąpienie Polski do UE w roku 2004 silnie wpłynęło na obroty handlu rolnego, które wzrosły zarówno po stronie eksportu, jak i importu. Eksport produktów rolno-spożywczych w latach 2004-2006 zwiększył się z 4 mld euro do 8,5 mld euro, natomiast import z 3,6 mld euro do ponad 6,4 mld euro. W rezultacie większej dynamiki wzrostu eksportu niż importu saldo wymiany handlowej systematycznie poprawiało się, osiągając wartość odpowiednio 0,8 mld euro w 2004 roku, 1,6 mld euro w 2005 roku oraz ponad 2 mld euro w 2006 roku (tab. 4).

Tabela 4. Obroty polskiego handlu zagranicznego w latach 2003-2006
(w mld euro)

Wyszczególnienie	2003	2004	2005	2006
Handel ogółem (w mld euro)				
Eksport	48,1	59,7	71,0	87,5
Import	61,0	71,1	80,6	100,0
Saldo	-12,9	-11,0	-9,0	-12,5
Handel rolno-spożywczy (w mld euro)				
Eksport	4,0	5,2	7,0	8,5
Import	3,6	4,3	5,4	6,4
Saldo	0,4	0,8	1,6	2,1
Udział obrotów rolno-spożywczych w obrotach ogółem (w procentach)				
Eksport	8,4	8,7	9,9	9,7
Import	5,9	6,1	6,8	6,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Polski handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi*, FAMMU/FAPA, Warszawa, właściwe roczniki.

Dominującym partnerem handlowym dla polskiego rolnictwa i przemysłu spożywczego stały się kraje UE, w których w roku 2006 lokowano 77% eksportu i importowano 63% produktów rolnych i żywnościowych.

Uzasadnione wydaje się stwierdzenie, że na skutek akcesji Polski do UE, w zakresie handlu rolno-spożywczego ujawnił się opisywany przez teorię integracji ekonomicznej tzw. efekt kreacji handlu, polegający na zastąpieniu droższej produkcji krajowej w państwach dawnej „piętnastki” tańszym importem z „nowych” państw członkowskich i powstania nowych strumieni handlu. W tym też kontekście należy zauważyć, że poprawa sytuacji ekonomicznej rolnictwa polskiego w latach 2004-2006 w stosunku do 2003 roku była możliwa właśnie między innymi dzięki efektowi kreacji handlu. Gdyby nie efekt kreacji handlu wynikający z otwarcia rynków rolnych z dniem 1 stycznia 2004 roku, obejmujący surowce rolne i artykuły rolno-spożywcze, to wskutek rekordowo wysokich zbiorów ziemiopłodów w 2004 roku oraz wzrastającej podaży produktów pochodzenia zwierzęcego w latach następnych, krajowy rynek wewnętrzny nie byłby w stanie wchłonąć tak dużej ilości produktów rolniczych bez spadku ich cen. To popyt podmiotów unijnych spowodował, że część produkcji krajowej mogła być wyeksportowana i zagospodarowana na rynkach dotąd zewnętrznych, przy czym producenci eksportowanych towarów liczyć mogli na sprzedaż po cenach często wyższych niż na rynku krajowym.

1.5. Struktura produkcji rolnej

Struktura produkcji rolnej jest jednym z tych czynników, które decydują o pozycji konkurencyjnej sektora rolnego w gospodarce narodowej. W warunkach

integracji struktura produkcji rolnej zyskuje jeszcze bardziej na znaczeniu, bowiem wsparcie produkcji rolnej i jego skala w warunkach WPR UE są uzależnione od rodzaju działalności prowadzonych przez producentów rolnych. Zatem ekonomiczne uwarunkowania produkcji rolnej, wyznaczane między innymi przez poziom i strukturę cen rolnych, w warunkach integracji rolnictwa polskiego z rolnictwem unijnym będą w znaczącym stopniu współokreślać korzyści uzyskiwane przez poszczególne branże rolne i samych producentów rolnych. Wynika to z faktu, że system interwencji, wsparcia i organizacji na poszczególnych rynkach unijnych w różny sposób wpływa na korzyści, jakie polskie rolnictwo czerpie i będzie mogło czerpać z tego tytułu. Zagadnienie to przeanalizowano, biorąc pod uwagę wolumen wartościowy i strukturę skupu najważniejszych produktów rolnych w Polsce w latach 2003-2006. W sektorowym wymiarze integracja polskiego sektora rolnego z unijnym jest korzystna, o czym świadczy wzrastająca wartość produkcji towarowej oraz skupu produktów rolnych. Stanowi to przesłankę do wzrostu przychodów pieniężnych producentów rolnych w okresie integracji w porównaniu do okresu sprzed integracji. Wzrosło znaczenie wytwarzanych produktów pochodzenia zwierzęcego w porównaniu do produktów pochodzenia roślinnego, bowiem ich udział w strukturze skupu produktów rolnych zwiększył się z 65,2% w 2003 roku do 70,5% w 2005 roku oraz ponad 67% w 2006 roku (tab. 5). W tym samym czasie jednocześnie nastąpił spadek udziału produktów pochodzenia roślinnego w strukturze skupu z 30,8% w 2003 roku do 25,3% w 2005 roku oraz niecałych 27% w 2006 roku. W wielkościach absolutnych można wskazać, że wskutek integracji w okresie 2004-2006 w porównaniu do roku 2003 nastąpił w sektorze rolnym przyrost wartości skupu produktów rolnych o kwotę 5 mld zł, czyli o ponad 1/5. Dwoma najważniejszymi produktami towarowymi w polskim rolnictwie są mleko i trzoda chlewna, których udział w strukturze skupu wynosi po około 25%, z tą jednak uwagą, że udział mleka w strukturze skupu wzrósł w okresie integracji, zaś trzody chlewnej pozostaje na podobnym, niezmiennym poziomie². Roczne przychody producentów rolnych ze sprzedaży tych dwóch produktów do skupu wynoszą po ok. 7-8 mld zł. W trakcie dotychczasowych procesów integracji z unijnym sektorem rolnym, nastąpiło relatywne zmniejszenie znaczenia zbóż, ziemniaków oraz owoców

² Trudno przesądzić, który z produktów będzie generował najwyższe przychody pieniężne w polskim rolnictwie, bowiem wydaje się, że w warunkach ilościowych ograniczeń produkcji mleka oraz zmiany zasad organizacji i funkcjonowania rynku mleka potencjał wzrostowy uległ już wyczerpaniu, wzrost przychodów może więc tylko być skutkiem wzrostu cen. Na rynku trzody chlewnej sytuacja jest bardzo dynamiczna w zależności od cyklu produkcyjnego, jednak przy braku ilościowych ograniczeń w produkcji i przy jednoczesnym wystąpieniu wysokiego poziomu cen na wieprzowinę, przychody z produkcji trzody chlewnej mogą być wyższe w niektórych okresach niż z produkcji mleka.

w strukturze skupu. Zmniejszyły się także przychody tych producentów wynikające ze skupu. W okresie członkostwa w UE były one niższe niż w 2003 roku, kiedy polski sektor rolny nie był jeszcze jednym z elementów składowych jednolitego rynku europejskiego.

Integracja ze strukturami unijnymi okazała się korzystna dla producentów buraków cukrowych oraz rzepaku. Ta grupa producentów najbardziej skorzystała w pierwszym roku integracji, bowiem ich przychody w 2004 roku wobec 2003 roku wynikające ze skupu buraków były wyższe o 59%, a rzepaku o 83%. Efekt integracyjny producentów buraków cukrowych polegał głównie na wzroście cen płaconych dostawcom buraków³.

Tabela 5. Wartość i struktura skupu produktów rolnych w latach 2003-2006

Wyszczególnienie	2003	2004	2005	2006	2003	2004	2005	2006
	(w mln zł)				(w procentach)			
Produkty roślinne	7 804,6	8 619,3	7 829,9	8 224,6	30,8	28,4	25,3	26,9
Zboża	3 395,6	3 157,6	2 782,7	2 970,2	13,4	10,4	9,0	9,7
Ziemniaki	350,0	322,9	274,6	298,8	1,4	1,1	0,9	1,0
Buraki cukrowe	1 457,7	2 311,4	2 056,3	2 183,9	5,8	7,6	6,7	7,1
Rzepak	722,2	1 320,9	1 051,2	1 186,1	2,9	4,4	3,4	3,9
Warzywa	661,0	682,1	689,9	686,0	2,6	2,2	2,2	2,2
Owoce	1 218,1	824,4	975,2	899,8	4,8	2,7	3,2	2,9
Produkty zwierzęce	16 521,2	19 286,0	21 795,8	20 540,9	65,2	63,6	70,5	67,1
Bydło bez cieląt	1 245,1	1 370,6	1 983,8	1 677,2	4,9	4,5	6,4	5,5
Cielęta	119,0	150,0	157,6	153,8	0,5	0,5	0,5	0,5
Trzoda chlewna	6 395,3	7 867,0	7 429,0	7 648,0	25,2	25,9	24,0	25,0
Owce	13,6	14,4	14,2	14,3	0,1	0,0	0,0	0,0
Konie	125,2	141,7	125,5	133,6	0,5	0,5	0,4	0,4
Drób	3 366,7	3 955,3	4 109,5	4 032,4	13,3	13,0	13,3	13,2
Mleko	5 256,3	6 787,0	7 976,2	7 381,6	20,8	22,4	25,8	24,1
Razem produkty roślinne i zwierzęce	24 325,8	27 905,3	29 625,7	28 765,5	96,0	92,0	95,8	93,9
Inne	1 005,2	2 428,2	1 294,3	1 861,3	4,0	8,0	4,2	6,1
Skup ogółem	25 331,0	30 333,5	30 920,0	30 626,8	100,0	100,0	100,0	100,0
Produkcja towarowa	36 542,2	42 739,3	40 715,4	41 727,4	×	×	×	×

Źródło: obliczenia mgr P. Siemiński, obliczenia własne na podstawie: Skup i ceny produktów rolnych w 2004 r., GUS, 2005, Skup i ceny produktów rolnych w 2005 r., GUS, 2006, Rolnictwo 2004, GUS, 2005.

³ Ceny buraków cukrowych płacone dostawcom w 2004 roku wyniosły 18,8 zł/dt wobec 12,5 zł/dt w 2003 roku, wystąpił też wzrost areалу uprawy tej rośliny, ale wyniósł tylko niepełna 4,5% przy powierzchni uprawy z 2003 r. na poziomie 11 739,3 tys. ha.

Natomiast efekt producentów rzepaku z tytułu wzrostu przychodów ze skupu został wywołany większym arealem uprawy⁴. Integracja polskiego sektora rolnego z unijnym przybrała pozytywny wymiar także dla producentów mleka i wołowiny. W 2004 roku przychody ze sprzedaży mleka do skupu wzrosły o 29%, a w 2005 roku były o prawie 52% wyższe niż w 2003 roku⁵. Było to wynikiem efektu integracyjnego, polegającego na równoczesnym fizycznym wzroście produkcji sprzedanej do skupu oraz wzroście cen. Ilość sprzedanego mleka wzrosła z 7315,8 mln l w 2003 roku do prawie 8584 mln l w 2005 roku oraz niewiele mniej niż 8200 mln l w 2006 roku. Jednocześnie od początku integracji z UE wzrastały ceny mleka w Polsce. W 2004 roku były wyższe o 21,6%, a w kolejnym roku o 29,3% niż w 2003 roku. Pomyślne skutki integracji wystąpiły też na rynku wołowiny. Szczególnie znacząco wzrosły ceny młodych cieląt rzeźnych, i tak w roku 2004 były wyższe o 45%, a w kolejnym o blisko 83%, przy czym zjawisko to zachodziło w warunkach zmniejszającej się sprzedaży cieląt, czyli ograniczonej podaży. W konsekwencji przychody producentów cieląt i bydła ze sprzedaży wzrosły w 2004 roku o 11,5% i o ponad 40% w 2005 roku, a w 2006 roku były wyższe niż w 2003 roku o 34%.

Zaprezentowane zmiany w wymiarze sektorowym w zakresie struktury i wartości skupu produktów rolnych przekładają się na zmiany całości przychodów pieniężnych rolnictwa oraz ze względu na zróżnicowaną regionalnie strukturę produkcji rolnej w zróżnicowanym wymiarze – na korzyści uzyskiwane przez rolnictwo i rolników w przekroju regionalnym.

2. Wpływ integracji na przychody pieniężne rolnictwa – ujęcie sektorowe

Przychody pieniężne rolnictwa z tytułu prowadzonej działalności rolniczej składają się z kilku elementów składowych. Najpoważniejsze źródło przychodów stanowi skup produktów rolnych, a oprócz tego również sprzedaż targowiskowa. W gospodarstwach towarowych dobrze powiązanych z rynkiem skup stanowi bardzo często jedyne źródło dochodów pieniężnych z tytułu prowadzenia rolniczej działalności gospodarczej. Skup w skali kraju dostarczał rolnictwu w 2003 roku blisko 70% całości przychodów z produkcji rolniczej. W okresie integracji znaczenie skupu w kształtowaniu przychodów rolnictwa zwiększyło się, osiągając prawie 76% w 2005 roku. W tym zakresie występują jednak znaczne

⁴ W przypadku producentów rzepaku ich przychody wzrosły o ponad 83%, ale był to efekt ponad dwukrotnego wzrostu areалу uprawy z powierzchni 709,9 tys. ha w 2003 roku do 1527 tys. ha w 2004 roku, przy spadku cen ze 101,7 zł/dt w 2003 roku do 86,5 zł/dt w 2004 roku i 77,4 zł/dt w 2005 roku.

⁵ Za: *Skup i ceny produktów rolnych w 2005 roku*, GUS, 2006.

różnice regionalne, które wynikają z różnic w strukturze agrarnej rolnictwa⁶. Przychody pieniężne rolnictwa z działalności rolniczej reprezentuje towarowa produkcja rolnicza obejmująca skup produktów rolnych i sprzedaż targowiskową produktów rolnych oraz transfery pieniężne wypłacane na rzecz rolnictwa⁷.

W latach 2003-2006 wartość produkcji towarowej w rolnictwie polskim wzrastała (tab. 6). Sytuację tę należy uznać za pozytywne zjawisko, bowiem stwarza szansę na wzrost przychodów producentów rolnych, a w rezultacie dochodów rolniczych. Wartość produkcji towarowej w 2003 roku wyniosła 36 542,9 mln zł⁸, w 2004 roku 42 739,3 mln zł⁹, w 2005 roku było to 40 715,4 mln zł, natomiast w 2006 roku jej wysokość wyniosła 41 320,2 mln zł. Największy przyrost produkcji towarowej (bez uwzględnienia dopłat) (tab. 7) w polskim rolnictwie wystąpił w pierwszym roku integracji z UE, osiągając 6196,4 mln zł, co stanowiło 17% przyrost względem produkcji towarowej w 2003 roku. Było to głównie wynikiem zmiany warunków cenowych oraz wolumenu i struktury produkcji. W kolejnym roku integracji, czyli w 2005 roku „pierwszy efekt członkostwa” uległ osłabieniu, bowiem w stosunku do roku 2003 wartość produkcji była większa o 4172,5 mln zł, czyli o około 10,3%. W roku 2006 sytuacja uległa poprawie i produkcja towarowa wobec roku 2003 była wyższa o 4777,3 mln zł, czyli o 11,6%.

Skala wzrostu przychodów pieniężnych w sektorze rolnym była większa niż skala wzrostu produkcji towarowej, bowiem począwszy od 2004 roku do rolnictwa trafiały transfery pieniężne z tytułu objęcia go zasadami Wspólnej Polityki Rolnej, między innymi w postaci płatności obszarowych i ONW.

Rachunek przychodów pieniężnych rolnictwa, który polegał na uwzględnieniu w rachunku: przychodów ze sprzedaży produkcji towarowej oraz dopłat obszarowych i płatności ONW wypłaconych rolnikom wyłącznie do końca danego roku kalendarzowego (ujęcie kasowe) wskazuje, że w pierwszym roku integracji (2004) przychody w sektorze rolnym wzrosły o 22,8% w porównaniu do 2003 roku (tab. 6, rys. 1). Natomiast w drugim oraz trzecim roku integracji sytuacja finansowa rolników była jeszcze bardziej korzystna; w 2005 roku przychody

⁶ Udział skupu w produkcji towarowej (przychodach pieniężnych z produkcji rolnej) wynosi od zaledwie 40% w województwach południowo-wschodnich do około 90% w województwach warmińsko-mazurskim i podlaskim.

⁷ GUS część dopłat wlicza w skład produkcji towarowej. Przed integracją z UE były to dopłaty Agencji Rynku Rolnego do skupu zbóż konsumpcyjnych. W warunkach członkostwa w UE do produkcji towarowej wliczono uzupełniające płatności bezpośrednie oraz płatności ONW.

⁸ Łącznie z wypłaconymi dopłatami do interwencyjnego skupu zbóż w kwocie 700 mln zł.

⁹ Uwzględniając wypłatę dopłat uzupełniających w poszczególnych latach, produkcja towarowa wynosiła 46 227,3 mln zł w 2004 r., 44 241,0 mln zł w 2005 r. i 45 234,2 mln zł w 2006 r. *Rolnictwo w 2005 r.*, GUS 2006 i *Rolnictwo w 2006 r.*, GUS 2007.

rolnictwa były o 28,9%, a w 2006 roku o ponad 40% większe niż w 2003 roku. Tak więc dotychczas kolejne lata skutkowały wzrostem przychodów pieniężnych rolnictwa. W następnych latach należy oczekiwać kontynuacji trendu zapoczątkowanego w pierwszym okresie integracji, choćby z powodu wzrostu stawek płatności bezpośrednich. Przytoczone wyniki wskazują więc, że dotychczas każdy kolejny rok integracji był pod względem ekonomicznym korzystny dla sektora rolnego, bowiem w 2005 roku względem 2004 przychody rolników wzrosły o 5%, natomiast w 2006 wobec 2005 roku o 8,9%. Poprawa sytuacji ekonomicznej w sektorze rolnym była wynikiem jednoczesnego wystąpienia dwóch przyczyn – wzrostu wartości produkcji towarowej w sektorze rolnym oraz transferu środków pieniężnych w postaci dopłat bezpośrednich oraz płatności ONW, które dodatkowo powodowały istotny wzrost przychodów pieniężnych rolnictwa. O roli transferów pieniężnych z tego tytułu świadczy relacja dopłat obszarowych do wartości produkcji towarowej (tab. 6). Jeśli uwzględnić łącznie dopłaty obszarowe i płatności ONW, to wówczas w końcowym okresie analizy (2006 rok), prawie co piąta złotówka przychodów rolników pochodziła z transferów środków pieniężnych z tytułu Wspólnej Polityki Rolnej.

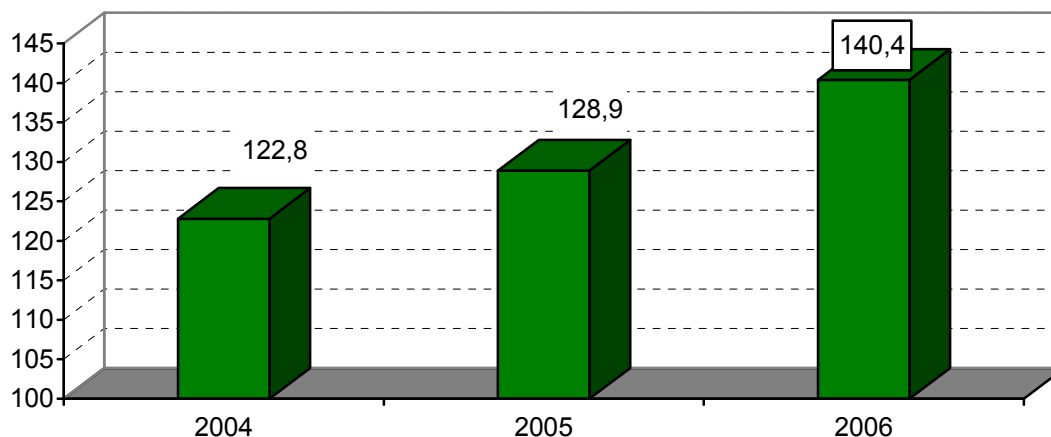
Tabela 6. Przychody pieniężne rolnictwa w Polsce w latach 2003-2006

Rok	Produkcja towarowa ^a (w mln zł)	Dopłaty obszarowe (w mln zł)	Płatność ONW (w mln zł)	Przychody rolnictwa (w mln zł)	Zmiana przychodów rolnictwa			Udział dopłat obszarowych i płatności ONW w przychodach rolnictwa (w proc.)	Relacja dopłat obszarowych i płatności ONW do produkcji towarowej (w proc.)
					2003 = 100	2004 = 100	2005 = 100		
2003	36 542,9	-	-	36 542,9	100,0	×	×	×	×
2004	42 739,3	2 133,8 ^b	-	44 873,1	122,8	100,0	×	4,8	5,0
2005	40 715,4	5 248,1 ^c	1 144,6	47 108,1	128,9	105,0	100,0	13,6	15,7
2006	41 320,2	8 692,7 ^d	1 290,1	51 303,0	140,4	114,3	108,9	19,5	24,2

^a W produkcji towarowej w 2003 roku ujęto dopłaty Agencji Rynku Rolnego do interwencyjnego skupu pszenicy i żyta w kwocie 700 mln zł, natomiast w latach 2004-2006 pomniejszono o płatności uzupełniające do powierzchni upraw (dopłaty obszarowe); ^b część dopłat obszarowych za 2004 rok wypłacona rolnikom do 31 XII 2004 r.; ^c suma dopłat bezpośrednich wypłacona rolnikom w 2005 roku, czyli należne za 2004 r., a wypłacone po 31 XII 2004 r. oraz należne za 2005 rok, ale wypłacone do 31 XII 2005 r.; ^d suma dopłat bezpośrednich wypłacona rolnikom w 2006 roku, czyli należne za 2005 r., a wypłacone po 31 XII 2005 r. oraz należne za 2006 rok, ale wypłacone do 31 XII 2006 r.

Źródło: obliczenia mgr P. Siemiński, obliczenia własne na podstawie: *Rolnictwo 2003, 2004, 2005, oraz informacji ARiMR, www.arimr.gov.pl – zrealizowane płatności w kampanii 2004, 2005 i 2006.*

Rysunek 1. Zmiana przychodów pieniężnych rolnictwa w latach 2004-2006 (2003 = 100)

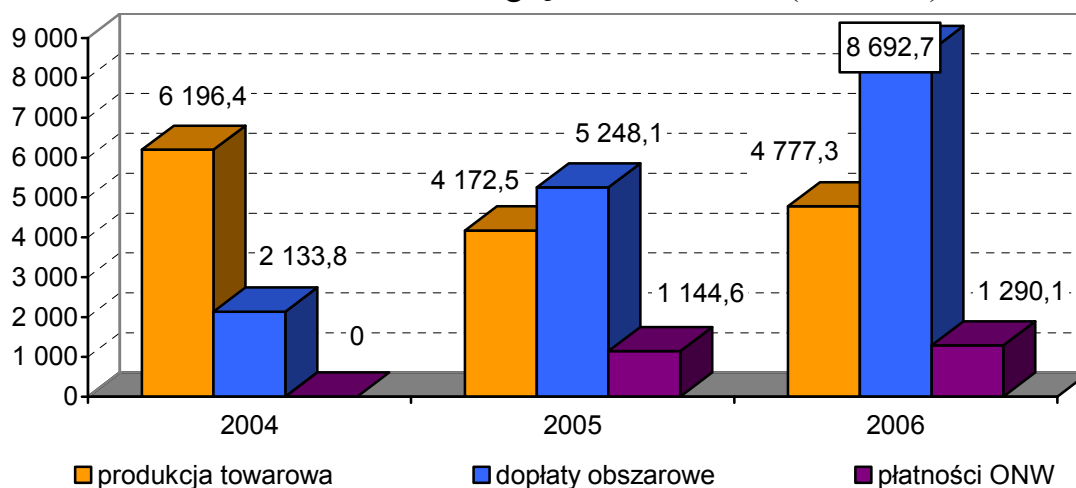
Źródło: na podstawie tabeli 6.

Tabela 7. Czynniki wzrostu przychodów pieniężnych rolnictwa w latach 2004-2006 względem roku 2003

Rok	Czynniki wzrostu przychodów pieniężnych (w mln zł)			Wzrost przychodów pieniężnych rolnictwa w stosunku do roku 2003 (w mln zł)	Udział czynników wzrostu w przychodach pieniężnych rolnictwa (w procentach)		
	przyrost produkcji towarowej w stosunku do roku 2003	dopłaty obszarowe	płatności ONW		przyrost produkcji towarowej	dopłaty obszarowe	płatności ONW
2004	6 196,4	2 133,8	0,0	8 330,2	74,4	25,6	0,0
2005	4 172,5	5 248,1	1 144,6	10 565,2	39,5	49,7	10,8
2006	4 777,3	8 692,7	1 290,1	14 760,1	32,4	58,9	8,7

Źródło: na podstawie tabeli 6.

Rysunek 2. Czynniki wzrostu przychodów pieniężnych rolnictwa w latach 2004-2006 względem roku 2003 (w mln zł)

Źródło: na podstawie tabeli 7.

Na wzrost przychodów pieniężnych rolnictwa w pierwszym roku integracji wpływały wyłącznie dopłaty obszarowe oraz wzrost produkcji towarowej, natomiast w kolejnych latach wszystkie trzy czynniki (tab. 7, rys. 2). W 2006 roku o wzroście przychodów pieniężnych rolnictwa w ponad 2/3 zdecydowały transfery pieniężne w postaci dopłat obszarowych i płatności ONW, pozostała część przypadła na wzrost produkcji towarowej. Na podstawie przeprowadzonych analiz i otrzymanych wyników można wskazać, że wskutek zachodzących procesów integracji w polskim rolnictwie zmienia się sytuacja ekonomiczna. Poprawa ta daje widoczny efekt w postaci wzrostu przychodów pieniężnych rolnictwa.

3. Regionalne zróżnicowanie wpływu integracji na przychody pieniężne rolnictwa

Wpływ integracji na przychody pieniężne rolnictwa na terenie kraju jest różnorodny, bowiem rolnictwo w poszczególnych rejonach kraju wykazuje większe lub mniejsze zróżnicowanie. Wynika ono głównie ze skali produkcji i struktury produkcji rolnej oraz różnego poziomu towarowości produkcji rolnej. Nie bez znaczenia pozostają także naturalne czynniki określane mianem waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej, warunkujące prowadzenie określonych upraw rolnych oraz warunkujące możliwości dopłat z tytułu ONW. Także rozwój przemysłu rolno-spożywczego w pewnym stopniu determinuje charakter produkcji rolniczej na danym terenie, bowiem w wielu przypadkach przesądza o wyborze kierunków produkcji.

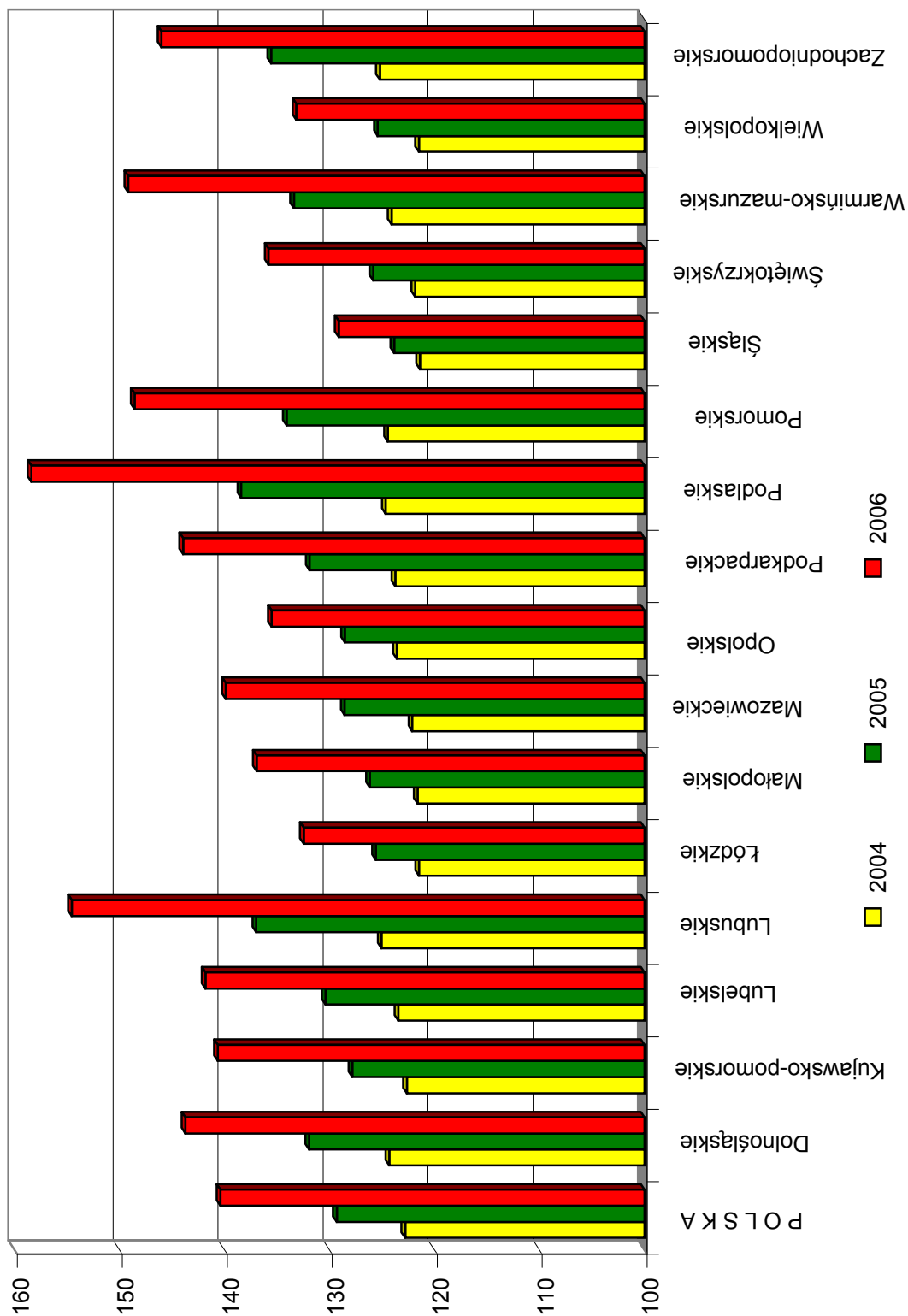
W ujęciu regionalnym w 2004 roku najwyższy względny wzrost przychodów pieniężnych rolnictwa wystąpił w województwie zachodniopomorskim i lubuskim, wynosił odpowiednio 25,2 i 25,0%, a najniższy był w województwie śląskim, gdzie ukształtował się na poziomie 21,4% (tab. 8, rys. 3). W 2005 roku najbardziej poprawiła się sytuacja finansowa wynikająca ze wzrostu przychodów pieniężnych w rolnictwie województwa podlaskiego oraz lubuskiego. Przychody rolników w tych województwach wzrosły wówczas odpowiednio o 37,5 i 36,4% względem 2003 roku. Podobnie jak w roku 2004, tak i w 2005 roku najniższy przyrost przychodów był w województwie śląskim, w którym wynosił tylko 23,7%. Mając na uwadze wzrost przychodów rolnictwa w 2006 roku w ujęciu regionalnym, wystąpiła tożsama sytuacja jak w 2005 roku, a różnica polegała wyłącznie na skali wzrostu przychodów we wskazanych wcześniej województwach. I tak w 2006 roku najwyższy wzrost przychodów wobec 2003 roku w rolnictwie województwa podlaskiego wyniósł 58,4%, lubuskiego 54,6%, natomiast najniższy był na terenie województwa śląskiego, osiągając poziom

Tabela 8. Przychody rolnictwa według województw w latach 2003-2006 względem 2003 roku

Województwo	Produkcja towarowa (w mln zł)				Dotłaty obszarowe (w mln zł)			Płatność ONW (w mln zł)			Przychody rolnictwa razem (w mln zł)				Przyrost przychodów rolnictwa (w procentach) (2003 = 100)		
	2003	2004	2005	2006	2004	2005	2006	2005	2006	2003	2004	2005	2006	2004	2005	2006	
POLSKA	36 542,2	42 739,3	40 715,4	41 320,2	2 133,8	5 248,1	8 692,7	1 144,6	1 290,1	36 542,2	44 873,1	47 108,1	51 303,0	122,8	128,9	140,4	
Dolnośląskie	1 863,7	2 179,7	2 076,5	2 107,3	136,8	335,4	524,3	41,7	47,0	1 863,7	2 316,5	2 453,6	2 678,6	124,3	131,7	143,7	
Kujawsko- pomorskie	2 813,7	3 290,9	3 135,1	3 181,7	159,7	391,0	705,0	62,8	70,8	2 813,7	3 450,6	3 588,9	3 957,5	122,6	127,5	140,6	
Lubelskie	2 959,9	3 461,9	3 297,9	3 346,9	192,2	475,0	764,2	76,6	86,3	2 959,9	3 654,1	3 849,5	4 197,5	123,5	130,1	141,8	
Lubuskie	694,3	812,0	773,6	785,1	56,1	138,6	249,1	34,5	38,9	694,3	868,1	946,7	1 073,1	125,0	136,4	154,6	
Łódzkie	3 179,2	3 718,3	3 542,2	3 594,9	143,5	353,7	519,2	86,2	97,2	3 179,2	3 861,8	3 982,1	4 211,2	121,5	125,3	132,5	
Małopolskie	1 607,9	1 880,5	1 791,5	1 818,1	74,9	185,4	332,2	45,8	51,6	1 607,9	1 955,4	2 022,7	2 201,9	121,6	125,8	136,9	
Mazowieckie	5 371,7	6 282,7	5 985,2	6 074,1	277,6	684,7	1 203,6	209,5	236,1	5 371,7	6 560,3	6 879,4	7 513,8	122,1	128,1	139,9	
Opolskie	1 205,9	1 410,4	1 343,6	1 363,6	79,9	195,5	259,5	9,8	11,0	1 205,9	1 490,3	1 548,9	1 634,1	123,6	128,4	135,5	
Podkarpackie	1 132,8	1 324,9	1 262,2	1 280,9	76,6	190,8	308,5	36,6	41,3	1 132,8	1 401,6	1 489,5	1 630,7	123,7	131,5	143,9	
Podlaskie	2 082,9	2 436,1	2 320,8	2 355,3	160,2	393,5	775,2	149,8	168,8	2 082,9	2 596,4	2 864,0	3 299,3	124,7	137,5	158,4	
Pomorskie	1 461,7	1 709,6	1 628,6	1 652,8	109,5	268,6	455,8	55,7	62,8	1 461,7	1 819,0	1 952,9	2 171,4	124,4	133,6	148,6	
Śląskie	1 169,4	1 367,7	1 302,9	1 322,2	51,7	127,9	170,2	15,5	17,5	1 169,4	1 419,4	1 446,3	1 509,9	121,4	123,7	129,1	
Świętokrzyskie	1 461,7	1 709,6	1 628,6	1 652,8	71,4	176,2	297,8	30,6	34,5	1 461,7	1 781,0	1 835,4	1 985,1	121,8	125,6	135,8	
Warmińsko- mazurskie	2 156,0	2 521,6	2 402,2	2 437,9	153,7	376,3	681,2	86,3	97,3	2 156,0	2 675,3	2 864,8	3 216,4	124,1	132,9	149,2	
Wielkopolskie	5 883,3	6 881,0	6 555,2	6 652,6	266,3	652,6	1 011,9	151,2	170,4	5 883,3	7 147,3	7 358,9	7 834,9	121,5	125,1	133,2	
Zachodnio- pomorskie	1 498,2	1 752,3	1 669,3	1 694,1	123,7	303,1	435,0	51,8	58,4	1 498,2	1 876,0	2 024,3	2 187,5	125,2	135,1	146,0	

Źródło: obliczenia mgr P. Siemiński, obliczenia własne na podstawie roczników statystycznych i informacji ARiMR.

Rysunek 3. Zmiany przychodów rolnictwa w województwach w latach 2004-2006 (2003 = 100)

Źródło: na podstawie tabeli 8.

29,1%. Można więc wskazać, że względnie najwięcej skorzystali rolnicy z województw lubuskiego i podlaskiego, w których wzrost przychodów pieniężnych w trzecim roku członkostwa w UE wynosił ponad 50%. Był on także wysoki w latach wcześniejszych. Było to wynikiem znacznie wyższego niż przeciętnie w kraju udziału dopłat obszarowych i płatności ONW w kształtowaniu przychodów pieniężnych (tab. 9). Natomiast relatywnie mniejsze korzyści były udziałem rolników z województwa śląskiego, łódzkiego, a także wielkopolskiego. Województwa te charakteryzowały się wyższym niż przeciętnie w kraju udziałem produkcji towarowej w kształtowaniu wzrostu przychodów pieniężnych rolnictwa, ale jednocześnie niższym niż średnio w kraju udziałem dopłat obszarowych i płatności ONW. W województwach, w których wystąpił wysoki wzrost przychodów pieniężnych rolnictwa związany był on z jednocześnie wysokim udziałem środków unijnych (dopłat obszarowych oraz płatności ONW) w przychodach pieniężnych rolnictwa oraz w wartości produkcji towarowej. Wysoki względny wzrost przychodów pieniężnych w głównej mierze wynikał zatem z ilości transferów środków pieniężnych z tytułu objęcia polskiego rolnictwa instrumentami Wspólnej Polityki Rolnej. Nie bez znaczenia pozostaje też fakt wielkości produkcji towarowej w roku bazowym 2003. Powoduje to bowiem, że przy niskim jej poziomie dodatkowe środki w latach 2004-2006 uzyskane między innymi w postaci unijnego wsparcia pieniężnego, skutkowały wysokim na ogół przyrostem przychodów pieniężnych.

Ilość środków pieniężnych, które trafiały do rolników w poszczególnych województwach przesądzała o przestrzennym zróżnicowaniu korzyści. Wyniki analizy wzrostu przychodów rolników w układzie przestrzennym w latach 2004-2006 zobrazowano na rys. 4. Przeważały województwa, w których wzrost przychodów pieniężnych był wyższy niż przeciętnie w kraju (40,4%). W czwartej klasie województw, w której wzrost przychodów pieniężnych wynosił co najmniej 48,3%, znajdowały się woj. lubuskie, pomorskie, warmińsko-mazurskie oraz podlaskie. Różny był udział czynników powodujących wzrost przychodów pieniężnych, ale można wskazać, że w porównaniu do średniej krajowej rolnictwo tych województw charakteryzowało się niższym niż przeciętnie w kraju wpływem produkcji towarowej na wzrost przychodów, a jednocześnie wyższym wpływem dopłat obszarowych i płatności ONW niż średnio w kraju. Wyłączywszy z czwartej klasy rolnictwo województwa lubuskiego, można powiedzieć, że są to te regiony, w których dobrze rozwija się przede wszystkim produkcja mleka, mając wysoki udział zarówno w strukturze produkcji, jak i strukturze skupu.

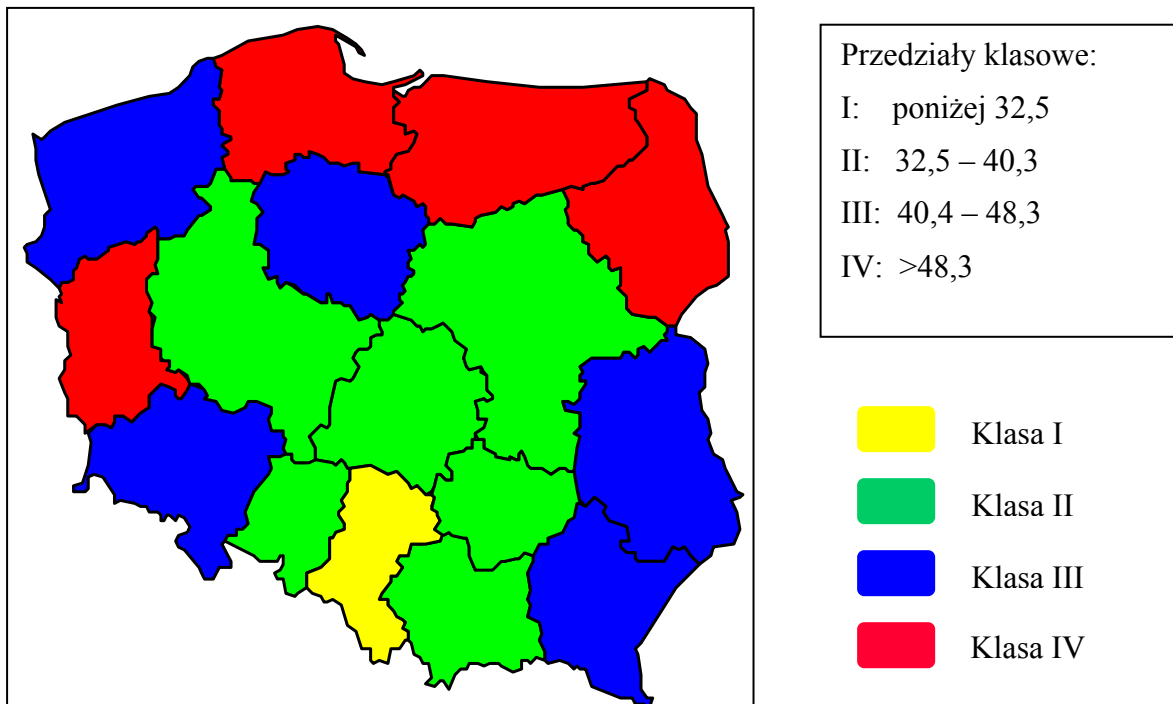
Tabela 9. Czynniki wzrostu przychodów pieniężnych rolnictwa w latach 2004-2006

Województwo	Wzrost przychodów pieniężnych rolnictwa (w mln zł)			Udział czynników wzrostu w przychodach pieniężnych rolnictwa (w procentach)							
				produkcja towarowa			dopłaty obszarowe			płatności ONW	
	2004	2005	2006	2004	2005	2006	2004	2005	2006	2005	2006
POLSKA	8 330,9	10 711,4	14 760,8	74,4	39,0	32,4	25,6	49,0	58,9	12,0	8,7
Dolnośląskie	452,9	595,3	815,0	69,8	35,8	29,9	30,2	56,4	64,3	7,9	5,8
Kujawsko-pomorskie	636,8	783,2	1 143,7	74,9	41,0	32,2	25,1	49,9	61,6	9,0	6,2
Lubelskie	694,2	899,3	1 237,5	72,3	37,6	31,3	27,7	52,8	61,8	9,6	7,0
Lubuskie	173,8	256,8	378,8	67,7	30,9	24,0	32,3	54,0	65,8	15,1	10,3
Łódzkie	682,6	813,9	1 032,0	79,0	44,6	40,3	21,0	43,5	50,3	11,9	9,4
Małopolskie	347,5	420,6	594,0	78,5	43,7	35,4	21,5	44,1	55,9	12,3	8,7
Mazowieckie	1 188,6	1 534,3	2 142,1	76,6	40,0	32,8	23,4	44,6	56,2	15,4	11,0
Opolskie	284,4	344,2	428,2	71,9	40,0	36,8	28,1	56,8	60,6	3,2	2,6
Podkarpackie	268,8	361,4	497,9	71,5	35,8	29,8	28,5	52,8	62,0	11,4	8,3
Podlaskie	513,5	800,2	1 216,4	68,8	29,7	22,4	31,2	49,2	63,7	21,1	13,9
Pomorskie	357,3	498,3	709,7	69,4	33,5	26,9	30,6	53,9	64,2	12,6	8,8
Śląskie	250,0	278,9	340,6	79,3	47,9	44,9	20,7	45,8	50,0	6,3	5,1
Świętokrzyskie	319,3	377,6	523,5	77,6	44,2	36,5	22,4	46,7	56,9	9,1	6,6
Warmińsko-mazurskie	519,4	719,8	1 060,4	70,4	34,2	26,6	29,6	52,3	64,2	13,5	9,2
Wielkopolskie	1 264,0	1 494,9	1 951,6	78,9	44,9	39,4	21,1	43,7	51,9	11,4	8,7
Zachodniopomorskie	377,8	532,6	689,3	67,3	32,1	28,4	32,7	56,9	63,1	11,0	8,5

Źródło: na podstawie tabeli 8.

Trzecią klasę stanowiły takie województwa, jak: zachodniopomorskie, dolnośląskie, kujawsko-pomorskie, lubelskie oraz podkarpackie. W tym przypadku wzrost przychodów mieścił się w przedziale 40,4-48,3%. Spośród czynników wpływających na poziom wzrostu przychodów pieniężnych charakterystyczny był w tej klasie województw niższy wpływ produkcji towarowej i płatności ONW niż średnio w kraju, a jednocześnie wyższy wpływ dopłat obszarowych. W pozostałych województwach odnotowano niższy wzrost przychodów pieniężnych niż średnio w kraju, czyli poniżej 40,4%. Województwa stanowiące drugą klasę charakteryzowały się niższym wpływem dopłat obszarowych na poziom wzrostu przychodów niż przeciętnie w kraju, a wyższym udziałem produkcji towarowej, a w niektórych z nich także płatności ONW. W pierwszym przedziale klasowym mieściło się tylko rolnictwo województwa śląskiego, w którym odnotowano najniższy przyrost przychodów rolnictwa w okresie poakcesyjnym.

Rysunek 4. Przestrzenne zróżnicowanie przyrostów przychodów pieniężnych rolnictwa w 2006 roku względem roku 2003 (w procentach) – ujęcie kasowe (dopłaty obszarowe i płatności ONW)

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych tabeli 9.

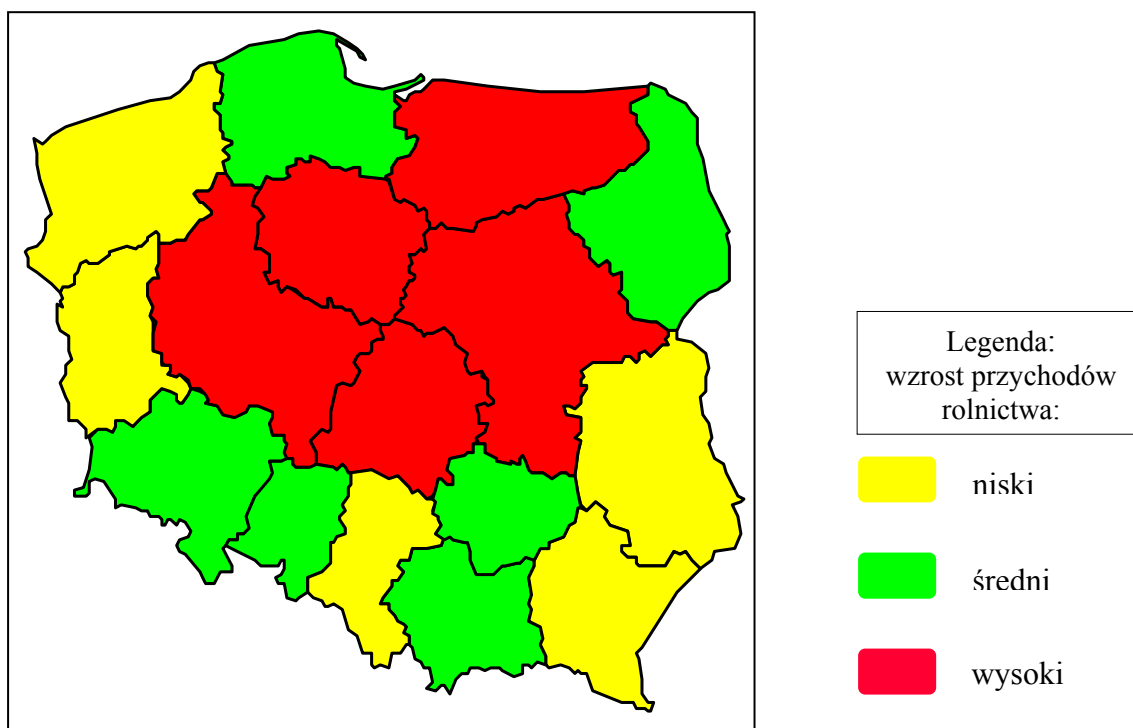
Korzyści, jakie uzyskuje rolnictwo w poszczególnych województwach można oceniać w ujęciu względnym (jak to czyniono dotychczas w prezentowanym opracowaniu) lub w ujęciu bezwzględnym (np. odnosząc poziom wsparcia do 1 ha UR). Dla oceny korzyści względnych i bezwzględnych osiąganych przez rolnictwo w poszczególnych województwach w pierwszych trzech latach akcesji Polski do UE ustalono sumę rang, jakie zajmowały województwa w obu ujęciach w latach 2004, 2005 i 2006. Suma rang pozwoliła na wydzielenie trzech przedziałów klasowych (wysoki, średni i niski) pozwalających ocenić zbiorczy poziom korzyści uzyskanych przez rolnictwo w przekroju regionalnym.

Rozpatrując zagadnienie wzrostu przychodów pieniężnych rolnictwa w ujęciu bezwzględnym, wyrażony w zł na 1 ha UR, otrzymane wyniki zaprezentowano na rys. 5.

Wydzielono trzy grupy województw w oparciu o rangi, które charakteryzowały się różnym poziomem wzrostu przychodów. Ponadprzeciętnym, czyli wysokim wzrostem przychodów pieniężnych rolnictwa w ujęciu bezwzględnym (w zł/ha UR) charakteryzowało się rolnictwo pięciu województw, wśród nich znalazły się wielkopolskie, łódzkie, kujawsko-pomorskie, mazowieckie i warmińsko-

-mazurskie¹⁰. Średnim wzrostem przychodów rolnictwa charakteryzowały się takie województwa, jak: dolnośląskie, opolskie, małopolskie, świętokrzyskie oraz podlaskie i pomorskie¹¹. Natomiast wzrost przychodów poniżej przeciętnego był charakterystyczny także dla pięciu województw (zachodniopomorskiego, lubuskiego, śląskiego oraz lubelskiego i podkarpackiego)¹².

Rysunek 5. Przestrzenne zróżnicowanie wzrostu przychodów rolnictwa w trzyleciu 2004-2006 (rangowanie województw według bezwzględnego wzrostu przychodów pieniężnych rolnictwa, w zł/ha UR)

Źródło: obliczenia własne na podstawie tabeli 9.

Analizując wzrost przychodów pieniężnych rolnictwa w ujęciu względnym, a więc przez pryzmat ich wzrostu w poszczególnych latach w stosunku do roku bazowego 2003, w oparciu o nadane rangi obserwuje się inne ich przestrzenne zróżnicowanie (rys. 6).

Ponadprzeciętny wzrost przychodów rolnictwa w tym przypadku wystąpił na terenie takich województw, jak: lubuskie, zachodniopomorskie, pomorskie i podlaskie. Najbardziej liczną grupę stanowiły województwa o średnim wzroście

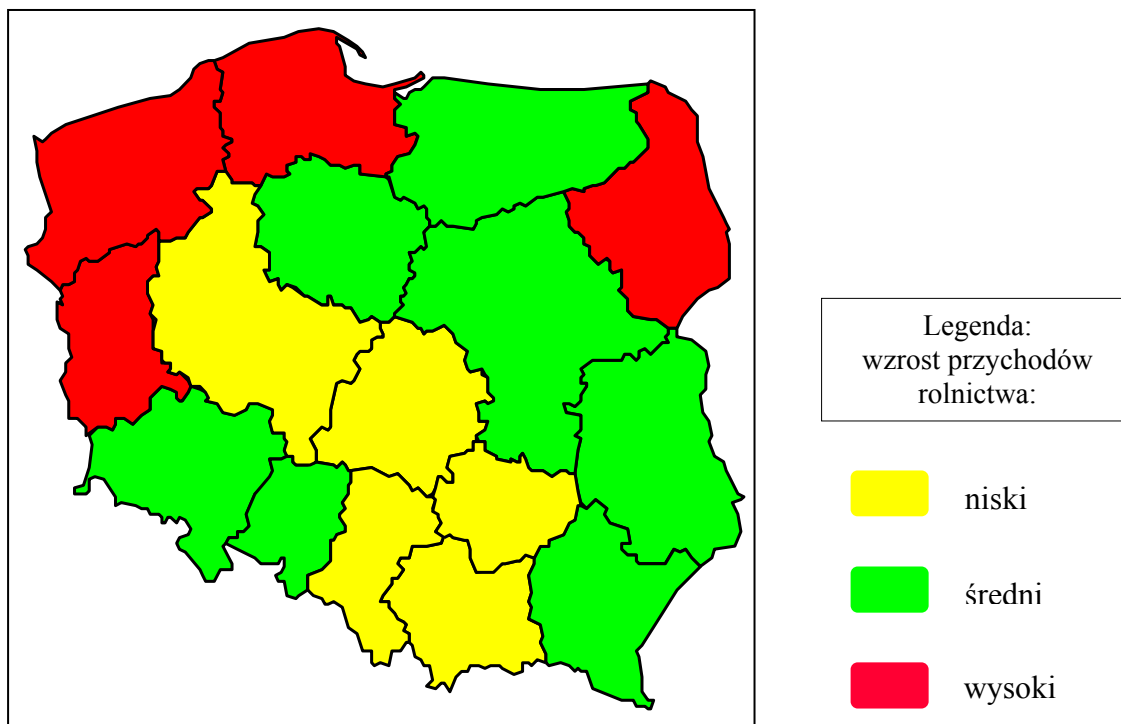
¹⁰ W tej grupie województw suma rang obrazująca wzrost przychodów w całym trzyletnim okresie zawierała się w przedziale 1 – 16.

¹¹ W tej grupie województw suma rang obrazująca wzrost przychodów w całym trzyletnim okresie zawierała się w przedziale 17 – 32.

¹² W tej grupie województw suma rang obrazująca wzrost przychodów w całym trzyletnim okresie zawierała się w przedziale 33 – 48.

przychodów pieniężnych (dolnośląskie, opolskie, podkarpackie, lubelskie, mazowieckie, kujawsko-pomorskie i warmińsko-mazurskie). Natomiast poniżej przeciętnego poziomu wzrost przychodów wystąpił w takich województwach, jak: wielkopolskie, łódzkie, świętokrzyskie, śląskie i małopolskie.

Rysunek 6. Przestrzenne zróżnicowanie wzrostu przychodów rolnictwa w trzyleciu 2004-2006 (rangowanie województw według względnego wzrostu przychodów pieniężnych rolnictwa, w procentach)

Źródło: obliczenia własne na podstawie tabeli 9.

Podsumowując, można stwierdzić, że rolnicy w całym kraju skorzystali na integracji z Unią Europejską. O korzyściach tych zdecydowały wyższe w okresie członkostwa w UE przychody pieniężne rolnictwa. Korzyści te były jednak zróżnicowane przestrzennie, co skutkowało tym, że rolnicy z jednych województw zyskali relatywnie więcej niż rolnicy z innych województw. Najkorzystniejsza sytuacja ma miejsce, gdy występuje równoległy przyrost przychodów rolnictwa zarówno w ujęciu bezwzględnym, jak i względnym. Taki układ wystąpił w północno-wschodniej części kraju (województwa: warmińsko-mazurskie, podlaskie, pomorskie, kujawsko-pomorskie i mazowieckie). Znajduje to swoje uzasadnienie w strukturze agrarnej rolnictwa, strukturze produkcji towarowej, rodzajach prowadzonej działalności rolniczej oraz czynnikach naturalnych, związanych z waloryzacją rolniczej przestrzeni produkcyjnej, które przesądzają o objęciu danego terenu płatnościami ONW. Są to województwa, w których istotną rolę odgrywa produkcja mleka oraz występuje stosunkowo duże wsparcie z tytułu ONW.

W świetle otrzymanych wyników można więc wskazać, że dotychczasowy okres integracji rolnictwa polskiego ze strukturami unijnymi był korzystny, następowała sukcesywna poprawa konkurencyjności wytwarzania produktów rolnych na terenie wszystkich województw, warunkowana jednak w większej mierze unijnymi dotacjami niż zmianą warunków rynkowo-cenowych.

4. Wyniki ekonomiczne modelowych gospodarstw rolnych

W celu oceny sytuacji ekonomicznej rolnictwa na poziomie mikroekonomicznym na podstawie realnie istniejących gospodarstw stworzono symulacje modelowe określające ich sytuację w latach 2004-2006 względem sytuacji w 2003 roku.

W tym celu posłużono się rachunkiem nadwyżki bezpośredniej, która stanowiła pierwsze, niejako pośrednie ogniwo w rachunku ekonomicznym, po którym prowadzono dalszy rachunek ciągniony dochodząc do kategorii ekonomicznej, jakim jest dochód rolniczy gospodarstwa, a następnie dochód rolniczy netto. Na podstawie uzyskanego dochodu rolniczego netto oraz akumulacji, pozostałej po odliczeniu parytetowego funduszu konsumpcji, wnioskowano o mikroekonomicznej konkurencyjności w okresie przed integracją (2003 rok) oraz w warunkach członkostwa w UE (lata 2004-2006).

Algorytm oceny mikroekonomicznej konkurencyjności gospodarstw rolnych przedstawiono poniżej:

	Wartość produkcji rolniczej^a
-	Koszty bezpośrednie produkcji rolniczej
=	Nadwyżka bezpośrednia I^b
+	Dotacje do produkcji
=	Nadwyżka bezpośrednia II^c
-	Koszty pośrednie rzeczywiste
=	Dochód rolniczy brutto
-	Amortyzacja
=	Dochód rolniczy netto
-	Fundusz konsumpcji ^d
=	Akumulacja

^a bez dotacji do produkcji; ^b bez dotacji do produkcji; ^c z dotacjami do produkcji; ^d za parytetowy poziom dochodu przyjęto dochody przeznaczone na cele konsumpcji w czteroosobowej rodzinie pracowniczej według badań budżetów gospodarstw domowych GUS w odpowiednich latach

Uzyskane wyniki ekonomiczne analizowanych gospodarstw potwierdzają wyniki uzyskane w rachunkach dochodu sektora rolniczego. Warunki akcesji wywołały istotną lub w niektórych przypadkach diametralną poprawę sytuacji dochodowej polskich gospodarstw rolnych. Nie oznacza to wcale, że uzyskane dochody we wszystkich przypadkach zapewniają parytetowy fundusz konsumpcji, a ponadto są wystarczające dla realizacji akumulacji (inwestycji).

Gospodarstwa małe (do 10 ha UR), które w prezentowanej symulacji reprezentuje gospodarstwo nr I, stanowią prawie 80% ogółu gospodarstw rolnych w Polsce (1420,9 tys. spośród 1786,7 tys.). Gospodarstwa te użytkują 5,3 mln ha UR, tj. 34,1% użytków rolnych gospodarstw. Mimo znaczącej poprawy sytuacji ekonomicznej gospodarstw najmniejszych, mała skala produkcji powoduje, że uzyskiwany dochód nie wystarcza na realizację konsumpcji na poziomie parytetowym i, co oczywiste, nie pozostają żadne środki na realizację akumulacji. Można przyjąć, że gospodarstwa takie posiadają przede wszystkim charakter gospodarstw socjalnych i stanowią źródło samozaopatrzenia w surowce rolne i żywność dla gospodarstw domowych, a nadwyżki sprzedają na rynku. Wydaje się, że członkostwo w UE dla takiego rodzaju gospodarstw rolnych jest szczególnym momentem w ich funkcjonowaniu. Zaostrzająca się konkurencja rynkowa będzie w przyszłości powodować, że gospodarstwa tego typu nie będą w stanie przetrwać, gdyby wybrały drogę rozwoju zmierzającą ku gospodarstwom rynkowym. Istnienie takich gospodarstw mieści się jednak w europejskim modelu rolnictwa, a członkostwo w UE stwarza pewne szanse dla istnienia i rozwoju takich gospodarstw. Kluczowym zagadnieniem wydaje się być wybór docelowej ścieżki rozwoju oraz umiejętne korzystanie z funduszy unijnych wspomagających ten rozwój oraz pozyskiwanie przeważającej części dochodów z działalności pozarolniczej i/lub dochodów spoza gospodarstwa.

Istotnej poprawie uległa również sytuacja ekonomiczna gospodarstw średnich obszarowo (10-20 ha), które w omawianej symulacji reprezentują gospodarstwa nr II i III. Takich gospodarstw jest w Polsce 245 tys. (13,7%), a użytkują one 3364,9 tys. ha UR (21,7%). W analizowanych gospodarstwach średnich występują możliwości realizacji parytetowego funduszu konsumpcji, ale brak jest lub są tylko niewielkie, albo co najwyżej umiarkowane możliwości modernizacji gospodarstw ze środków własnych. Można sądzić, że sytuacja gospodarstw średnich w warunkach WPR będzie się różnicowała dwukierunkowo, część z nich z sukcesem będzie mogła się rozwijać w kierunku gospodarstw w pełni rynkowych poprzez zwiększanie zasobów ziemi i wzrost skali produkcji, inne spośród nich staną się gospodarstwami socjalnymi, a gros dochodów pochodzić będzie z pracy poza rolnictwem.

Tabela 10. Sytuacja ekonomiczna modelowych gospodarstw rolnych w warunkach akcesji Polski do UE

Numer gospodarstwa	Obszar gospodarstwa (w ha UR)	Profil gospodarstwa (główne kierunki produkcji towarowej)	Lata	Wielkość ekonomiczna gospodarstwa (w ESU) ^a	Dochód rolniczy netto		Udział dopłat rolniczym netto (w proc.)	Możliwości zaspokojenia parytetowego poziomu konsumpcji ^b z dochodu rolniczego (w proc.)	Możliwość realizacji akumulacji z dochodu rolniczego, przy założeniu priorytetu dla zaspokojenia konsumpcji na poziomie parytetowym
					(w tys. zł)	(2003 = 100)			
I	8,2	ogólny	2003	4,1	0,8	100	5,9	4	brak
			2004	6,2	8,6	1 030	21,0	35	
			2005	5,2	3,1	370	29,9	11	
			2006	5,9	5,4	642	28,9	19	
II	16,5	produkcja mleka (10 szt. krów) i buraków cukrowych (2 ha)	2003	8,0	11,6	100	10,3	51	brak
			2004	13,2	33,8	292	19,4	136	niewielkie
			2005	11,6	24,7	214	27,1	90	brak
			2006	12,1	25,5	221	30,8	89	brak
III	16,5	produkcja trzody (200 szt. rocznie) i ziemniaków	2003	18,3	40,6	100	1,0	178	niewielkie
			2004	25,5	69,5	171	8,6	279	umiarkowane
			2005	21,1	44,1	109	13,9	161	niewielkie
			2006	22,4	47,5	117	15,2	165	niewielkie
IV	30	produkcja mleka (25 szt. krów) i pszenicy ozimej (8 ha)	2003	16,2	40,0	100	9,6	176	niewielkie
			2004	23,1	69,2	173	18,9	278	umiarkowane
			2005	23,9	71,4	179	18,5	260	umiarkowane
			2006	26,8	81,5	204	19,0	283	umiarkowane

cd. tab. 10

V	50	produkcja trzody (1000 szt.), ziemiaki skrobiowe (10 ha)	2003	46,2	110,2	100	1,9	484	znaczące
			2004	78,4	249,4	226	8,9	1 001	bardzo duże
			2005	58,3	146,4	133	15,4	534	znaczące
			2006	46,3	80,6	73	32,7	280	umiarkowane
VI	50	produkcja wołowiny na użytkach zielonych (50 szt. rocznie)	2003	13,1	9,3	•	•	41	brak
			2004	24,1	54,8	586	43,3	220	umiarkowane
			2005	21,2	37,6	402	63,8	137	niewielkie
			2006	22,5	39,4	421	70,9	137	niewielkie
VII	300	towarowa produkcja roślinna (zboża, rzepak, buraki cukrowe)	2003	106,8	231,0	100	21,8	1 015	bardzo duże
			2004	198,1	642,9	278	21,2	2 580	
			2005	140,2	355,5	154	38,8	1 296	
			2006	159,3	427,9	185	37,7	1 485	
VIII	1 000	towarowa produkcja roślinna (zboża, rzepak)	2003	244,4	398,7	100	28,5	1 751	bardzo duże
			2004	457,6	1 330,5	334	37,8	5 341	
			2005	314,9	626,5	157	81,0	2 284	
			2006	425,5	1 098,1	275	53,7	3 812	

^a European Size Unit (ESU) – Europejska Jednostka Wielkości. Wartość 1 ESU odpowiada określonej wartości standardowej nadwyżki bezpośredniej wyrażonej w euro. Od 1984 roku 1 ESU stanowi równowartość 1200 euro. Standardowa nadwyżka bezpośrednia (Standard Gross Margin – SGM) jest nadwyżką bezpośrednią z trzech lat wartości produkcji określonej działalności rolniczej nad średnią z trzech lat wartością kosztów bezpośrednich, w przeciętnych dla danego regionu warunkach produkcji.

W Unii Europejskiej w zależności od wielkości gospodarstwa dzieli się następująco:

- bardzo małe – do 4 ESU
- małe – 4-8 ESU
- średnio małe – 8-16 ESU
- średnio duże – 16-40 ESU
- duże – 40-100 ESU
- bardzo duże – 100 i więcej.

^b Za paritetowy dochód przyjęto poziom przeznaczany na cele konsumpcji w czteroosobowej rodzinie pracowniczej według badań budżetów gospodarstw domowych GUS.

Źródło: obliczenia mgr P. Siemiński, obliczenia własne.

Na ogół możliwości realizacji akumulacji pojawiają się dopiero w gospodarstwach dużych (20-50 ha UR). W analizie modelowej ta grupa obszarowa jest reprezentowana przez gospodarstwa nr IV, V i VI. Takich gospodarstw w kraju jest 99,1 tys. (5,5%), a użytkują one 2867 tys. ha UR (18,4%). Analizowane gospodarstwa modelowe cechują się również znaczących rozmiarów produkcją zwierzęcą. Tak więc dopiero gospodarstwa duże obszarowo oraz prowadzące znaczących rozmiarów produkcją zwierzęcą w warunkach integracji z UE są w stanie zagwarantować możliwości rozwojowe, a rodzinom rolniczym zapewnić co najmniej parytetowy poziom dochodu przeznaczanego na cele konsumpcji.

Bardzo dobra sytuacja ekonomiczna dotyczy dopiero gospodarstw największych (o obszarze powyżej 50 ha UR). Takich gospodarstw jest w kraju tylko 21,5 tysiąca (1,2%), ale użytkują one ponad 4 mln ha UR (ponad 25%). Zdecydowana większość użytkowanych gruntów w tej grupie gospodarstw są to grunty dawnych gospodarstw państwowych. Analizy modelowe wskazują, że takie gospodarstwa przynoszą wysoki poziom dochodu, który zapewnia pełną realizację funkcji konsumpcyjnej i akumulacyjnej.

Podobnie jak w rachunku sektorowym na poprawę sytuacji ekonomicznej analizowanych gospodarstw wpływ wywarło wsparcie środkami Wspólnej Polityki Rolnej UE i w niektórych przypadkach poprawa relacji cenowo-kosztowych.

5. Podsumowanie

Integracja Polski z Unią Europejską spowodowała polepszenie koniunktury w rolnictwie. Wpłaty dopłat bezpośrednich, wsparcie z tytułu ONW oraz środki z PROW i SPO Rolnictwo spowodowały zauważalną poprawę sytuacji dochodowej rolnictwa w ujęciu sektorowym. Także analiza mikroekonomiczna wskazuje na poprawę sytuacji dochodowej gospodarstw rolnych.

Polskie produkty okazały się konkurencyjne na jednolitym rynku UE. Zwiększony eksport i popyt na produkty żywnościowe i rolnicze z Polski przyczynił się do znacznego wzrostu cen skupu, które kompensują wzrost cen środków do produkcji rolniczej. Spowodowało to najpierw lekką poprawę wskaźnika nożyc cen, a potem jego stabilizację.

Można szacować, że w 2006 roku w stosunku do 2003 roku przyrost przychodów rolnictwa przekroczył 40%, dochody rolnictwa wzrosły o około 100%, a udział dotacji unijnych w całości dochodów rolniczych sięga około 50%.

Korzyści z tytułu integracji są zróżnicowane regionalnie. Jest to uzależnione od struktury agrarnej, struktury i poziomu produkcji rolnej, uczestnictwa we wsparciu z tytułu ONW, poprawy technologii i skali produkcji.

Najkorzystniejsza sytuacja ma miejsce w tych regionach kraju, w których występuje równoległy przyrost przychodów rolnictwa zarówno w ujęciu bezwzględnym, jak i względnym. Taki układ wystąpił w północno-wschodniej części kraju (województwa: warmińsko-mazurskie, podlaskie, pomorskie, kujawsko-pomorskie i mazowieckie). Istotny wpływ na takie ukształtowanie się regionalnej poprawy sytuacji ekonomicznej rolnictwa ma duży udział produkcji mleka oraz względnie duża skala wsparcia środkami ONW.

Zdecydowana poprawa sytuacji dochodowej w skali sektora nie oznacza, że dobra sytuacja dochodowa dotyczy wszystkich gospodarstw rolnych. W Polsce pod względem obszarowym dominują gospodarstwa małe i średnie, takich gospodarstw jest ponad 90%. Istotne jest także to, że gospodarstwa małe i średnie skupiają ponad 55% zasobów użytków rolnych w Polsce. Przeprowadzona analiza modelowa dowodzi, że zdecydowana większość polskich gospodarstw rolnych, mimo wsparcia środkami WPR, nie jest i nie będzie w stanie w przyszłości być jednostkami pozwalającymi zapewnić parytetowy poziom dochodów rodzinie rolniczej i środki na rozwój gospodarstw.

Biorąc pod uwagę dominujące znaczenie ilościowe gospodarstw małych i średnich oraz co najmniej równoważny w stosunku do gospodarstw większych i dużych obszarowo udział w zasobach ziemi, można sformułować wniosek, że znaczenie segmentu gospodarstw małych i średnich w polskim rolnictwie z punktu widzenia zrównoważonej sytuacji ekonomicznej i społecznej na polskiej wsi jest nadmierne. Jednocześnie trzeba podkreślić, że instrumenty WPR nigdy nie będą w stanie zniwelować skutków małej skali produkcji i niskiej produktywności czynników produkcji, a szczególnie pracy. W tych przypadkach konieczna jest zarówno poprawa skali i efektywności wytwarzania, jak i poszukiwanie dochodów z innych źródeł.

6. Literatura

1. Floriańczyk Z. (2007): *Wyniki ekonomiczne rolnictwa polskiego w roku 2006*, [w:] J. Bański, K. Ł. Czapiewski, Z. Floriańczyk, T. Toczyński, *Wyniki ekonomiczne polskiego rolnictwa w 2006 roku*, seria Program Wieloletni 2005-2009, nr 76, IERiGŻ-PIB, Warszawa.
2. Floriańczyk Z., Toczyński T., Kalińska J. (2007): *Wyniki ekonomiczne polskiego rolnictwa w 2006 roku*, materiały z seminarium, IERiGŻ-PIB, http://ierigz.waw.pl/documents/seminarium_RER_2007.ppt
3. Gomułka J. (2005): *Wyniki ekonomiczne polskiego rolnictwa w latach 2003-2004*, seria Program Wieloletni 2005-2009, nr 12, IERiGŻ-PIB, Warszawa.

4. Józwiak W., red. (2005): *Sytuacja ekonomiczna i aktywność gospodarcza różnych grup polskich gospodarstw rolniczych. Wstępne wyniki badań*, seria Program Wieloletni 2005-2009, nr 7, IERiGŻ-PIB, Warszawa.
5. Krzyżanowska Z. (2001): *Korzyści i koszty objęcia polskich gospodarstw instrumentami WPR – rachunki symulacyjne*, [w:] *Gospodarstwa rolne w UE. Koszty i korzyści*, FDPA, Warszawa.
6. Poczta W. (2006): *Przemiany w rolnictwie*, [w:] *Polska wieś 2006. Raport o stanie wsi*, FDPA, Warszawa.
7. Poczta W. (2003): *Rolnictwo polskie w przededniu integracji z Unią Europejską*, Wyd. AR Poznań.
8. Poczta W., Pawlak K., Kiryluk-Dryjska E., Siemiński P. (2007): *Perspektywy polskich gospodarstw rolnych w europejskim modelu rolnictwa*, Roczniki Naukowe SERiA, Tom IX, Zeszyt 2, Warszawa – Poznań – Kraków, s. 288-301.
9. Poczta W., Siemiński P. (2002): *Prognoza rentowności podstawowych kierunków produkcji rolnej w warunkach integracji z Unią Europejską*, [w:] *Zróżnicowanie regionalne gospodarki żywnościowej w Polsce w procesie integracji z Unią Europejską*, AR w Poznaniu, s. 383-398.
10. Świtłyk M., Kaczocha E. (2003): *Ryzyko polskich gospodarstw wyspecjalizowanych w produkcji roślinnej w warunkach integracji z UE*, [w:] *Acta Agraria et Silvestria*, sek. ekonomiczna, Vol. XL, Wydawnictwo PAN, Kraków.
11. Tomczak F., Wilkin J. (2003): *Rolnictwo polskie wobec integracji europejskiej: możliwości rozwojowe, bariery i strategie adaptacyjne*, Krajowa Rada Spółdzielcza, Warszawa.
12. Zegar J. S. (2004): *Dochody chłopskie w latach transformacji oraz po akcesji do Unii Europejskiej*, [w:] *Wieś, rolnictwo i gospodarka żywnościowa po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej*, (red.) A. Kowalski, E. Mazurkiewicz, Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Warszawie, IERiGŻ, Warszawa.
13. Ziętara W., Runowski H., Majewski E., Straszewski S., Wąs A. (2002): *Szacunek skutków wdrożenia różnych scenariuszy integracji z Unią Europejską w rolnictwie polskim po akcesji*, Ekspertyza dla UKiE, Warszawa.

prof. dr hab. Roman Urban
mgr Jadwiga Drożdż
mgr Anna Staszczak

IERiGŻ-PIB, Warszawa

Wpływ integracji z Unią Europejską na polski przemysł spożywczy

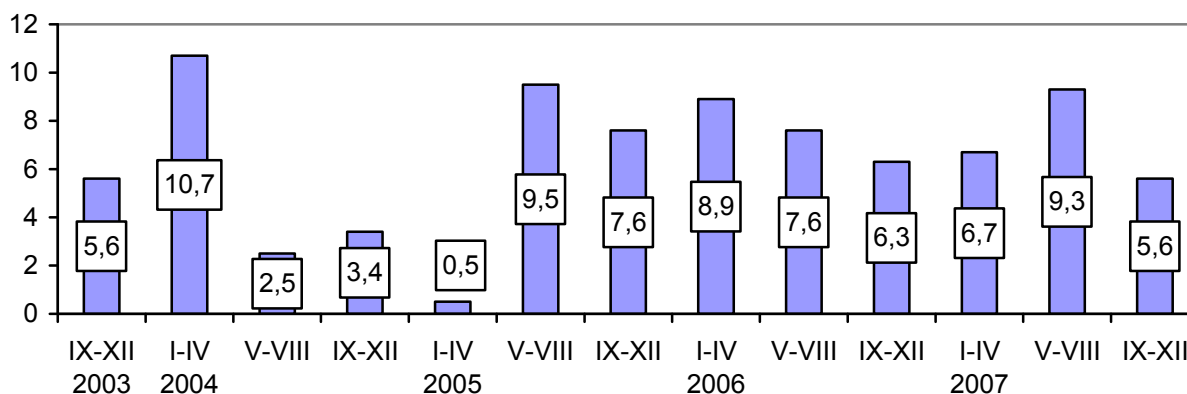
1. Przemysłowa produkcja żywności, napojów i wyrobów tytoniowych

W okresie integrowania z UE nastąpiło wyraźne przyspieszenie rozwoju polskiego przemysłu spożywczego. To przyspieszenie było wywołane zarówno wzrostem popytu wewnętrznego, jak i szybkim rozwojem eksportu żywności. Jednakże wpływ tych dwóch czynników rozwoju produkcji przemysłu spożywczego był różny w poszczególnych fazach integrowania naszej gospodarki z UE. Ożywienie w produkcji w okresie bezpośrednio poprzedzającym wejście Polski do Wspólnoty spowodowane było głównie obawami inflacyjnymi, które wywołały wzrost popytu krajowego w końcu 2003 roku i w pierwszych miesiącach 2004 roku. W tym okresie zanotowano również pewne ożywienie w eksporcie rolno-spożywczym. Natomiast wzrost cen w pierwszych miesiącach 2004 roku spowodował osłabienie popytu krajowego, ale przy bardzo szybkim wzroście eksportu. To osłabienie popytu krajowego było jednak przejściowe, gdyż pod wpływem przyspieszenia rozwoju gospodarczego Polski od połowy 2005 roku nastąpił wzrost dochodów ludności i kolejne ożywienie rynku krajowego. Zjawisko to szczególnie ujawniło się w 2007 roku. Równocześnie utrzymało się wysokie tempo wzrostu eksportu rolno-spożywczego, które wprawdzie ma tendencje spadkowe (z ok. 30% w latach 2004-2006 do ok. 15% w II półroczu 2007 roku), ale wciąż jest wysokie. Tak więc od połowy 2005 roku rozwój przetwórstwa żywności ma trwałe podstawy, które tworzy stały wzrost popytu krajowego, jak i popytu eksportowego. Po dużych wahaniami tempa wzrostu produkcji przemysłu spożywczego w latach 2003-2005, ustabilizowało się ono na wysokim poziomie przekraczającym 6% w skali rocznej.

Skala przyspieszenia rozwoju przemysłu spożywczego była duża. Po kilkuletnim okresie stagnacji (w latach 2000-2002) tempo wzrostu produkcji tego sektora od 2003 roku wynosiło średnio 6,4% rocznie, a wartość produkcji sprzedanej (w cenach stałych) w 2007 roku była o ponad 40% wyższa niż w 1999 roku i o 36,5% wyższa niż w 2002 roku. Istotne jest także to, że w ocenianym okresie

przyrost produkcji przemysłu spożywczego był ponad dwukrotnie wyższy niż spożycia krajowego czy też produkcji towarowej rolnictwa (rys. 2). W latach 1999-2007 wartość produkcji przemysłu spożywczego zwiększyła się o 43%, a spożycia żywności, napojów i wyrobów tytoniowych oraz towarowej produkcji rolnictwa o ok. 17,5%. Natomiast w okresie integrowania z UE (w latach 2002-2007) wskaźniki te wynosiły odpowiednio 36,5% i 13,5%.

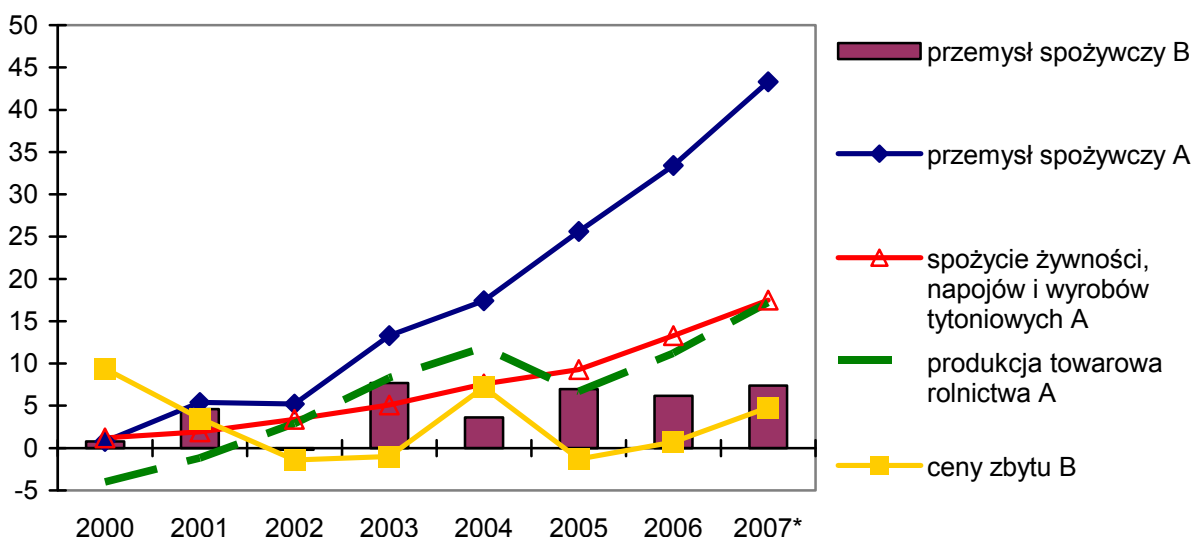
Rysunek 1. Tempo wzrostu produkcji sprzedanej sektora^a produkcji żywności i napojów w stosunku do tego samego okresu roku poprzedniego (w cenach stałych)

^a dotyczy firm dużych i średnich

Źródło: Biuletyn Statystyczny GUS 2004, nr 1; 2005, nr 1; 2006, nr 1; 2007, nr 1 i 12.

Rysunek 2. Zmiany wartości produkcji przemysłu spożywczego^a na tle zmian spożycia i produkcji towarowej rolnictwa (w procentach)

^a dotyczy wszystkich firm, łącznie z małymi i mikro,

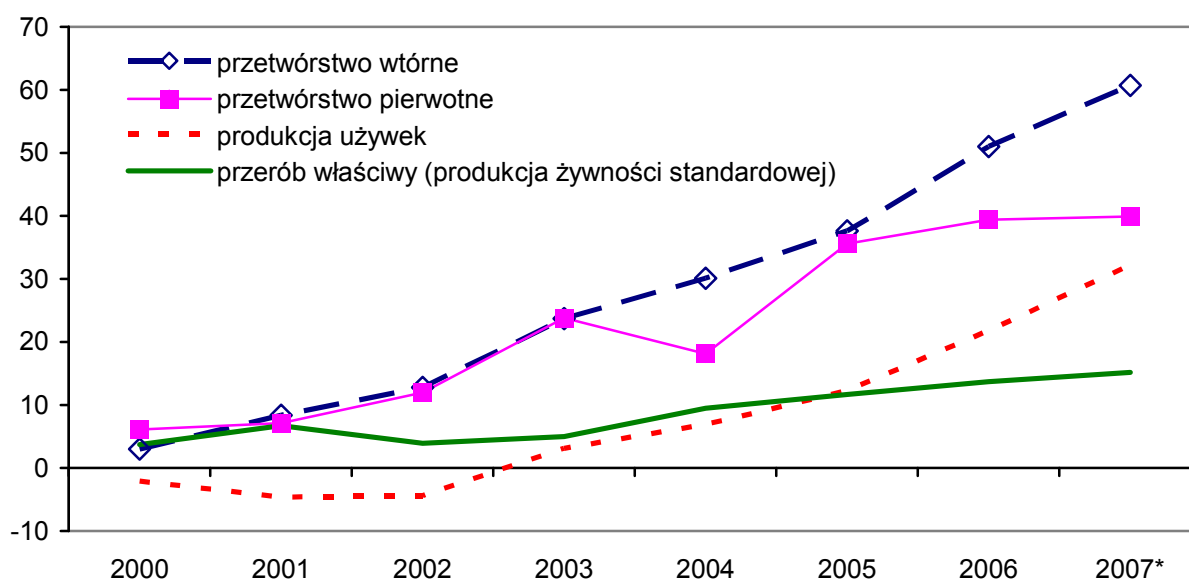
A – w stosunku do 1999 roku, B – w stosunku do roku poprzedniego,

* szacunek własny

Źródło: Roczniki Statystyczne GUS 2003, 2005 i 2007.

Różnice wskaźników wzrostu przemysłu spożywczego, popytu krajowego i towarowej produkcji rolnictwa wynikają głównie z rosnącego udziału tego przemysłu w zaopatrzeniu rynku krajowego i w zagospodarowaniu produkcji rolnictwa, a także ze stałego wzrostu stopnia przetworzenia żywności. Zjawiska te i dużą ich siłę potwierdza analiza tempa wzrostu głównych kierunków przetwórstwa rolno-spożywczego (rys. 3). Najszybciej i systematycznie rozwija się wtórne przetwórstwo żywności, którego wartość w 2007 roku była o ok. 60% wyższa niż w 1999 roku i o 42,5% wyższa niż w 2002 roku. W tym okresie wysoki był także wzrost pierwotnego przetwórstwa produktów rolnictwa, którego wartość jest o 40% wyższa niż w końcu lat dziewięćdziesiątych i o 24% przekroczyła poziom z 2002 roku. Spowolnienie tego przetwórstwa nastąpiło dopiero po niskich zbiorach 2006 i 2007 roku. W całym ocenianym okresie przyrost przetwórstwa pierwotnego był ponad dwukrotnie szybszy niż towarowej produkcji rolnictwa, co potwierdza oceny o rosnącym udziale przemysłu spożywczego w zagospodarowaniu produkcji rolnictwa. Po wejściu do UE notujemy wyraźne przyspieszenie rozwoju produkcji używek (napojów alkoholowych i wyrobów tytoniowych). Od czterech lat wzrost tej produkcji jest podobny jak całego przemysłu spożywczego. Najwolniej, zarówno po przystąpieniu do UE, jak i w latach wcześniejszych, rozwija się produkcja standardowych produktów spożywczych (przetwórstwo właściwe). Tempo wzrostu tej produkcji jest ponad dwukrotnie mniejsze niż produkcji całego przetwórstwa spożywczego i ponad trzykrotnie mniejsze niż przetwórstwa wtórnego.

Rysunek 3. Dynamika rozwoju głównych kierunków przetwórstwa rolno-spożywczego (przyrost w procentach w stosunku do 1999 roku)

* wstępny szacunek

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS.

O dużej roli eksportu w przyspieszeniu rozwoju polskiego przemysłu spożywczego świadczą dwa porównania (tab. 1), a mianowicie w latach 2002-2007:

- udział eksportu w produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego zwiększył się ponad dwukrotnie z ok. 10,5% do 21,5%,
- ponad 50% przyrostu produkcji przemysłu spożywczego ulokowane zostało na zagranicznych rynkach zbytu.

To ostatnie zjawisko oznacza, że bez przyspieszenia w eksporcie żywności i napojów tempo wzrostu produkcji przemysłu spożywczego byłoby dwukrotnie mniejsze od osiągniętego w latach 2003-2007; wyniosłoby ono nie ponad 6%, lecz zaledwie ok. 3% rocznie.

Tabela 1. Porównanie wartości produkcji przemysłu spożywczego z wartością eksportu (w cenach bieżących)

Wyszczególnienie	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007 ^a
Wartość sprzedaży działu (w mln zł)								
– produkcji żywności	89 174	97 047	95 281	101 674	113 470	119 956	126 435	140 000
– wyrobów tytoniowych	3 718	2 990	3 199	3 349	3 285	3 582	3 119	4 000
Eksport produktów przemysłu spożywczego (w mln zł)	9 752	10 445	10 991	14 359	19 290	23 267	27 800	31 100
Eksport w procentach wartości produkcji sprzedanej	10,50	10,45	11,16	13,67	16,52	18,83	21,46	21,53

^a wstępny szacunek własny

Źródło: Roczniki Statystyczne GUS 2003, 2005 i 2007; J. Rowiński, K. Chmurzyńska, *Handel zagraniczny artykułami rolno-spożywczymi*, [w:] *Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w 2006 roku*, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2007, s. 321.

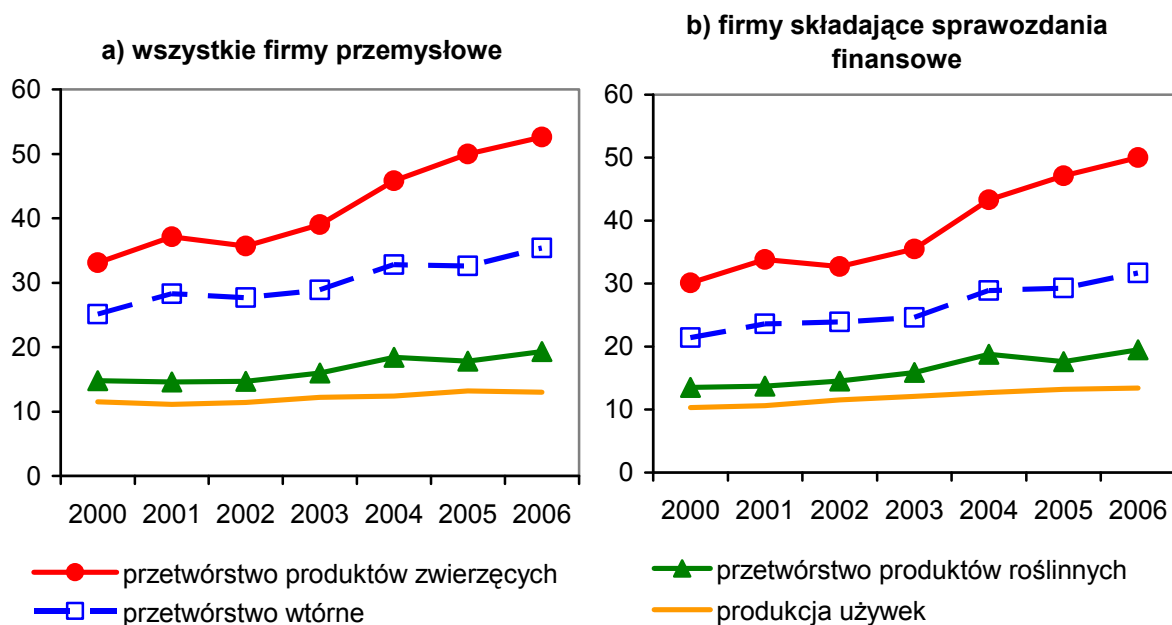
Przyspieszenie rozwoju produkcji przemysłu spożywczego było zjawiskiem powszechnym, gdyż wystąpiło prawie we wszystkich branżach tego przemysłu (tab. 2). W bieżącej dekadzie wartość produkcji sprzedanej w cenach bazowych najszybciej wzrastała w takich sektorach, jak: rybny, drobiarski, produkcji słodczy, mięsny, mleczarski, sokowniczy, piwowarski, paszowy, piekarski i owocowo-warzywny. Po wejściu do UE (w latach 2004-2006) najwyższy był przyrost tej wartości w sektorze rybnym (o 90%), produkcji słodczy (o 62%), olejarskim (o 45%), sokowniczym (o 36%), mleczarskim (o 35%), mięsnym (o 34%), drobiarskim, a także produkcji napojów bezalkoholowych, pieczywa świeżego i cukierniczego oraz piwa i słodu (po ok. 20%). Znaczący był także przyrost wartości produkcji cukru (o 40%), lecz był to wynik dużego wzrostu cen zbytu cukru⁴¹ (o ok. 45%). Kontynuowany był też rozwój produkcji pasz

⁴¹ W ocenie wartości produkcji w cenach bieżących należy uwzględnić, że w latach 2000-2003 zmiany cen zbytu przemysłu spożywczego były niewielkie. W tym okresie istotne jest tylko to, że znacząco wzrosły tylko ceny napojów (o ok. 4,7%) i żywności bardziej przetworzo-

przemysłowych, której realny wzrost wartości wyniósł ok. 20% (w cenach bieżących o 15%). W tym okresie zahamowana została tendencja spadkowa produkcji przemysłu winiarskiego.

Pogrupowanie wartości produkcji branż na cztery główne kierunki przetwórstwa spożywczego (rys. 4) wskazuje wyraźnie, że po wejściu do UE przyspieszenie rozwoju nastąpiło przede wszystkim w przetwórstwie produktów pochodzenia zwierzęcego. Był to wynik zarówno dużego wzrostu eksportu, jak i procesu uprzemysławiania przetwórstwa, wymuszonego przez konieczność jego lokowania w zakładach spełniających wymagania weterynaryjne UE. Wzrost wartości sprzedaży działów prezentujących przetwórstwo wtórne i przetwórstwo produktów roślinnych po wejściu do UE przekroczył 20% i był zasługą szybko rozwijającego się sektora olejarskiego oraz dużego wzrostu eksportu produktów cukierniczych oraz produktów przetwórstwa owocowo-warzywnego. W latach 2003-2006 – podobnie jak w latach wcześniejszych – najmniejszy był przyrost wartości produkcji używek. Wprawdzie w tej części przemysłu spożywczego szybko wzrastał popyt krajowy na piwo, a eksport angażował coraz większą część produkcji przemysłu tytoniowego, ale nie spowodowało to przyspieszenia rozwoju produkcji używek.

Rysunek 4. Wartość produkcji głównych kierunków przetwórstwa spożywczego (w mld zł w cenach bieżących)

Źródło: na podstawie tab. 2.

nej (o 6,5%), a obniżyły się przetworów zbożowych i mleczarskich (po ok. 3,5%). Natomiast w latach 2003-2006 ceny zbytu większości działów przemysłu spożywczego wzrosły o ok. 6,5-10%, z wyjątkiem cen produktów przetwórstwa owocowo-warzywnego i cen pasz, które w tym okresie obniżyły się odpowiednio o 3 i 5%.

Tabela 2. Produkcja sprzedana (w cenach bazowych w mln zł)

Działy produkcji/ przetwórstwa	Wszystkie firmy przemysłowe										Firmy składające sprawozdania finansowe					
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006		
Mięso	16 855	18 796	18 023	19 036	21 750	23 662	25 286	14 544	16 091	15 265	16 447	19 934	21 423	23 260		
Drób	3 096	3 890	4 044	4 943	5 845	6 426	6 333	2 537	3 455	3 644	4 155	5 365	5 875	5 581		
Mleko	11 357	12 677	11 937	12 798	15 459	16 552	17 030	11 445	12 500	12 278	12 905	15 860	16 814	17 407		
w tym: mleczarstwo	10 809	12 186	11 400	12 184	14 930	15 932	16 342	10 928	12 039	11 755	12 309	15 298	16 212	16 703		
Ryby	1 791	2 020	1 685	2 208	2 724	3 389	3 929	1 596	1 707	1 562	1 966	2 465	2 984	3 795		
Zboża i skrobia	3 271	3 070	3 104	3 472	3 797	3 153	3 661	2 988	2 942	2 907	3 254	3 586	3 128	3 396		
w tym: przemiał	3 224	3 011	2 956	3 248	3 540	2 888	3 409	.	.	2 766	2 999	3 322	2 872	3 156		
Oleje	2 014	1 972	2 130	2 244	2 475	2 603	2 725	1 744	1 731	2 007	2 396	2 473	2 478	3 147		
Cukier	3 922	3 790	3 739	3 423	4 459	4 690	4 581	3 872	3 897	4 000	3 494	5 508	4 347	4 635		
Ziemniaki	980	1 284	1 137	1 220	1 323	1 251	1 245	994	1 252	1 100	1 243	1 410	1 321	1 360		
Owoce i warzywa	4 641	4 443	4 545	5 612	6 086	6 130	7 054	3 911	3 851	4 514	5 494	5 827	6 292	6 890		
Soki	1 470	1 652	1 987	2 359	2 547	2 991	3 540	1 267	1 560	2 092	2 351	2 513	3 036	3 231		
Napoje bezalkoholowe	3 286	3 089	3 217	3 220	3 459	3 544	3 875	3 174	2 992	3 170	3 222	3 328	3 497	3 778		
Pasze	5 382	6 211	6 447	6 631	7 727	7 058	7 763	4 989	6 142	5 943	6 271	7 453	7 130	7 720		
Pieczywo	4 675	5 539	5 446	5 550	6 187	6 223	6 592	1 752	2 176	2 264	2 152	2 713	2 752	3 198		
Pieczywo cukiernicze	1 398	1 401	1 238	1 528	1 577	1 706	1 885	1 304	1 272	1 066	1 371	1 478	1 631	1 714		
Słodycze	3 412	4 340	3 529	3 642	5 054	5 287	5 728	4 046	3 546	3 403	3 578	5 224	5 367	6 005		
Makaron	443	598	537	563	648	557	555	282	368	423	421	498	385	433		
Kawa i herbata	1 630	1 522	1 273	1 375	1 534	1 446	1 304	1 433	1 487	1 445	1 530	1 613	1 549	1 351		
Przyprawy, odżywki i inne	3 398	3 989	4 065	3 827	4 050	3 790	4 133	3 201	4 062	4 069	3 653	4 081	3 933	4 235		
Spirytus	1 653	2 129	1 774	2 007	2 188	2 351	2 501	1 600	1 550	1 747	1 942	2 419	2 086	2 419		
w tym: napoje	1 096	1 158	1 187	1 354	1 509	1 431	1 574	1 128	1 012	1 241	1 361	1 851	1 502	1 644		
Piwo i słód	5 056	5 092	5 582	6 083	6 173	6 461	6 796	4 612	5 015	5 663	6 082	5 765	6 783	6 890		
Wina	1 061	879	884	788	758	784	540	720	763	732	753	967	599	576		
Tytoń	3 718	2 988	3 198	3 330	3 282	3 575	3 103	3 394	3 229	3 323	3 411	3 530	3 736	3 528		
Przemysł spożywczy	84 509	91 371	89 521	95 859	109 102	113 629	120 159	75 405	81 588	82 617	88 091	104 010	107 146	114 549		

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

W ocenie wartości produkcji przemysłu spożywczego należy jeszcze uwzględnić malejącą różnicę wartości produkcji sprzedanej a wartości tej produkcji w firmach objętych sprawozdawczością finansową GUS. W produkcji używek i we wtórnym przetwórstwie wartości te już są zbliżone do siebie, a w przetwórstwie produktów zwierzęcych i roślinnych różnica między nimi zmniejszyła się odpowiednio: z 10% w 2000 roku do 6% w 2006 roku oraz z 15 do 10%. Świadczy to, że maleje udział w sprzedaży małych firm przemysłowych nie objętych sprawozdawczością finansową. Zjawisko to należy uwzględniać w ocenie względnego poziomu wartości dodanej wytwarzanej przez firmy tego sektora, a także w ocenie poziomu opłaty pracy, opłaty kapitału i generowanych zysków.

2. Wartość dodana przemysłu spożywczego

Według globalnych rachunków GUS wartość dodana brutto wytworzona w przemyśle spożywczym zwiększyła się z 22,3 mld zł w 2000 roku i 22,1 mld zł w 2003 roku do 31,6 mld zł w 2006 roku. Dla porównania wartość dodana całej polskiej gospodarki w 2006 roku wyniosła 931,3 mld zł, w tym przemyśle 230,5 mld zł, a rolnictwa i łowiectwa 36,5 mld zł. W bieżącej dekadzie udział wartości dodanej w produkcji globalnej przemysłu spożywczego najpierw się obniżał z 23,2% w 2000 roku do 20,2% w 2003 roku i 19,7% w 2004 roku, a później znów się zwiększył do 22,5% w 2006 roku (tab. 3). Istotne jest także to, że w tym okresie udział przemysłu spożywczego w wartości dodanej sektora żywnościowego (rolnictwa i przetwórstwa łącznie) zmniejszył się z 53% w 2000 roku do 46,5% w 2006 roku.

Tabela 3. Wartość dodana brutto przemysłu spożywczego^a
według rachunków globalnych GUS

Wyszczególnienie	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Wartość ^b produkcji globalnej (w mld zł)	96,1	104,0	101,3	109,2	122,5	130,3	140,1
Wartość ^b dodana brutto (w mld zł)	22,28	24,15	21,38	22,1	24,14	29,23	31,59
Wartość dodana w procentach produkcji globalnej	23,2	23,2	21,1	20,2	19,7	22,4	22,5

^a łącznie produkcji żywności, napojów i wyrobów tytoniowych; ^b w cenach bieżących

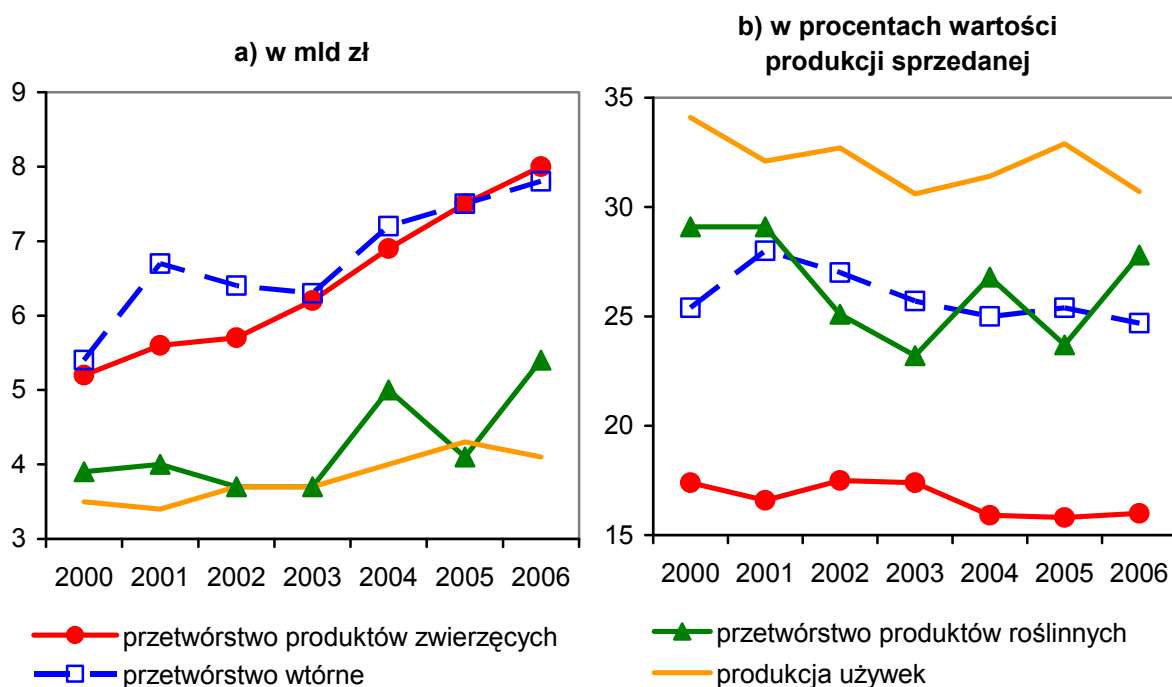
Źródło: Roczniki Statystyczne GUS 2002-2007.

W przedsiębiorstwach objętych sprawozdawczością finansową wartość dodana przemysłu spożywczego zwiększyła się z 18,1 mld zł w 2000 roku do 19,9 mld zł w 2003 roku i 25,4 mld zł w 2006 roku (tab. 4). Przyrost tej wartości był mniejszy od przyrostu wartości produkcji sprzedanej, ale różnica ta była

większa w latach 2000-2003 (odpowiednio 10 i 16,7%) niż w latach 2003-2006 (odpowiednio 27,6 i 30%). Dlatego też w pierwszym z tych okresów znacząco obniżył się udział wartości dodanej w produkcji sprzedanej (z 24,1% do 22,6%), po wejściu do UE obniżka tego wskaźnika była niewielka (do 22,1%), a według rachunków globalnych nawet się poprawił.

Stale i najszybciej zwiększała się wartość dodana w branżach reprezentujących przetwórstwo produktów zwierzęcych (rys. 5). Największy był przyrost tej wartości w przetwórstwie ryb, a najwolniejszy w przetwórstwie mleka (tab. 4). W tej części przemysłu spożywczego przyrost wartości dodanej był nieco wolniejszy niż wartości produkcji sprzedanej. Dlatego też względny poziom wartości dodanej, mierzony jej udziałem w wartości produkcji, wykazywał niewielki spadek (z ok. 17% w latach 2000-2001 do 16% w 2006 roku).

Rysunek 5. Wartość dodana wytworzona w firmach przemysłu spożywczego

Źródło: na podstawie tab. 3.

Podobnie duży był przyrost wartości dodanej w działach reprezentujących przetwórstwo wtórne. W latach 2000-2006 zwiększyła się ona o 45%, w tym po wejściu do UE o 24%. W tej części przemysłu spożywczego najszybciej zwiększała się wartość dodana producentów soków i napojów owocowych, słodczy, pieczywa świeżego i pasz przemysłowych (w latach 2000-2006 o ponad 50%). Względny poziom wartości dodanej, tj. jej udział w produkcji sprzedanej w przetwórstwie wtórnym wykazuje również powolną tendencję spadkową, ale przy wyższym o 1/2 poziomie niż w przetwórstwie produktów zwierzęcych.

Tabela 4. Wartość dodana w przedsiębiorstwach objętych sprawozdawczością finansową

Działy przetwórstwa	w mln zł w cenach bieżących										w procentach wartości produkcji w cenach bazowych					
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006		
	Mięsny	2 329	2 551	2 588	2 787	3 011	3 525	3 922	16,0	15,9	17,0	16,9	15,1	16,5	16,9	
Drobiarski	422	491	548	589	658	787	789	11,2	9,8	10,3	10,6	9,0	9,0	9,5		
Mleczarski	2 160	2 214	2 294	2 426	2 742	2 648	2 676	18,9	17,7	18,7	18,8	17,3	15,8	15,4		
Rybný	317	348	304	384	481	492	633	19,9	20,4	19,5	19,6	19,5	16,5	16,7		
Zbożowo-skrobiowy	675	612	624	690	788	682	744	22,6	20,8	21,5	21,2	22,0	21,8	21,9		
Olejarski	398	418	372	579	435	437	588	22,8	24,1	18,6	24,2	17,6	17,6	18,7		
Cukrowniczy	1 612	1 546	1 208	768	1 946	1 059	2 036	41,6	39,7	30,2	22,0	35,3	24,4	43,9		
Ziemniaczany	343	422	351	363	429	419	426	34,6	33,7	18,9	16,6	16,6	17,3	16,9		
Owocowo-warzywny	904	982	1 092	1 292	1 447	1 572	1 622	23,1	25,5	24,2	23,5	24,8	25,0	23,5		
Sokowniczy	218	387	478	441	548	593	620	17,2	24,8	22,8	18,8	21,8	19,5	19,2		
Napojów bezalkoholowych	837	887	952	976	929	958	1 061	26,4	29,6	30,0	30,3	27,9	27,4	28,1		
Paszowy	848	1 319	1 168	1 077	1 285	1 341	1 287	17,0	21,5	19,7	17,2	17,2	18,8	16,7		
Pieczynwa	707	878	875	799	981	1 067	1 171	40,4	40,4	38,7	37,1	36,2	38,8	36,6		
Pieczynwa cukierniczego	441	437	339	389	425	510	531	33,8	34,4	31,8	28,4	28,8	31,3	31,0		
Słodyczy	1 008	1 050	956	1 124	1 454	1 433	1 544	24,9	29,6	28,1	31,4	27,8	26,7	25,7		
Makaronowy	90	125	145	143	152	109	122	32,0	34,0	34,2	34,0	30,6	28,4	28,2		
Kawy i herbaty	344	487	418	405	405	405	375	24,0	32,8	28,9	26,5	25,1	24,2	24,0		
Pozostałej żywności	958	1 149	1 103	955	1 033	1 061	1 115	29,9	28,3	27,1	26,2	25,3	27,0	26,3		
Spirytusowy	495	422	508	550	876	539	655	30,9	27,2	29,1	28,3	36,2	25,8	27,1		
w tym: napojów	358	245	366	367	668	388	405	31,7	24,2	29,5	26,9	36,1	25,8	24,6		
Piwa i słodów	1 115	971	935	859	895	1 078	773	32,9	30,1	28,1	25,2	25,4	28,8	21,9		
Winiarski	143	208	161	156	182	137	127	19,9	27,3	22,0	20,7	18,9	22,9	22,1		
Tytoniowy	1 771	1 792	2 139	2 163	2 033	2 592	2 567	38,4	35,7	37,8	35,6	35,3	38,2	32,9		
Przemysł spożywczy	18 135	19 696	19 558	19 915	23 135	23 444	25 384	24,1	24,1	23,7	22,6	22,3	21,9	22,1		

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych GUS z przedsiębiorstw objętych sprawozdawczością finansową.

Przetwórstwo produktów roślinnych i produkcję używek cechuje mała stabilność wartości dodanej. Dotyczy to zarówno poziomu bezwzględnego (kwotowego), jak i względnego, mierzonego udziałem w wartości produkcji sprzedanej. Wyraźną i dość silną tendencję wzrostową wartości dodanej wykazuje tylko przetwórstwo owocowo-warzywne oraz sektor spirytusowy i tytoniowy. Szczególnie duża jest zmienność wartości dodanej przemysłu piwowarskiego, cukrowniczego i olejarskiego. Mimo tych wahań względny poziom wartości dodanej jest wysoki zarówno w produkcji używek (ponad 30% wartości produkcji), jak i w przetwórstwie produktów roślinnych. W obu tych kierunkach przetwórstwa rysuje się słaba tendencja spadkowa względnego poziomu wartości dodanej, ale przy dużej zmienności tego wskaźnika w przetwórstwie produktów roślinnych, szczególnie w przemyśle cukrowniczym i olejarskim. Dotyczy to także wszystkich producentów napojów alkoholowych.

3. Zatrudnienie i wydajność pracy

Zmiany wartości produkcji sprzedanej i wartości dodanej następowały w warunkach względnej stabilizacji zatrudnienia. Wprawdzie przed wejściem do UE następował spadek stanu zatrudnienia i liczby pracujących w przemyśle spożywczym, ale tendencja ta została zahamowana i od 2002 roku stan załogi tego sektora jest ustabilizowany na poziomie ok. 425 tys. osób zatrudnionych i prawie 470 tys. pracujących (tab. 5). Zjawiska te przy równoczesnym znaczącym wzroście wartości produkcji sprzedanej i wytworzonej wartości dodanej wpływały na stałą poprawę wydajności pracy. W 2006 roku wydajność pracy w przemyśle spożywczym była o ok. 50% wyższa niż w 2000 roku. W cenach stałych wzrost wydajności był także duży, gdyż wynosił przynajmniej 33%. Prawie cały ten przyrost został osiągnięty po 2002 roku, co wskazuje, że wejście do UE wywołało przyspieszenie wzrostu wydajności pracy w polskim przemyśle spożywczym.

Tabela 5. Stan zatrudnienia i wydajność pracy w polskim przemyśle spożywczym

Wyszczególnienie	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Zasoby pracy (tys. osób)							
– liczba zatrudnionych	466,8	451,9	438,2	434,0	428,8	423,9	424,4
– liczba pracujących	500,1	486,0	471,5	468,2	473,0	465,0	467,6
Wydajność pracy (w tys. zł) na 1 pracującego mierzona							
– produkcją sprzedaną ^a	186	208	209	242	247	266	277
– wartością dodaną ^a	44,5	49,7	45,3	47,2	51,1	62,9	67,5

^a w cenach bieżących

Źródło: Roczniki Statystyczne GUS 2003, 2005 i 2007.

Zmiany stanu załogi i wydajności pracy były zróżnicowane w przekroju branżowym. Analiza stanu zatrudnienia pozwala na wyróżnienie trzech grup branż (por. tab. 6):

- cztery branże o stałym wzroście zatrudnienia: piekarska, mięsna, drobiarska i owocowo-warzywna, w których łączne zatrudnienie zwiększyło się ze 135,5 tys. osób w 2000 r. do 141,2 tys. w 2003 r. i 158,3 tys. osób w 2006 r.,
- siedem branż o stałym spadku zatrudnienia, do których należy przede wszystkim przemysł cukrowniczy, a także przetwórstwo mleka, produkcja napojów bezalkoholowych, sektor młynarsko-skrobiowy, produkcji pieczywa cukierniczego oraz spirytusowy i winiarski; stan załogi w tych sektorach obniżył się ze 109,3 tys. w 2000 r. do 98,5 tys. w 2003 r. i 84,8 tys. osób w 2006 r.;
- jedenaście branż, w których zatrudnienie obniżyło się przed wejściem do UE, a później nastąpił niewielki wzrost lub stabilizacja stanu załogi (łącznie w 2000 roku 98,3 tys., w 2003 r. 83,2 tys. i w 2006 r. 85,9 tys. osób zatrudnionych).

Poprawa wydajności pracy była zjawiskiem powszechnym, występującym we wszystkich branżach przemysłu spożywczego. Analiza tego zjawiska wskazuje jednak, że w branżach przetwarzających główne produkty rolnictwa (zwierzęce i roślinne) duży wzrost wydajności pracy nastąpił po wejściu Polski do UE. Natomiast w branżach reprezentujących wtórne przetwórstwo i produkcję używek zjawisko to miało miejsce wcześniej, tj. przed 2003 rokiem. Równocześnie obniżenie dynamiki poprawy wydajności pracy nastąpiło głównie w sektorach, które wcześniej osiągnęły wysoki jej poziom, tj. w olejarskim, paszowym, piwowarskim, tytoniowym oraz sokowniczym, przetwórstwa kawy i herbaty, produkcji koncentratów spożywczych. Łącznie przed i po wejściu do UE największy był wzrost wydajności pracy w przetwórstwie ryb, w sektorze olejarskim, cukrowniczym, piwowarskim, sokowniczym, spirytusowym, w produkcji słodyczy i przetwórstwie mleczarskim. W tych sektorach przyrost wydajności pracy z reguły przekraczał 50%.

Przed wejściem do UE poprawa wydajności pracy nie skutkowała wzrostem jej opłaty. W tym okresie wydatki przedsiębiorstw na opłatę pracy wynosiły ok. 10 mld zł rocznie (tab. 7, rys. 6). Oznacza to, że wzrost wynagrodzeń był osiągnięty głównie w wyniku redukcji zatrudnienia. Zjawisko to występowało we wszystkich branżach i głównych kierunkach przetwórstwa rolno-spożywczego. Wydatki na opłatę pracy wzrosły dopiero po wejściu do UE (po ok. 0,5 mld zł rocznie), przy czym tempo ich wzrostu było ponad dwukrotnie wolniejsze od wzrostu wartości produkcji sprzedanej czy też wartości dodanej. Ponadto wydatki na opłatę pracy wzrosły tylko w przetwórstwie produktów zwierzęcych i w przetwórstwie wtórnym, a w produkcji używek i w przetwórstwie produktów roślinnych pozostały na poziomie z lat wcześniejszych.

Tabela 6. Wydajność pracy w przemyśle spożywczym

Działy przetwórstwa	Zatrudnienie (tys. osób)			Produkcja sprzedana ^a na 1 zatrudnionego (w tys. zł)			Wartość dodana ^a (w tys. zł/1 zatrudnionego)		
	2000	2003	2006	2000	2003	2006	2000	2003	2006
Mięso	77,9	78,6	85,1	187	209	273	30	35	46
Drób	12,2	15,5	19,9	208	268	281	35	38	40
Mleko	49,1	45,3	42,2	233	285	412	44	54	63
Ryby	11,8	9,6	12,6	135	205	301	27	41	50
Zboża i skrobia	9,3	8,8	8,5	321	370	400	73	78	88
Oleje	3,6	2,7	3,3	484	887	954	111	214	178
Cukier	18,0	15,2	8,4	215	230	552	90	52	242
Ziemiaki	4,5	4,8	2,7	221	259	504	76	76	158
Owoce i warzywa	22,2	23,0	24,8	176	239	278	41	56	65
Soki	6,5	5,5	6,7	195	427	482	34	80	93
Napoje bezalkoholowe	13,8	12,4	10,6	230	260	356	60	79	100
Pasze	9,3	8,1	9,2	536	774	839	91	133	140
Pieczywo	23,2	24,1	28,5	76	89	112	30	33	41
Pieczywo cukiernicze	9,8	9,0	8,4	133	152	204	45	43	63
Słodycze	19,6	16,4	17,1	206	218	351	51	69	90
Makaron	2,9	3,1	3,1	97	136	140	31	46	40
Kawa i herbata	3,9	3,3	3,3	367	464	409	88	123	114
Pozostałe spożywcze	13,8	11,6	12,2	232	315	347	69	82	91
Spirytus	6,4	5,2	5,0	250	373	484	77	106	131
Piwo i sód	13,0	8,7	9,1	355	699	757	86	99	85
Wino	2,9	2,6	1,7	248	290	339	49	60	75
Tytoń	9,4	6,4	6,6	361	533	535	188	338	389
Razem (średnio)	343,1	319,9	329,0	220	275	348	53	62	77
w tym: przetwórstwo produktów zwierzęcych	151,0	149,0	159,8	199	238	313	35	42	50
przetwórstwo produktów roślinnych	57,6	54,5	47,7	235	291	408	68	68	114
przetwórstwo wtórne	102,8	93,5	99,1	209	263	320	53	67	79
produkcja używek	31,7	22,9	22,4	326	532	599	111	163	184

^a w cenach bieżących

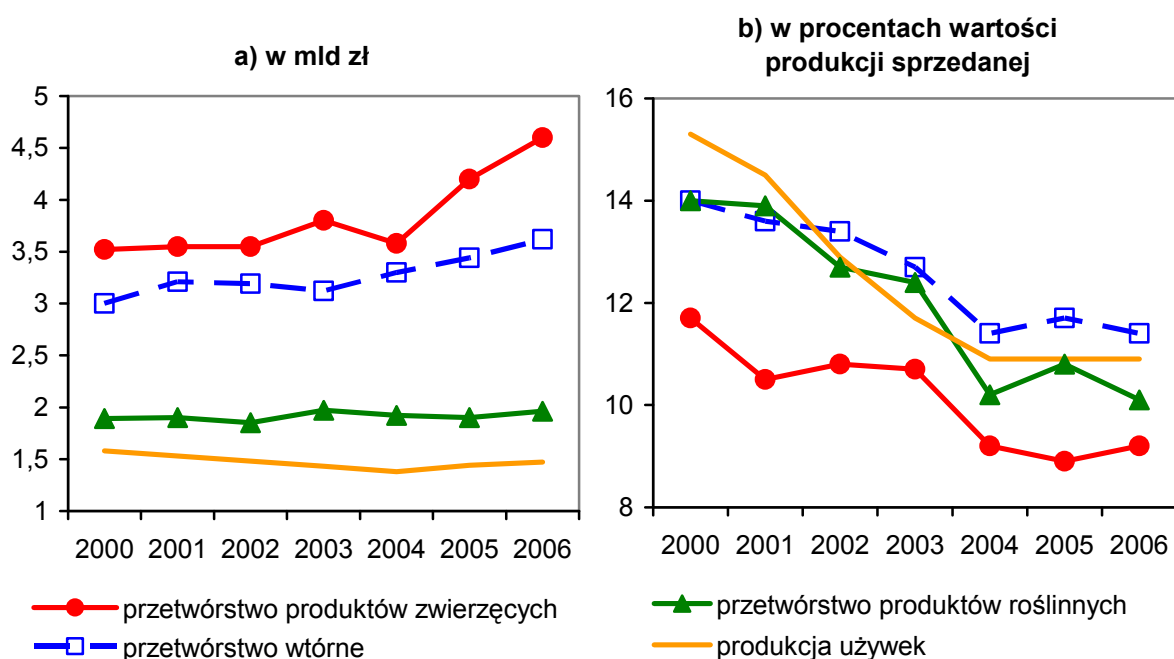
Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych GUS z przedsiębiorstw objętych sprawozdawczością finansową.

Tabela 7. Opłata pracy w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego

Działy przetwórstwa	w mln zł w cenach bieżących										w procentach wartości produkcji					
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006		
	Mięso	1 619	1 590	1 582	1 802	1 861	1 979	2 243	11,1	9,9	10,4	11,0	9,3	9,2	9,6	
Drób	286	332	370	376	421	467	510	11,3	9,6	10,2	9,0	7,9	8,0	9,1		
Mleko	1 374	1 396	1 392	1 385	1 446	1 448	1 491	12,0	11,2	11,3	10,7	9,1	8,6	8,6		
Ryby	237	232	209	232	255	302	352	14,8	13,6	13,4	11,8	10,4	10,1	9,3		
Zboża i skrobia	269	268	276	286	292	316	315	9,0	9,1	9,5	8,8	8,1	10,1	9,3		
Oleje	153	163	160	139	141	154	178	8,8	9,4	8,0	5,8	5,7	6,2	5,7		
Cukier	622	659	628	681	506	444	446	16,1	16,9	15,7	19,5	9,2	10,2	9,6		
Ziemniaki	192	242	208	206	234	228	230	19,4	19,3	18,9	16,6	16,6	17,3	16,9		
Owoce i warzywa	650	568	579	653	751	753	790	16,6	14,8	12,8	11,9	12,9	12,0	11,5		
Soki	182	208	218	218	224	238	261	14,4	13,3	10,4	9,3	8,9	7,8	8,1		
Napoje bezalkoholowe	453	445	429	441	421	459	459	14,3	14,9	13,5	13,7	12,7	13,1	12,2		
Pasze	361	413	446	410	453	490	521	7,2	6,7	7,5	6,5	6,1	6,9	6,7		
Pieczywo	501	547	588	553	594	638	704	28,6	25,1	26,0	25,7	21,9	23,2	22,0		
Pieczywo cukiernicze	285	265	217	268	263	256	268	21,8	20,8	20,4	19,5	17,8	15,7	15,7		
Słodycze	557	532	506	506	579	604	636	13,8	15,0	14,9	14,1	11,2	11,3	10,6		
Makaron	60	70	77	77	81	71	75	21,3	19,0	18,1	18,2	16,4	18,3	17,3		
Kawa i herbata	134	163	157	145	154	154	124	9,4	11,0	10,9	9,5	9,5	9,9	9,2		
Pozostała żywność	464	570	552	500	529	529	575	14,5	14,0	13,6	13,7	13,0	13,4	13,6		
Spirytus	279	281	283	284	286	284	271	17,4	18,1	16,2	14,6	11,8	13,6	11,2		
w tym: napoje	215	214	220	218	220	210	199	19,1	21,1	17,8	16,0	11,9	14,0	12,1		
Piwo i sód	708	693	641	643	573	622	627	15,4	13,8	11,3	10,6	9,4	9,2	9,1		
Wina	72	82	76	74	76	61	64	10,0	10,8	10,4	9,8	7,9	10,2	11,1		
Tytoń	518	476	480	427	447	469	505	15,3	14,8	14,5	12,5	12,7	12,6	14,3		
Przemysł spożywczy	9 976	10 195	10 074	10 306	10 587	10 966	11 645	13,2	12,5	12,2	11,4	10,2	10,2	10,2		

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych GUS z przedsiębiorstw objętych sprawozdawczością finansową.

Rysunek 6. Opłata pracy w przemyśle spożywczym^a

^a dotyczy tylko przedsiębiorstw objętych sprawozdawczością finansową

Źródło: na podstawie tab. 7.

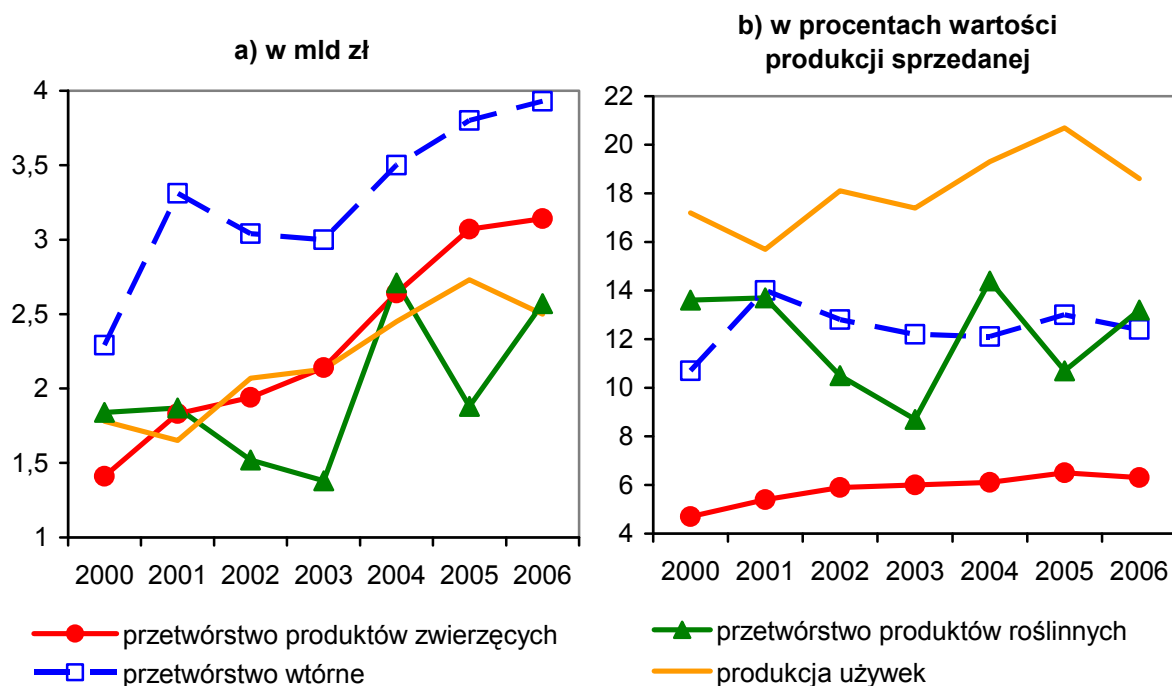
Mała dynamika wydatków przedsiębiorstw na opłatę pracy spowodowała duży spadek względnego poziomu tej opłaty, mierzonego jej udziałem w wartości produkcji sprzedanej. W skali całego przemysłu spożywczego wskaźnik ten obniżył się z 13,2% w 2000 r. do 11,4% w 2003 r. i 10,2% w latach następnych. Zmniejszenie obciążeń produkcji opłatą pracy jest jedną z głównych przyczyn obniżenia udziału wartości dodanej w wartości produkcji sprzedanej (o 2 punkty procentowe do 22,1%).

Względny poziom opłaty pracy obniżył się we wszystkich głównych kierunkach przetwórstwa, a przebieg i skala tego spadku były w nich podobne. Mierniki tego zjawiska obniżyły się głównie w 2003 roku, a po wejściu do UE były dość stabilne. Spadek udziału opłaty pracy w wartości produkcji sprzedanej wystąpił w większości branż przemysłu spożywczego, w których także rozkład i skala spadku były podobne. Poziom tego wskaźnika nie zmienił się istotnie tylko w przemyśle młynarskim, paszowym, przetwórstwa kawy i herbaty, produkcji koncentratów spożywczych i przemyśle winiarskim, a także w sektorze tytoniowym. Natomiast największa obniżka (o 1/3) miała miejsce w przemyśle rybnym, olejarskim, cukrowniczym, sokowniczym, cukierniczym, spirytusowym i piwowarskim. Należy także podkreślić, że względny poziom opłaty pracy najniższy jest w przetwórstwie produktów roślinnych oraz w przemyśle olejarskim, młynarskim, cukrowniczym i piwowarskim. Najwyższy jest natomiast w przemyśle piekarskim, makaronowym, ziemniaczanym, produkcji pieczywa cukierniczego, tytoniowym i koncentratów spożywczych.

4. Stan ekonomiczno-finansowy

Inny jest przebieg zmian opłaty kapitału (rys. 7, tab. 8). Jej źródłem jest tzw. nadwyżka operacyjna, tj. nadwyżka przychodów nad wydatkami operacyjnymi, która finansuje koszty amortyzacji, odsetki i zysk brutto. Łączna kwota tej nadwyżki finansowej przed wejściem do UE wynosiła ok. 8,6 mld zł, w 2004 roku przekroczyła 11 mld zł, a w 2006 roku – 12 mld zł. Wzrost tych wydatków był największy w przetwórstwie produktów zwierzęcych (ponad dwukrotny) i w przetwórstwie wtórnym (o 70%). Natomiast w przetwórstwie produktów roślinnych i w produkcji używek zwiększyły się one o ok. 40%. W głównych rodzajach przetwórstwa opłata kapitału zwiększyła się podobnie jak wartość produkcji sprzedanej i dlatego średni względny poziom tej opłaty był dość stabilny w całym badanym okresie.

Rysunek 7. Opłata kapitału w polskim przemyśle spożywczym

Źródło: na podstawie tab. 8.

Wyrównany średni poziom nadwyżki finansowej nie oznacza jej stabilności w głównych działach przetwórstwa rolno-spożywczego. Dotyczy to przede wszystkim przetwórstwa produktów roślinnych. Jest to wynik dużej zmienności zdolności generowania nadwyżki operacyjnej w przemyśle cukrowniczym, przy równocześnie silnym jej wzroście w przemyśle owocowo-warzywnym i olejarskim oraz małymi zmianami w przetwórstwie zbóż i ziemniaków. Dotyczy to zarówno kwoty nadwyżki, jak i jej względnego poziomu.

Tabela 8. Opłata kapitału w przemyśle spożywczym

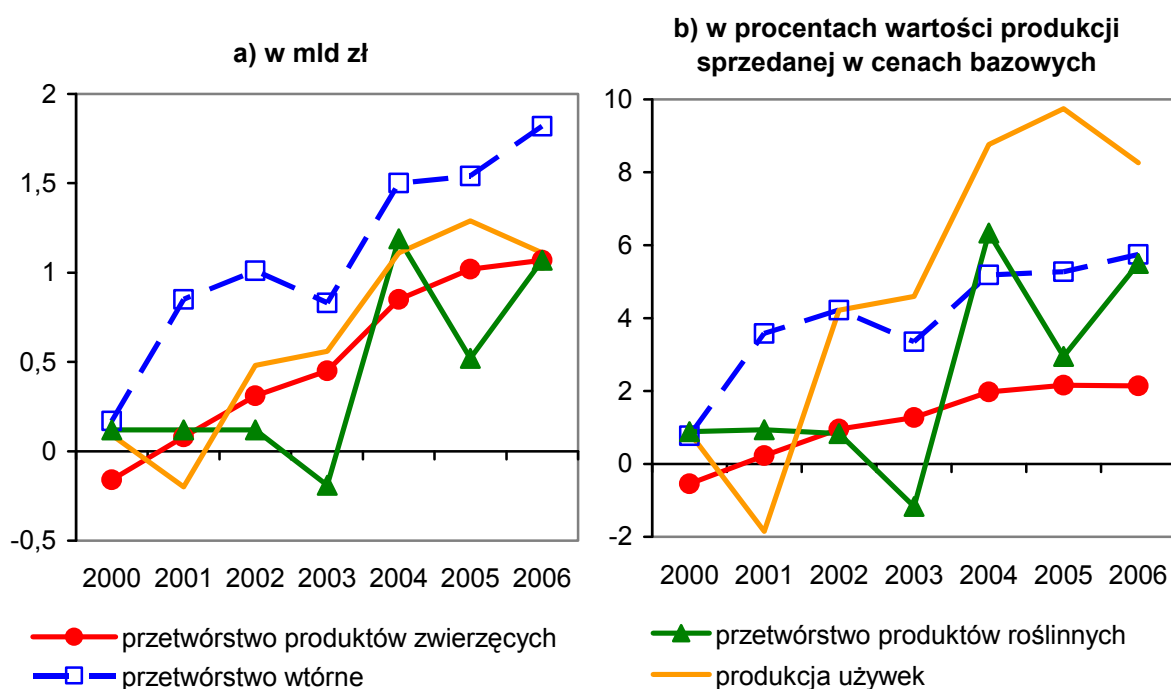
Działy przetwórstwa	w mln zł w cenach bieżących										w procentach wartości produkcji w cenach bazowych										
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
	Mięso	591	874	918	884	1 039	1 525	1 562	4,1	5,4	6,0	5,4	5,4	7,1	6,7	4,1	5,4	6,0	5,4	5,4	7,1
Drób	105	140	153	189	209	290	249	4,1	4,0	4,2	4,6	3,9	4,9	4,5	4,1	4,0	4,2	4,6	3,9	4,9	4,5
Mleko	654	714	782	927	1 173	1 079	1 065	5,7	5,7	6,4	7,2	7,4	6,4	6,1	5,7	5,7	6,4	7,2	7,4	6,4	6,1
Ryby	58	105	85	142	214	175	264	3,6	6,2	5,4	7,2	8,7	5,9	6,9	3,6	6,2	5,4	7,2	8,7	5,9	6,9
Zboża i skrobia	372	312	297	333	420	305	366	12,4	10,6	10,8	11,2	12,8	10,5	11,6	12,4	10,6	10,8	11,2	12,8	10,5	11,6
Oleje	226	237	193	425	276	267	394	13,0	13,7	9,6	17,7	11,2	10,8	12,5	13,0	13,7	9,6	17,7	11,2	10,8	12,5
Cukier	901	797	444	-97	1 209	373	869	23,3	20,4	11,1	-2,8	22,0	8,6	18,8	23,3	20,4	11,1	-2,8	22,0	8,6	18,8
Ziemniaki	140	165	131	144	180	182	186	14,0	13,2	11,9	11,6	12,8	13,8	13,7	14,0	13,2	11,9	11,6	12,8	13,8	13,7
Owoce i warzywa	203	361	457	580	626	748	760	5,2	9,4	10,1	10,6	10,8	11,9	11,0	5,2	9,4	10,1	10,6	10,8	11,9	11,0
Soki	24	161	241	204	295	333	337	1,9	10,3	11,5	8,7	11,8	11,0	12,6	24	10,3	11,5	8,7	11,8	11,0	12,6
Napoje bezalkoholowe	354	411	488	499	471	469	569	11,2	13,7	15,4	15,5	14,2	13,4	15,1	354	411	488	15,5	14,2	13,4	15,1
Pasze	459	879	694	638	603	813	727	9,2	14,3	11,7	10,2	8,1	11,4	9,4	459	879	694	10,2	8,1	11,4	9,4
Pieczywo	186	306	257	219	356	395	432	10,6	14,1	11,4	10,2	13,1	14,4	13,5	186	306	257	10,2	13,1	14,4	13,5
Pieczywo cukiernicze	146	163	113	112	151	242	251	11,2	12,8	10,6	8,1	10,2	14,8	14,6	146	163	112	8,1	10,2	14,8	14,6
Słodycze	426	495	427	595	848	799	875	10,5	14,0	12,5	16,6	16,2	14,9	14,6	426	495	427	16,6	16,2	14,9	14,6
Makaron	27	52	64	63	66	34	43	9,5	14,0	15,2	14,9	13,3	8,9	9,9	27	52	64	14,9	13,3	8,9	9,9
Kawa i herbata	201	298	244	242	231	210	188	14,0	20,0	16,9	15,8	14,3	13,6	13,9	201	298	244	15,8	14,3	13,6	13,9
Pozostała żywność	471	550	518	426	474	501	509	14,7	13,4	12,7	11,7	11,6	12,8	12,0	471	550	518	11,7	11,6	12,8	12,0
Spirytus	191	111	194	229	555	217	343	11,9	7,2	11,1	11,8	22,9	10,4	14,2	191	111	194	11,8	22,9	10,4	14,2
w tym: napoje	123	10	119	116	418	148	173	10,9	1,0	9,6	8,5	22,6	9,0	10,5	123	10	119	8,5	22,6	9,0	10,5
Piwo i sód	968	994	1 406	1 449	1 401	1 908	1 877	21,0	19,8	24,8	23,8	24,3	28,1	27,2	968	994	1 406	23,8	24,3	28,1	27,2
Wina	64	107	73	69	91	65	53	8,8	14,1	9,9	9,2	9,4	10,9	9,2	64	107	73	9,2	9,4	10,9	9,2
Tytoń	557	442	398	380	402	545	223	16,4	13,7	12,0	11,1	11,4	14,6	6,3	557	442	398	11,1	11,4	14,6	6,3
Przemysł spożywczy	7 324	8 674	8 577	8 652	11 290	11 475	12 142	9,7	10,6	10,4	9,8	10,9	10,7	10,6	7 324	8 674	8 577	9,8	10,9	10,7	10,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych GUS z przedsiębiorstw objętych sprawozdawczością finansową.

W innych kierunkach przetwórstwa zmienność kwoty i względnego poziomu opłaty kapitału jest także znacząca. W przetwórstwie produktów zwierzęcych duży i dość stabilny był wzrost nadwyżki w przemyśle mięsnym, rybnym i drobiarskim, a w przemyśle mleczarskim po dużym wzroście w latach 2002-2004 później nastąpiła obniżka jej względnego poziomu. W przetwórstwie wtórnym dość duży i systematyczny wzrost kwoty, a niewielki także względnego poziomu nadwyżki nastąpił w większości branż tego przetwórstwa. Wyjątkiem są takie branże, jak: paszowa, makaronowa, przetwórstwa kawy i herbaty oraz produkcji koncentratów spożywczych, w których występuje mała zmienność kwoty nadwyżki i stały spadek jej względnego poziomu. Natomiast w produkcji używek tendencję wzrostową opłaty kapitału obserwuje się tylko w sektorze piwowarskim, a w pozostałych branżach wystąpiły duże wahania, zarówno kwoty, jak i względnego jej poziomu.

Wzrost nadwyżki operacyjnej miał tylko częściowy wpływ na zdolność generowania zysku przez przedsiębiorstwa przemysłu spożywczego. Przed wejściem do UE duża była zmienność kwoty zysku netto, ale przy niskim i bardzo zmiennym poziomie rentowności (rys. 8, tab. 9). Po akcesji sytuacja radykalnie się poprawiła; od 2004 roku kwota zysku netto jest 2-3 razy wyższa od średniej z lat 2002-2003, a wskaźniki rentowności przekroczyły 4% wartości produkcji sprzedanej i są dwukrotnie wyższe niż przed wejściem do UE (tab. 9, rys. 8).

Rysunek 8. Wyniki finansowe netto przemysłu spożywczego

Źródło: na podstawie tab. 9.

Tabela 9. Wyniki finansowe netto przemysłu spożywczego

Działy przetwórstwa	w mln zł										w procentach wartości produkcji w cenach bazowych					
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006		
	Mięso	-130	68	250	218	283	552	600	-0,89	0,42	1,64	1,33	1,42	2,58	2,58	
Drób	18	-8	5	36	39	98	54	0,69	-0,24	0,14	0,85	0,73	1,67	0,97		
Mleko	13	6	63	176	426	316	308	0,12	0,05	0,51	1,37	2,69	1,88	1,77		
Ryby	-60	11	-4	22	106	53	108	-3,75	0,66	-0,25	1,11	4,28	1,77	2,85		
Zboża i skrobia	87	61	73	100	196	76	152	2,90	2,07	2,51	3,06	5,45	2,44	4,47		
Oleje	-15	1	-21	55	75	90	158	-0,84	0,03	-1,03	2,30	3,04	3,61	5,02		
Cukier	294	108	-20	-495	676	-18	424	7,59	2,78	-0,51	-14,16	12,27	-0,41	9,14		
Ziemniaki	-20	4	19	21	59	83	34	-1,98	0,35	1,75	1,66	4,21	6,31	2,48		
Owoce i warzywa	-226	-46	69	133	184	287	303	-5,77	-1,20	1,52	2,42	3,15	4,56	4,40		
Soki	-101	15	47	-26	87	100	105	-7,96	0,99	2,24	-1,11	3,47	3,30	3,24		
Napoje bezalkoholowe	-103	45	120	140	152	110	273	-3,23	1,50	3,77	4,34	4,56	3,13	7,22		
Pasze	16	211	294	261	381	440	358	0,33	3,43	4,49	4,16	5,11	6,17	4,63		
Pieczywo	41	119	46	35	160	180	201	2,31	5,47	2,04	1,62	5,89	6,55	6,29		
Pieczywo cukiernicze	15	27	18	-17	15	101	114	1,18	2,15	1,72	-1,23	1,03	6,21	6,66		
Słodycze	16	142	132	181	322	210	374	0,40	3,99	3,89	5,04	6,17	3,90	6,23		
Makaron	-6	11	11	6	10	-5	4	-2,02	3,02	2,50	1,45	1,93	-1,30	0,85		
Kawa i herbata	55	108	97	106	108	109	98	3,82	7,28	6,74	6,90	6,67	7,02	7,26		
Pozostała żywność	232	168	243	140	261	298	292	7,25	4,13	5,98	3,83	6,40	7,57	6,89		
Spirytus	-49	-145	-28	39	351	34	141	-3,06	-9,35	-1,60	2,01	14,50	1,63	5,83		
w tym: napoje	-60	-191	-45	-27	267	19	42	-5,31	-18,85	-3,66	-2,00	14,40	1,27	2,54		
Piwo i sód	55	-127	452	440	647	1 046	1 053	1,20	-2,53	7,98	7,24	11,22	15,41	15,28		
Wina	-9	18	-4	-5	19	19	10	-1,30	2,37	-0,52	-0,61	1,92	3,20	1,74		
Tytoń	92	59	64	87	94	189	-96	2,71	1,84	1,92	2,55	2,67	5,06	-2,72		
Razem (średnio)	215	856	1 926	1 653	4 651	4 368	5 068	0,29	1,05	2,33	1,88	4,48	4,08	4,42		

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych GUS z przedsiębiorstw objętych sprawozdawczością finansową.

Poprawa wyników finansowych i większa ich stabilizacja jest zjawiskiem powszechnym, występującym we wszystkich branżach i kierunkach przetwórstwa spożywczego. I tak:

- Przetwórstwo produktów zwierzęcych należy do tej części przemysłu spożywczego, które wciąż odznacza się niską rentownością na poziomie ok. 2% wartości sprzedaży. Odzyskało ono trwałą zdolność generowania zysków, która była bardzo niska i niestabilna przed 2003 rokiem. W 2006 roku wynik netto był pięciokrotnie wyższy niż średnio z lat 2000-2003. Najbardziej poprawiły się wyniki przemysłu mięsnego i rybnego, a najmniej przemysłu drobiarskiego.
- Przetwórstwo produktów roślinnych osiąga mniej stabilne wyniki finansowe. Dotyczy to szczególnie przemysłu cukrowniczego oraz młynarskiego i ziemniaczanego. Systematyczna poprawa wyników miała miejsce tylko w przemyśle olejarskim i owocowo-warzywnym. W tej części przemysłu bardzo niestabilne i zróżnicowane są także wskaźniki rentowności.
- Przetwórstwo wtórne od lat cechowało dość duże ustabilizowanie rentowności i wysoki jej poziom. W tej części przemysłu spożywczego po wejściu do UE zwiększyły się zyski netto i wskaźniki rentowności, ale skala poprawy była mniejsza niż we wcześniej omówionych działach tego przemysłu. Są one także bardziej stabilne i mniej zróżnicowane między branżami. Najczęściej, poza przemysłem sokowniczym i makaronowym, mieszczą się one w przedziale 5-7,5% wartości sprzedaży.
- Po wejściu do Unii Europejskiej łączny zysk producentów używek przekroczył 1 mld zł, a wskaźniki rentowności są wyższe niż 8% wartości sprzedaży. Są one wysokie i produkcja używek znów należy do najbardziej rentownych działów przemysłu spożywczego. Jest to jednak zasługa tylko jednej branży, tj. piwowarskiej, w której notuje się stały wzrost kwoty zysku netto i bardzo wysoki poziom rentowności (ponad 15% wartości produkcji w cenach bazowych). Natomiast producenci napojów spirytusowych, win i wyrobów tytoniowych nie mają trwałej i stabilnej zdolności generowania zysków, choć w przemyśle spirytusowym po wejściu do UE nastąpiła znacząca poprawa wyników finansowych.

Wzrost zdolności generowania zysków poprawił stan finansowy przedsiębiorstw i ich zdolność realizacji płatności. Świadczy o tym zwiększenie bieżącej płynności finansowej i znaczący wzrost wartości kapitału własnego. Wskaźnik bieżącej płynności finansowej zwiększył się z 1,19 w 2000 i 2003 roku do 1,30 w 2006 roku (tab. 10), co oznacza, że udział środków własnych w finansowaniu majątku obrotowego wzrósł z 16 do 23%. Wartość kapitału własnego firm przemysłu spożywczego corocznie zwiększa się o ok. 2 mld zł, osiągając prawie 40 mld zł. Jest to kwota o 30% wyższa niż w 2003 roku (tab. 11).

Tabela 10. Wskaźniki bieżącej płynności finansowej w przemyśle spożywczym

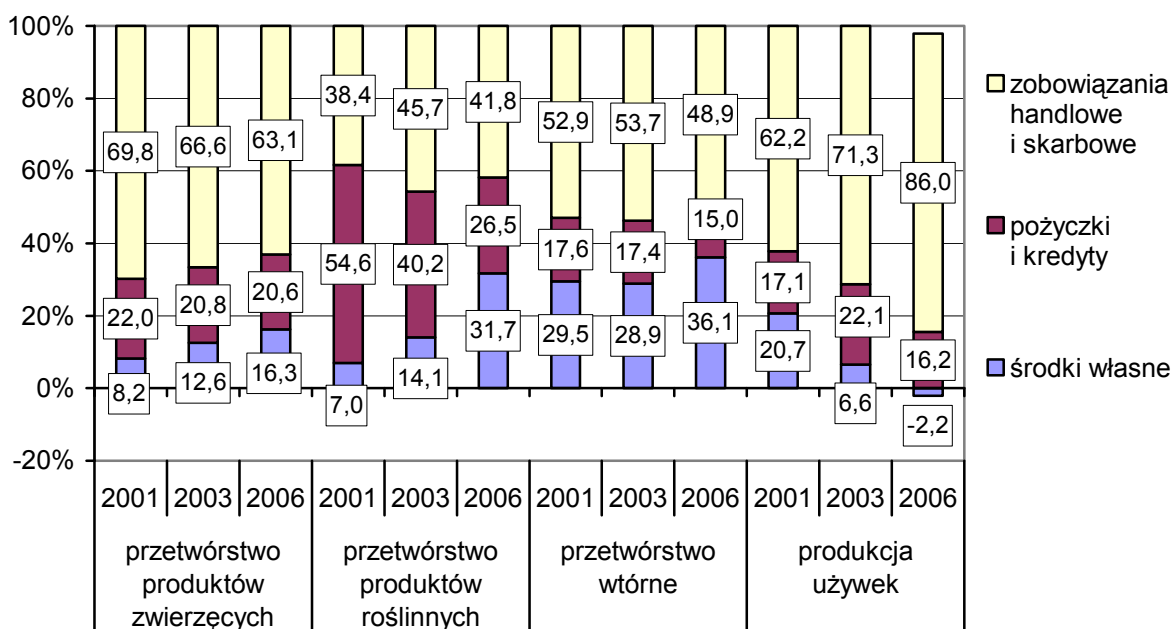
Branże	2000	2003	2006
Mięsna	0,87	1,03	1,10
Drobiarska	1,02	1,03	1,04
Mleczarska	1,24	1,29	1,36
Rybna	1,08	1,21	1,24
Zbożowo-młynarska	0,99	1,11	1,20
Olejarska	0,97	1,30	1,23
Cukrownicza	1,06	1,07	1,69
Ziemniaczana	1,08	1,43	2,84
Owocowo-warzywna	1,08	1,31	1,45
Sokownicza	1,29	1,04	1,35
Napojów bezalkoholowych	1,06	1,21	1,32
Paszowa	1,22	1,47	1,75
Piekarska	1,24	0,96	1,17
Pieczywa cukierniczego	1,51	1,02	1,18
Słodczy	1,23	1,45	1,74
Makaronowa	1,06	1,12	0,94
Przetwórstwa kawy i herbaty	1,45	1,84	1,52
Koncentratów spożywczych	1,54	1,74	1,68
Spirytusowa	1,47	1,37	1,47
Piwowarska	1,11	0,67	0,70
Winiarska	1,09	1,06	1,33
Tytoniowa	2,36	1,42	0,91
Przemysł spożywczy średnio	1,19	1,14	1,30

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS z przedsiębiorstw składających sprawozdania finansowe.

Kierunki i skala zmian stanu finansowego firm były jednak różne w poszczególnych działach przemysłu spożywczego. Poprawa tego stanu była największa w branżach reprezentujących przetwórstwo produktów roślinnych, a znacząca także w przetwórstwie produktów rolnych pochodzenia zwierzęcego. Po wejściu do Unii Europejskiej kapitał własny firm przetwórstwa produktów roślinnych zwiększył się prawie o 50%. Udział środków własnych w finansowaniu majątku obrotowego poprawił się z 14 do 31,7% (rys. 9), a wskaźnik płynności finansowej z 1,16 do 1,46. Równocześnie zmniejszył się nieco udział kredytów i pożyczek w finansowaniu majątku obrotowego (z 40 do 26%) przy stabilizacji względnego poziomu zadłużenia długoterminowego na poziomie ok. 15% wartości kapitału własnego. Takie same były kierunki zmian tych mierników stanu finansowego firm przetwarzających produkty zwierzęce. Kapitał własny tych firm zwiększył się o 38,5%, jego udział w finansowaniu majątku obrotowego z 12,6 do 16,3%, a bieżąca płynność finansowa poprawiła się z 1,14 do 1,20. W tym przetwórstwie względnie stabilne jest zadłużenie bankowe, zarówno

krótkoterminowe (ok. 20% majątku obrotowego), jak i długoterminowe, które wciąż wynosi ok. 30% wartości kapitału własnego. Poprawa mierników stanu finansowego nastąpiła we wszystkich branżach, prowadzących przetwórstwo głównych produktów rolnych. W okresie objętym analizą największą poprawę stanu finansowego notowano w przemyśle olejarskim, cukrowniczym, rybnym, owocowo-warzywnym, mięsnym i zbożowo-młynarskim. Są to w większości branże, które przed wejściem do Unii Europejskiej miały niski poziom płynności finansowej i wysoki poziom zadłużenia krótkoterminowego, szczególnie z tytułu kredytów obrotowych.

Rysunek 9. Źródła finansowania majątku obrotowego głównych kierunków przetwórstwa (w procentach)

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS z przedsiębiorstw składających sprawozdania finansowe.

Przed i po wejściu do UE dobry stan finansowy cechowało przetwórstwo wtórne. W większości branż tego przetwórstwa wysoki był poziom bieżącej płynności finansowej i niskie zadłużenie. Kredyty obrotowe finansują tylko ok. 15-17% wartości aktywów bieżących, a zadłużenie długoterminowe stanowi ok. 20% wartości kapitału własnego. Wśród branż reprezentujących wtórne przetwórstwo znaczącą poprawę stanu finansowego osiągały przedsiębiorstwa produkujące słodczyce, soki owocowe, napoje bezalkoholowe, pasze i pieczywo. Cały czas dość stabilna i bezpieczna była sytuacja finansowa przedsiębiorstw produkujących koncentraty spożywcze, kawę, herbatę i pieczywo cukiernicze, a niską płynność finansową ma tylko przemysł makaronowy.

Tabela 11. Wartość kapitału własnego i zadłużenia długoterminowego firm przemysłu spożywczego (w mln zł)

Działy przetwórstwa	Kapitał własny						Zadłużenie długoterminowe					
	2002	2003	2004	2005	2006	2006	2002	2003	2004	2005	2006	
Mięso	2 435	3 224	3 634	4 055	4 569	4 569	942	1 372	1 749	1 881	2 032	
Drób	506	552	705	932	876	876	257	240	380	437	397	
Mleko	2 959	3 244	3 739	3 994	4 055	4 055	765	750	707	619	805	
Ryby	360	478	543	730	884	884	72	100	153	189	242	
Zboża i skrobia	849	1 198	1 325	1 386	1 450	1 450	210	248	255	292	299	
Oleje	301	646	728	794	1 374	1 374	62	24	234	40	81	
Cukier	1 384	2 422	3 324	3 318	3 560	3 560	208	187	163	238	329	
Ziemniaki	381	629	670	663	845	845	74	27	66	52	22	
Owoce i warzywa	1 341	1 737	2 025	2 379	2 649	2 649	373	591	704	567	763	
Soki	839	1 082	1 126	1 320	1 415	1 415	175	205	230	204	382	
Napoje bezalkoholowe	1 474	1 232	1 317	1 659	1 493	1 493	244	567	532	221	497	
Pasze	1 840	1 787	2 103	2 445	2 859	2 859	222	433	448	310	268	
Pieczywo	702	727	955	1 072	1 460	1 460	226	237	227	287	376	
Pieczywo cukiernicze	660	515	501	534	629	629	30	26	53	72	63	
Słodycze	1 491	1 697	2 361	2 662	2 801	2 801	160	185	246	259	517	
Makaron	95	174	210	174	148	148	87	117	121	92	93	
Kawa i herbata	534	461	515	528	511	511	62	145	152	235	209	
Pozostała żywność	1 706	1 579	1 478	1 421	1 685	1 685	186	202	167	197	238	
Spirytus	917	948	992	1 132	1 405	1 405	54	57	84	85	92	
w tym: napoje	730	713	734	772	832	832	33	27	36	63	61	
Piwo i sód	5 060	3 304	2 990	3 330	3 031	3 031	464	488	673	722	867	
Wina	251	218	260	290	288	288	52	37	95	90	66	
Tytoń	2 348	2 275	1 738	1 591	1 358	1 358	134	41	13	10	63	
Przemysł spożywczy	28 433	30 129	33 239	36 409	39 345	39 345	5 059	6 279	7 452	7 099	8 701	
w tym:												
przetwórstwo produktów zwierzęcych	6 260	7 498	8 621	9 711	10 384	10 384	2 036	2 462	2 989	3 126	3 476	
przetwórstwo produktów roślinnych	4 256	6 632	8 072	8 540	9 878	9 878	927	1 077	1 422	1 189	1 494	
przetwórstwo wtórne	9 341	9 254	10 566	11 815	13 001	13 001	1 392	2 117	2 176	1 877	2 643	
produkcja używek	8 576	6 745	5 980	6 343	6 082	6 082	704	623	865	907	1 088	

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych GUS z przedsiębiorstw objętych sprawozdawczością finansową.

Wejście do UE nie poprawiło sytuacji finansowej producentów używek. W tej części przemysłu, głównie w sektorze tytoniowym i piwowarskim nastąpiło obniżenie wartości kapitału własnego i bieżącej płynności finansowej. Nie jest to jednak skutek mniejszych zysków, lecz głównie operacji finansowych, szczególnie między centralami koncernów międzynarodowych a spółkami zależnymi. W obu tych branżach widać próby osiągnięcia równowagi finansowej przez ograniczenie zaangażowania kapitału własnego oraz szersze wykorzystanie kredytów i innych źródeł kapitału zewnętrznego. W przetwórstwie reprezentującym produkcję używek poprawę stanu finansowego osiągnięto tylko w sektorze spirytusowym, w którym wzrost kapitału własnego był podobny jak w innych branżach przemysłu spożywczego. Jest to sektor charakteryzujący się także bardzo niskim zadłużeniem długoterminowym.

5. Inwestycje

Wejście do UE wpłynęło na duże ożywienie inwestycyjne w przemyśle spożywczym. Po kilkuletniej stabilizacji inwestycji w tym sektorze na poziomie ok. 4,7 mld zł, kwota ta w 2003 roku zwiększyła się o ok. 20%, a w 2004 roku o kolejne 20%. Wprawdzie w następnym roku inwestycje w przemyśle spożywczym nieco się obniżyły, ale w 2006 i 2007 roku powróciły do rekordowego poziomu ok. 6,7 mld zł (w cenach stałych). Tak więc w ostatnich latach poziom inwestowania jest o ponad 40% wyższy niż przed wejściem do UE (tab. 12). W okresie integrowania z UE zwiększone inwestycje przeznaczone były głównie na dostosowanie zakładów przetwórczych do standardów unijnych. Te procesy dostosowawcze już się kończą, co oznacza, że wysoki poziom inwestowania związany jest z modernizacją procesów przetwórczych i z dalszą poprawą konkurencyjności polskich producentów żywności. Prowadzenie wszystkich tych przedsięwzięć umożliwiła i ułatwiła nie tylko poprawa wyników finansowych producentów, lecz także wsparcie z funduszu SAPARD i SOP; w latach 2004-2006 wyniosło ono łącznie 2,2 mld zł.

Największe ożywienie inwestycyjne, wywołane integracją z Unią, wystąpiło w tzw. sektorach wrażliwych (rys. 10, tab. 13), które musiały dostosować się do standardów weterynaryjnych UE. Dotyczy to głównie przetwórstwa produktów zwierzęcych, w którym nakłady inwestycyjne w 2003 i 2004 roku zwiększyły się ponad dwukrotnie – z 1,25 mld zł w latach 2000-2002 do prawie 3 mld zł w 2004 roku. W następnych latach były one nieco niższe (ok. 2,2 mld zł), ale ich wartość była prawie dwukrotnie wyższa niż przed wejściem do Unii Europejskiej. Dotyczy to wszystkich branż reprezentujących przetwórstwo

produktów zwierzęcych. Efektem tego był gwałtowny wzrost liczby zakładów uprawnionych do handlu na wspólnym rynku w latach 2004-2006:

- pięciokrotny w przemyśle mięsnym (do 900),
- sześciokrotny w przemyśle mleczarskim i drobiarskim (odpowiednio do 235 i 211),
- prawie czterokrotny w przetwórstwie ryb (do 226).

Równocześnie osiągnięto duży postęp w nowoczesności wyposażenia linii produkcyjnych tych sektorów.

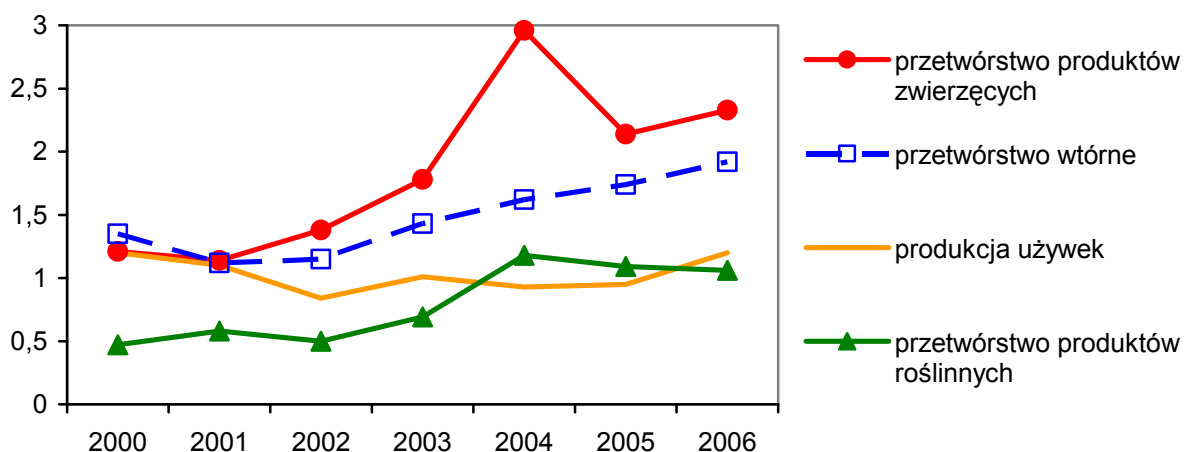
Tabela 12. Inwestycje w przemyśle spożywczym

Rok	Nakłady inwestycyjne		Stopa inwestowania w procentach majątku trwałego	Udział wydatków na cele budowlane
	w mln zł w cenach bieżących	w mln zł w cenach stałych ^a		
2000	4 754	4 754	6,6	32,9
2001	4 710	4 654	6,1	31,6
2002	4 750	4 690	5,8	26,0
2003	5 708	5 575	6,5	29,9
2004	6 757	6 440	7,3	33,4
2005	6 190	5 850	6,7	30,2
2006	7 149	6 656	7,3	30,2
2007 ^b	7 450	6 770	7,2	30,0

^a w cenach 2000 roku, ^b wstępny szacunek na podstawie danych GUS z przedsiębiorstw dużych i średnich

Źródło: Roczniki Statystyczne GUS 2003, 2005 i 2007, Biuletyn Statystyczny GUS 2007, nr 12.

Rysunek 10. Nakłady inwestycyjne w przemyśle spożywczym w podziale na główne kierunki przetwórstwa (w mld zł)

Źródło: na podstawie tab. 13.

Tabela 13. Nakłady inwestycyjne w przemyśle spożywczym^a (w mln zł)

Branże	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Mięsna	488	534	693	972	1 551	953	1 036
Drobiarska	78	86	114	117	259	218	252
Mleczarska	554	441	525	663	982	823	875
Rybna	85	80	50	61	164	145	167
Zbożowo-młynarska	116	160	114	182	184	140	233
Olejarska	35	82	86	67	77	72	76
Cukrownicza	94	180	131	161	251	394	365
Ziemniaczana	45	33	40	34	120	39	46
Owocowo-warzywna	180	124	127	242	549	447	342
Sokownicza	95	80	137	186	171	161	272
Napojów bezalkoholowych	383	222	229	357	350	278	257
Paszowa	161	185	188	181	208	248	324
Piekarska	217	171	124	145	183	254	251
Pieczywa cukierniczego	59	61	40	86	107	98	112
Słodocyzy	132	133	170	225	296	421	409
Makaronowa	14	15	15	24	32	28	31
Przetwórstwa kawy i herbaty	82	67	56	42	79	57	73
Koncentratów spożywczych	208	166	191	182	195	195	193
Spirytusowa	49	44	48	80	86	73	106
Piwowarska	722	697	511	650	614	560	639
Winiarska	21	103	46	22	40	37	23
Tytoniowa	405	255	232	259	190	283	429
Razem	4 223	3 919	3 867	4 938	6 688	5 924	6 511

^a dotyczy firm objętych sprawozdawczością finansową

Źródło: niepublikowane dane GUS.

Wejście do Unii Europejskiej wywołało także duże ożywienie inwestycyjne w przetwórstwie głównych produktów roślinnych. Wartość inwestycji w tej części przemysłu spożywczego zwiększyła się z 0,5 mld zł w latach 2000-2002 do ponad 1 mld zł w latach 2004-2006. W tym przetwórstwie największy był wzrost inwestycji w przemyśle cukrowniczym, a następnie w zbożowo-młynarskim i owocowo-warzywnym.

W ostatnich latach kontynuowany był trend wzrostowy inwestycji we wtórnym przetwórstwie żywności. Po wejściu do UE wartość inwestycji w tym przetwórstwie zwiększyła się z ok. 1,2 mld zł w latach 2000-2002 do 1,6 mld zł w 2004 roku i prawie 2 mld zł w 2006 roku. W tej części przemysłu spożywczego największy był wzrost aktywności inwestycyjnej producentów słodocyzy i soków owocowo-warzywnych, a także w przemyśle piekarskim i paszowym. Natomiast

w takich branżach, jak: przemysł napojów bezalkoholowych, przetwórstwo kawy i herbaty, przemysł makaronowy i koncentratów spożywczych nie było ożywienia inwestycyjnego. Można to wyjaśnić tym, że te branże były modernizowane w latach wcześniejszych. Podobna sytuacja wystąpiła w branżach reprezentujących produkcję używek. W tej części przemysłu spożywczego wartość inwestycji jest względnie stabilna (ok. 1 mld zł), przy czym wciąż wysoki poziom inwestowania występuje w przemyśle piwowarskim i tytoniowym, a stała tendencja wzrostowa ma miejsce w sektorze spirytusowym.

Ocena poziomu inwestowania w przemyśle spożywczym potwierdza tezę o znaczącym postępie w dostosowaniu zakładów tego sektora do standardów UE oraz o dalszej poprawie poziomu nowoczesności procesów technologicznych. Duże inwestycje powodują, że polski przemysł spożywczy wyróżnia się już w Unii pod względem nowoczesności. Jest to stan, który pozwala na wzrost dostaw na wspólny rynek i utrzymanie posiadanych przewag konkurencyjnych.

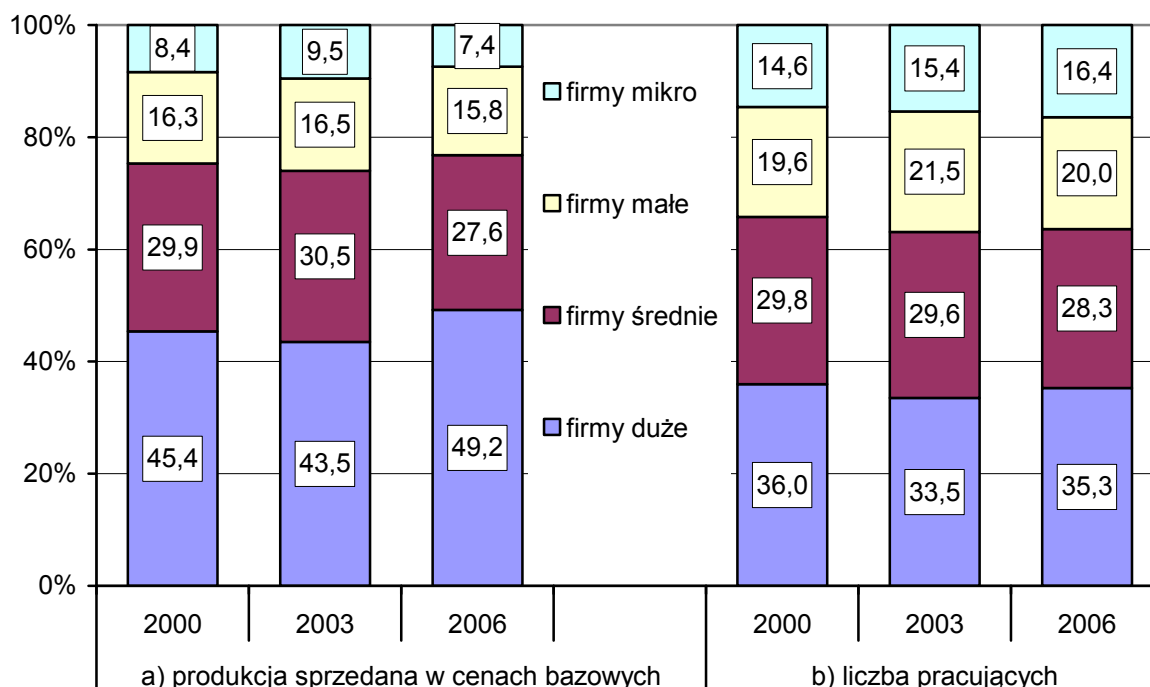
6. Rozwój struktur podmiotowych

Wejście do UE nie wywołało żadnych gwałtownych zmian struktury podmiotowej przetwórstwa spożywczego. W bieżącej dekadzie następuje dalszy powolny spadek liczby czynnych zakładów, głównie małych i mikro. Ten proces rozpoczął się już w latach dziewięćdziesiątych i był kontynuowany zarówno bezpośrednio przed wejściem do UE, jak i po akcesji. Nowym zjawiskiem jest odwrócenie wcześniejszej tendencji do osłabiania pozycji dużych przedsiębiorstw. Po roku 2003 obserwuje się bowiem zwiększanie udziału takich przedsiębiorstw w produkcji i zatrudnieniu całego sektora, głównie kosztem firm małych i mikro (rys. 11, tab. 14). Jest to sygnał powrotu tendencji do koncentracji produkcji przemysłu spożywczego.

Powszechnym zjawiskiem jest i było zmniejszenie liczby mikrofirm. W latach 2000-2005 ich liczebność zmniejszyła się o 21%, a w latach 2003-2005 o 7%. Mimo tego spadku, udział mikrofirm w obrotach sektora utrzymuje się prawie na niezmiennym poziomie (ok. 9%). Te podmioty sektora największą rolę odgrywają w piekarnictwie i w przetwórstwie mięsa czerwonego. W tych dwóch sektorach działa łącznie ponad 5 tys. mikrofirm, co stanowi prawie połowę wszystkich czynnych mikrofirm. Dużo takich firm działa także w sektorze młynarskim i owocowo-warzywnym, a także produkcji lodów i napojów bezalkoholowych, pieczywa cukierniczego, makaronów oraz w produkcji innych słodczy i koncentratów spożywczych. We wszystkich tych działach udział mikrofirm w produkcji wynosi wciąż ok. 10-15%, a w piekarnictwie ok. 25%.

Mikrofirmy nie odgrywają większej roli w produkcji cukru, olejów, przetworów ziemniaczanych, soków pitnych oraz w większości branż wytwarzających używki.

Rysunek 11. Struktura producentów żywności i napojów (w procentach)

Źródło: obliczenia własne na podstawie Rocznika Statystycznego Przemysłu GUS 2001, 2004 i 2006.

Tabela 14. Liczba firm produkujących żywność i napoje

Wyszczególnienie	2000	2003	2006
Firmy duże (> 250 pracowników)	349	270	292
Firmy średnie (50-249 pracowników)	1 399	1 255	1 282
Firmy małe (10-49 pracowników)	5 269	5 426	4 826
Razem przemysłowe	7 017	6 951	6 400
Mikrofirmy (do 9 pracowników)	14 960	12 565	11 862
Łącznie	21 977	19 516	18 262

Źródło: Roczniki Statystyczne Przemysłu GUS 2001, 2004 i 2006.

Innym zjawiskiem godnym podkreślenia jest znaczący wzrost liczby i udziału w produkcji dużych firm przemysłowych w takich sektorach, jak przetwórstwo mięsa (czerwonego i białego) i ryb oraz w piekarnictwie. W innych działach produkcji żywności i używek następował systematyczny spadek liczby dużych firm, ale przy równoczesnym dużym wzroście wartości produkcji.

Tabela 15. Najmniejsze i największe firmy przemysłu spożywczego

Dział przetwórstwa	Mikrofirmy (do 9 osób załogi)						Duże firmy przemysłowe							
	liczba firm			zatrudnienie (tys. osób)			liczba firm			zatrudnienie (tys. osób)			produkcja sprzedana (w mln zł)	
	2000	2003	2005	2003	2005	2005	2000	2003	2006	2003	2006	2003	2005	
Mięso	2 776	2 115	1 962	11,6	14,6	14,6	65	73	83	39,4	42,4	7 830	10 995	
Drób	179	151	134	0,6	1,3	1,3	13	22	21	11,1	13,1	2 562	3 175	
Mleko	500	433	454	1,1	1,6	1,6	52	45	46	21,8	23,4	7 641	11 140	
w tym: mleczarski	138	155	145	.	.	.	49	10 737	
Ryby	357	294	276	1,6	2,1	2,1	8	8	18	4,1	7,5	825	2 322	
Młynarski	1 186	925	842	3,7	2,9	2,9	6	5	5	2,2	2,7	1 983	1 175	
w tym: przemiał	1 179	919	836	3,1	2,9	2,9	6	1 175	
Olejarski	83	66	74	0,3	0,4	0,4	6	4	3	2,1	1,8	1 410	1 446	
Cukrowniczy	26	31	18	.	.	.	45	11	7	10,1	8,1	2 298	3 593	
Ziemiaczany	57	48	42	0,3	0,1	0,1	4	4	3	.	2,1	727	872	
Owocowo-warzywny	721	649	609	2,3	2,2	2,2	26	18	22	14,8	10,6	1 926	3 208	
Sokowniczy	59	84	69	0,2	0,3	0,3	6	6	7	.	4,6	1 237	1 766	
Napojów bezalkoholowych	537	438	394	1,3	0,5	0,5	13	10	9	8,1	6,3	1 983	2 571	
Piekarski	4 164	3 553	3 293	21,3	19,0	19,0	11	9	11	4,2	4,7	389	755	
Paszowy	419	370	333	1,5	2,2	2,2	6	4	5	2,6	4,2	1 983	3 716	
Pieczynwa cukierniczego	541	436	400	1,6	1,4	1,4	10	11	7	5,6	4,6	936	1 229	
Słodycze	407	293	288	1,1	1,2	1,2	28	21	20	11,5	11,6	2 531	4 486	
Makarony	509	433	395	1,7	1,6	1,6	2	2	
Przetwórstwo kawy i herbaty	65	63	58	0,2	0,3	0,3	4	4	3	1,3	1,2	.	677	
Koncentraty	572	485	475	1,2	1,9	1,9	11	9	
Spirytus	106	120	115	0,5	0,4	0,4	13	6	5	1,9	1,5	1 012	680	
Piwo i słód	25	25	35	0,2	0,2	0,2	19	10	9	7,0	7,0	5 001	6 137	
Wina	102	83	72	0,2	0,2	0,2	1	-	-	-	-	-	-	
Tytoń	1	2	5	0,3	0,5	0,5	8	6	7	5,8	6,2	3 239	3 047	
Razem	13 392	11 097	10 343	52,8	55,8	55,8	357	288	292	160,6	168,6	47 443	65 244	

Źródło: niepublikowane dane GUS i EUROSTAT oraz obliczenia własne.

Tabela 16. Firmy przemysłowe (zatrudniające ponad 9 osób)

Działy produkcji i przetwórstwo	Liczba firm										Zatrudnienie (tys. osób)					
	2000	2002	2003	2004	2005	2006	2000	2002	2003	2004	2005	2006				
Mięso	1 412	1 350	1 379	1 305	1 306	1 237	89,7	81,8	89,6	87,8	89,0	90,4				
Drób	154	169	189	203	195	191	14,0	16,2	17,6	18,4	20,3	21,2				
Mleko	404	343	346	316	300	296	53,2	48,0	47,0	44,8	43,6	43,0				
w tym: mleczarski	340	301	295	275	253	253	48,6	44,7	.	41,0	39,7	39,1				
Ryby	157	143	144	141	143	148	12,7	10,4	10,8	11,3	13,0	13,8				
Zboża	218	210	192	183	178	169	10,6	9,9	9,7	9,3	9,7	9,1				
w tym: przemiał	214	199	184	175	167	158	10,1	8,9	.	8,2	8,4	7,9				
Oleje	19	24	22	14	28	32	3,9	3,6	2,8	2,9	3,0	3,4				
Cukier	73	79	44	39	30	19	20,6	17,7	15,1	12,4	10,1	8,4				
Ziemniaki	23	20	18	18	13	12	4,5	4,8	.	4,9	4,5	4,2				
Owoce i warzywa	318	326	341	343	341	328	27,7	24,0	36,2 ^a	27,6	26,4	26,5				
Soki	52	51	50	50	52	49	6,1	6,2	.	6,1	6,7	7,0				
Napoje bezalkoholowe	209	176	148	135	136	121	16,2	13,9	14,2	13,1	12,5	11,5				
Pasze	206	194	193	174	173	163	9,9	9,9	9,2	9,2	9,4	10,1				
Pieczywo	2 732	2 972	2 969	2 938	3 021	2 890	62,6	67,9	68,2	69,1	71,3	71,4				
Pieczywo cukiernicze	160	145	138	135	127	124	11,8	9,6	10,5	9,8	9,5	9,8				
Słodycze	153	156	146	136	135	121	21,1	18,0	17,6	18,0	18,0	17,8				
Makaron	155	155	157	139	132	128	4,9	4,8	4,8	4,7	4,3	4,2				
Kawa i herbata	50	44	40	36	34	34	4,1	4,0	3,5	3,5	3,8	3,5				
Pozostała żywność	200	174	170	177	165	159	15,4	15,5	13,1	15,1	12,8	13,2				
Spirytus	68	92	74	73	78	89	7,0	6,4	5,8	5,6	5,4	5,6				
w tym: napoje	28	31	29	27	31	28	5,1	4,5	4,1	3,9	3,8	3,6				
Piwo i sód	63	60	56	51	45	41	14,0	10,5	10,4	9,6	8,7	9,0				
Wina	86	69	62	51	47	44	4,1	3,0	2,9	2,2	2,1	2,0				
Tytoń	17	14	14	15	15	15	9,4	7,5	6,3	6,4	6,3	6,6				
Przemysł spożywczy	6 929	6 966	6 892	6 672	6 694	6 410	423,5	393,6	395,3	391,8	390,4	391,7				

^a łącznie z przetwórstwem ziemniaków i produkcją soków

Źródło: niepublikowane dane GUS.

Istotną cechą rozwoju struktur podmiotowych sektora są małe zmiany liczebności firm przemysłowych, tj. zatrudniających więcej niż 9 osób. Liczba takich firm przemysłu spożywczego po roku 2003 zmniejszyła się tylko o 7%. W latach 2000-2006 największy spadek ich liczebności nastąpił w przemyśle cukrowniczym (o 74%), winiarskim (o 49%), ziemniaczanym (o 48%), napojów bezalkoholowych (o 42%), piwowarskim (o 35%), młynarskim (o 26%), mleczarskim (o 25%) i cukierniczym (o 22%). W kilku branżach wzrosła liczba czynnych firm przemysłowych: w olejarskiej o 68%, spirytusowej o 31%, drobiarskiej o 24% i piekarskiej o 6%. Zmiany te oznaczają, że powrót tendencji do koncentracji produkcji żywności i napojów nastąpił nie tylko w wyniku zmniejszenia liczby firm mikro, lecz także w wyniku postępu w koncentracji produkcji w kilku branżach, w których przyspieszone zostały opóźnione procesy restrukturyzacji.

7. Polski przemysł spożywczy na tle innych krajów UE

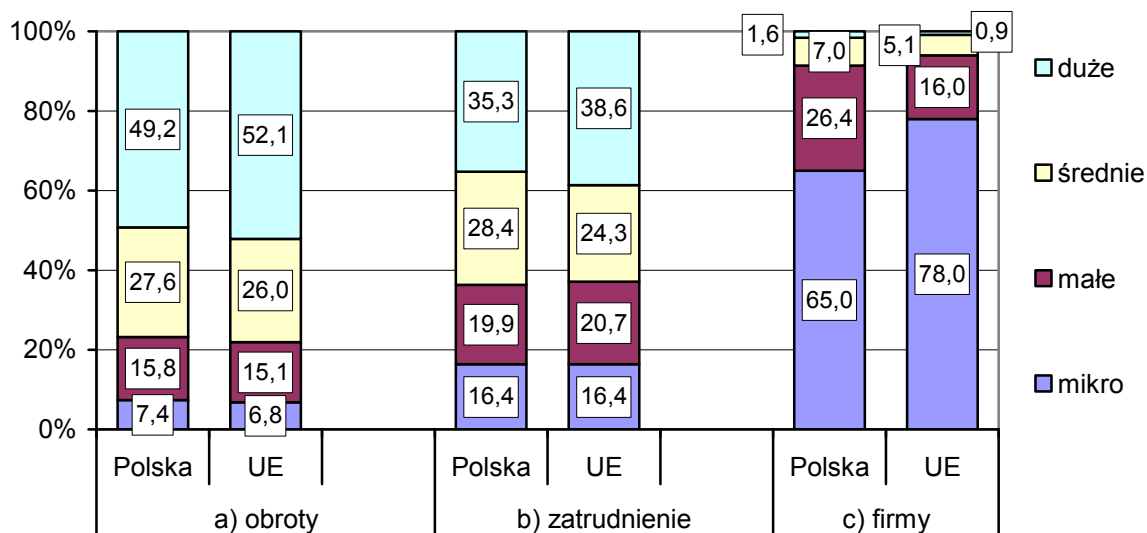
Przemysł spożywczy w Polsce rozwija się szybciej niż w krajach UE-15. Podobne zjawisko wystąpiło w krajach, które przystąpiły do UE w 2004 i 2007 roku. W latach 2000-2007 wartość obrotów tego sektora w starej Unii zwiększyła się o ok. 10%, w krajach UE-12 o 33% (w tym w Polsce o 30%), a w Rumunii i Bułgarii aż prawie o 60%. Pod względem wartości obrotów w cenach porównywalnych Polska jest szóstym producentem żywności i napojów w poszerzonej Unii, po Niemczech, Francji, Włoszech, Wielkiej Brytanii i Hiszpanii. Polski przemysł spożywczy osiąga już obroty wyższe o 25% niż w Holandii, dwukrotnie wyższe niż w Belgii oraz czterokrotnie wyższe niż w Danii, Szwecji, Irlandii czy też Portugalii. Z tego punktu widzenia Polska jest największym producentem żywności wśród nowych członków Unii Europejskiej.

Poziom rozwoju przemysłu spożywczego, mierzony wartością obrotów na 1 mieszkańca, jest w Polsce podobny jak w Austrii czy Finlandii, nieco niższy niż w Wielkiej Brytanii, Niemczech, Włoszech, Czechach czy też na Węgrzech, a istotnie niższy niż we Francji, Irlandii, Belgii, Holandii i Danii. Pod tym względem wyprzedzamy już Szwecję, Portugalię czy Grecję oraz większość – poza Czechami, Cyprzem i Węgrami – nowych członków UE (tab. 17).

Pod względem stanu zatrudnienia, polski przemysł spożywczy zajmuje w całej UE piątą pozycję. Znacząco wyższe jest zatrudnienie w tym sektorze w Niemczech i Francji, a o nieco ponad 5% także w Wielkiej Brytanii i Włoszech. Podobną pozycję zajmujemy pod względem liczby czynnych firm. Istotne jest także to, że struktura podmiotowa przemysłu spożywczego w Polsce jest bardzo zbieżna ze strukturą tego przemysłu w całej Unii (rys. 12). W Polsce i UE duże

firmy przemysłowe reprezentują nieco mniej niż 40% zatrudnienia i ok. 50% obrotów sektora, średnie firmy przemysłowe odpowiednio ok. 24-28% i 26-28%, małe przemysłowe: 20 i 15%, a mikrofirmy 16,4% zatrudnienia i ok. 7% obrotów. W porównaniu z liczbą czynnych firm, mniejsza niż w UE jest przeciętna wielkość zatrudnienia czy też obrotów dużej i średniej firmy. Natomiast średnie obroty jednej firmy w Polsce (ok. 3,5 mln euro) są podobne jak w Hiszpanii, Belgii, Austrii i Niemczech, wyższe niż we Francji, Włoszech, Szwecji i Portugalii, ale zdecydowanie niższe niż w Wielkiej Brytanii, Irlandii, Holandii czy też Danii. Oznacza to, że tylko w tych czterech krajach poziom koncentracji produkcji przemysłu spożywczego jest zdecydowanie wyższy niż w Polsce i w pozostałych krajach unijnych.

Rysunek 12. Struktura podmiotowa przemysłu spożywczego Polski i UE (w procentach)

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych GUS i Data & Trends of the European Food and Drink Industry 2006, CIAA.

Wydajność pracy w polskim przemyśle spożywczym jest zbliżona do poziomu osiąganego w krajach starej Unii o najniższej wydajności pracy, takich jak Portugalia i Grecja. W większości krajów piętnastki wydajność pracy w przemyśle spożywczym jest średnio o ok. 50% wyższa niż w Polsce, a w kilku krajach (Irlandia, Holandia) jest ona wyższa nawet trzykrotnie. Natomiast wśród nowych członków UE wydajność pracy w polskim przemyśle spożywczym jest wyższa od przeciętnej i kształtuje się na podobnym poziomie jak na Węgrzech, w Słowenii, Słowacji i Czechach. W Polsce jest ona znacznie wyższa niż w krajach bałtyckich czy też w Bułgarii i Rumunii.

Tabela 17. Polski przemysł spożywczy^a na tle UE

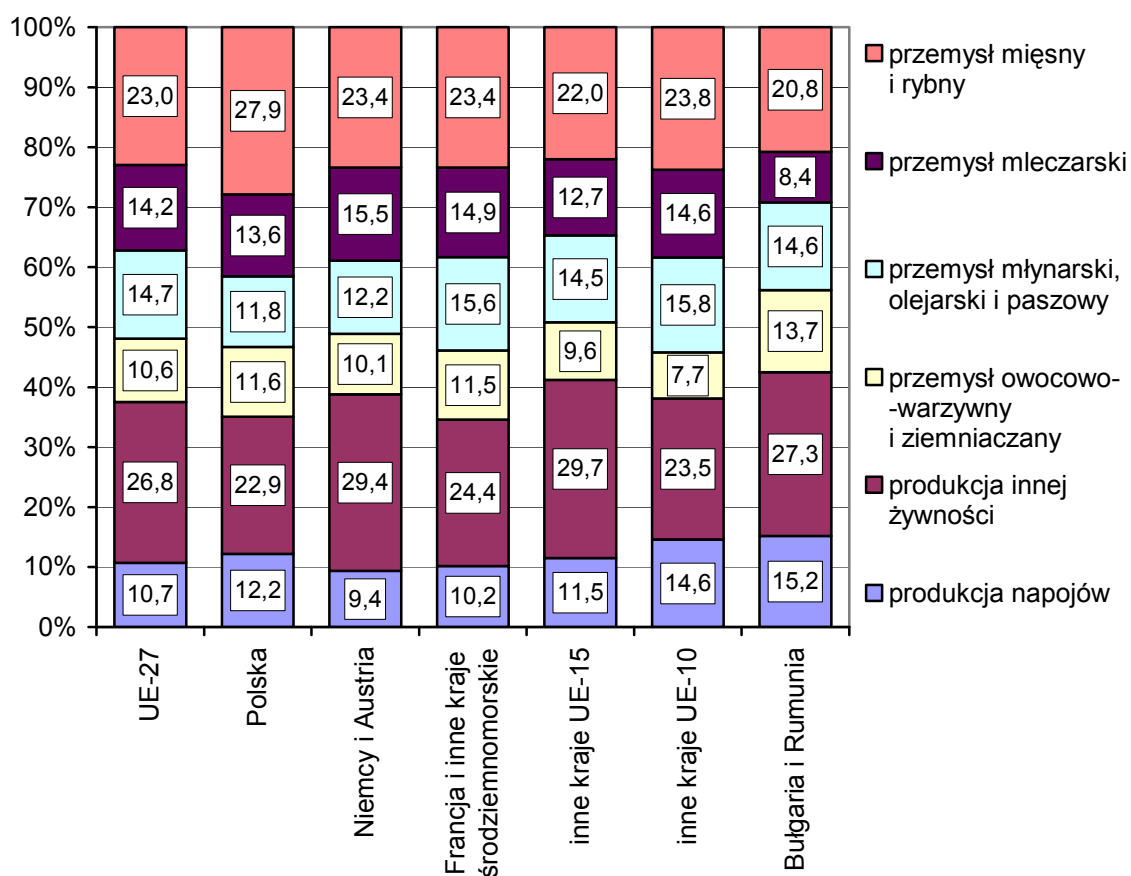
Członkowie UE	Ludność 2005 (mln osób)	PKB według parytetu siły nabywczej 2006		Siła nabywcza euro	Wartość obrotów (w mld euro)				Obroty na 1 mieszkańca w euro	Liczba firm w tys. 2005	Zatrudnienie 2005	Wydajność pracy w tys. euro 2005
		mld euro	tys. euro/osobę		kursu walut		siły nabywczej					
					2000	2003	2005	2005				
Niemcy	82,4	2 212,5	26,9	0,95	138,0	146,5	148,5	141,1	1 713	32,7	844,9	167
Francja	60,7	1 649,6	26,1	0,92	132,3	142,8	144,7	133,1	2 192	68,0	624,5	213
W. Brytania	60,0	1 681,1	27,7	0,88	109,3	100,4	107,5	94,6	1 576	7,0	463,9	204
Włochy	58,0	1 428,5	24,3	0,97	88,0	99,4	105,2	102,0	1 759	69,9	462,1	221
Hiszpania	44,1	1 088,6	24,7	1,11	64,1	76,6	87,8	97,5	2 211	29,4	388,9	251
Holandia	16,3	502,1	30,7	0,94	51,4	47,3	49,2	46,2	2 834	4,6	124,3	372
Belgia ^b	10,9	328,3	30,1	0,92	27,0	29,7	30,9	28,4	2 731	7,9	98,2	289
Austria	8,2	148,5	30,0	0,96	12,2	12,5	13,4	12,9	1 573	4,2	55,9	231
Dania	5,4	160,9	29,6	0,73	17,5	19,9	19,8	14,5	2 685	1,8	75,3	193
Szwecja	9,2	266,2	29,3	0,87	15,7	15,2	14,4	12,5	1 359	3,3	68,8	182
Finlandia	5,2	144,9	27,5	0,87	8,4	9,0	9,2	8,0	1 539	1,9	52,3	153
Grecja	11,1	255,3	23,0	1,19	9,8	10,1	10,1	12,0	1 091	15,2	83,8	143
Portugalia	10,5	185,4	17,5	1,19	10,7	11,1	11,6	13,8	1 314	10,3	104,9	132
Irlandia	4,2	145,6	34,2	0,83	18,1	21,9	22,8	18,9	4 500	0,6	44,3	427
Polska	38,2	469,4	12,3	1,73	26,6	27,4	34,5	59,7	1 563	17,0	438,8	136
Czechy	10,2	190,0	18,5	1,67	8,4	9,9	10,7	17,9	1 755	6,1	139,3	128
Węgry	10,1	153,7	15,3	1,71	7,0	9,8	9,7	16,6	1 644	6,8	121,9	136
Słowacja	5,4	80,8	15,0	1,84	2,3	2,6	2,9	5,3	981	0,8	40,9	130
Słowenia	2,0	41,5	20,7	1,40	1,7	1,9	1,9	2,7	1 350	0,8	19,8	136
Litwa	3,4	44,9	13,2	1,89	1,5	1,7	2,2	4,2	1 235	1,4	52,3	80
Łotwa	2,3	29,1	12,7	1,80	0,9	1,1	1,4	2,5	1 087	0,8	35,4	71
Estonia	1,4	23,8	16,1	1,67	0,8	0,9	1,1	1,8	1 286	0,4	17,4	104
Cypr	0,8	16,7	21,6	1,15	1,0	1,1	1,3	1,5	1 875	0,9	12,8	117
Malta	0,4	7,3	18,1	1,44	0,3	0,3	0,3	0,4	1 000	0,5	4,4	91
Rumunia	21,6	197,3	9,1	2,03	4,6	5,2	7,2	14,6	676	10,8	203,7	72
Bułgaria	7,7	66,2	8,6	2,65	1,7	2,1	2,8	7,4	961	7,9	107,2	69
UE-15	386,1	10 197,5	26,4	0,947	702,5	742,4	775,1	735,5	1 905	256,8	3 492,1	211
UE-12	103,4	1 320,7	12,8	1,789	56,8	64,0	76,0	134,6	1 302	54,2	1 193,9	113
UE-27	489,5	11 518,2	23,5	1,001	759,3	806,4	851,1	870,1	1 778	311,0	4 686,0	186

^a bez przemysłu tytoniowego; ^b łącznie z Luksemburgiem

Źródło: Eurostat.

Oceniając stan rozwoju przemysłu spożywczego, należy jeszcze wskazać, że znaczenie tego sektora dla polskiej gospodarki jest większe niż w wielu innych krajach starej Unii, posiadających produkcję żywności. W Polsce wartość obrotów tego przemysłu wynosi ok. 1/8 wartości wytworzonego PKB. Podobny poziom relacja ta osiąga w Irlandii, a w takich krajach jak Hiszpania, Holandia, Belgia czy Francja obroty producentów żywności stanowią nie więcej niż 1/11 wytworzonego w tych krajach PKB.

Rysunek 13. Struktura produkcji przemysłu spożywczego w Polsce i UE w 2005 roku (w procentach)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Między polskim przemysłem spożywczym a unijnym nie ma także dużych różnic w strukturze produkcji (rys. 13). Nasz przemysł spożywczy wyróżnia się tylko silniejszą niż w innych częściach Europy pozycją przetwórstwa mięsnego oraz zdecydowanie niższym udziałem produkcji pozostałej żywności, tj. przetwórstwa wtórnego. W Polsce słabiej rozwinięte jest również przetwórstwo zbóż, produkcja pasz i olejów. Natomiast wyższy, podobnie jak w krajach śródziemnomorskich, mamy udział przetwórstwa owocowo-warzywnego.

8. Konkluzje

Beneficjentem integracji z UE jest nie tylko rolnictwo, lecz także przemysł spożywczy. W tym przemyśle po wejściu Polski do UE nastąpiło:

- przełamanie kilkuletniej stagnacji i przyspieszenie dynamiki wzrostu produkcji i sprzedaży, które było zjawiskiem powszechnym, obejmującym wszystkie podstawowe działy produkcji żywności i napojów,
- dwukrotne zwiększenie udziału eksportu w wartości sprzedaży przemysłu spożywczego, co było efektem ulokowania na rynkach zagranicznych połowy przyrostu produkcji tego sektora,
- istotne zwiększenie wartości dodanej wytworzonej w tym przemyśle i niewielkie zwiększenie udziału tej wartości w sprzedaży całego sektora,
- poprawa wydajności pracy, przy niewielkim wzroście wartości opłaty pracy, ale przy spadku udziału tej opłaty w wartości sprzedaży sektora,
- radykalna poprawa wyników i stanu finansowego przedsiębiorstw przemysłu spożywczego, będąca efektem zwiększenia efektywności i opłaty kapitału zaangażowanego w tym sektorze.

Ożywienie produkcyjne, poprawa wydajności pracy i wyników finansowych pozwoliły na wzrost inwestycji w przemyśle spożywczym, których efektem jest nie tylko dobre dostosowanie zakładów przetwórczych do standardów UE, lecz także przyspieszenie procesów ich modernizacji. Polski przemysł spożywczy wyróżnia się w UE poziomem nowoczesności, co tworzy trwałe podstawy dla dalszego rozwoju sektora i wzmocnienia jego pozycji na wspólnym rynku europejskim. Wejście do Unii Europejskiej nie spowodowało masowej fali upadłości polskich firm spożywczych. Struktura podmiotowa sektora jest dość stabilna, choć równocześnie nastąpiło duże zmniejszenie liczby czynnych mikrofirm. Wystąpiły także pierwsze symptomy powrotu tendencji do koncentracji produkcji, wywołanej głównie przyspieszeniem opóźnionej restrukturyzacji kilku branż, takich jak: przemysł cukrowniczy, mleczarski czy też młynarski.

mgr Agnieszka Judzińska

dr inż. Robert Mroczek

IERGŻ-PIB, Warszawa

Zmiany w gospodarce żywnościowej nowych członków Unii Europejskiej

1. Charakterystyka nowych członków UE

Włączenie nowych państw w struktury unijne, jakie miało miejsce w 2004 i 2007 roku przyczyniło się do zwiększenia potencjału produkcyjnego i rynkowego całej Wspólnoty. Nowi członkowie Unii różnią się istotnie zarówno między sobą, jak i od pozostałych krajów UE-27. W grupie 12 nowych państw członkowskich przeważają kraje małe i średnie o wyraźnie mniejszym potencjale ludnościowym i gospodarczym niż w UE-15. Blisko połowę z nich stanowią państwa, gdzie liczba ludności nie przekracza 2,5 mln osób, użytki rolne (UR) zajmują mniej niż 2,5 mln ha, a wartość PKB w 2005 roku nie przekroczyła 40 mld euro. Jedynie cztery kraje można zaliczyć do państw średniej wielkości. Są to Czechy, Węgry, Rumunia i Polska, w których liczba mieszkańców przekracza 10 mln osób, każde z nich ma ponad 3,5 mln ha UR, a wartość PKB mieści się w przedziale 148-445 mld euro. Łącznie 12 nowych członków UE ma:

- 103,4 mln mieszkańców, tj. 27% potencjału ludnościowego UE-27,
- 52,9 mln ha użytków rolnych, tj. 28,8% ziemi użytkowanej rolniczo w całej UE-27,
- oraz ok. 1223 mld euro PKB, tj. tylko 11% potencjału gospodarczego UE-27.

Wśród nowych członków Wspólnoty największym krajem jest Polska, która reprezentuje ok. 40% potencjału ekonomicznego UE-12.

Poziom rozwoju gospodarczego nowych członków jest ponad dwukrotnie niższy niż krajów UE-15. Produkt Krajowy Brutto w porównaniu do średniej wartości w UE-27 w przeliczeniu na 1 mieszkańca, mierzonej paritetem siły nabywczej, wynosił odpowiednio:

- w Rumunii i Bułgarii 33-34%,
- w Polsce, na Łotwie i Litwie 48-52%,
- w Słowacji, Estonii i na Węgrzech 57-63%,
- w Czechach, Słowenii, na Cyprze oraz Malcie 75-85%.

Tabela 1. Ludność, powierzchnia kraju oraz produkt krajowy brutto (PKB) nowych członków Unii Europejskiej (stan w 2005 roku)

Kraje	Ludność (w mln osób)	Powierzchnia kraj (w tys. ha)	Udział użytków rolnych (w procentach powierzchni kraj)	PKB ^a	
				(w mld euro)	(w tys. euro na 1 mieszkańca)
Cypr	0,7	925	14,7	15,8	20,9
Czechy	10,2	7 887	44,6	176,8	17,3
Estonia	1,3	4 523	18,4	18,9	14,0
Litwa	3,4	6 530	43,4	41,7	12,2
Łotwa	2,3	6 459	26,8	25,8	11,3
Malta	0,4	32	32,4	6,6	16,5
Polska	38,2	31 269	50,9	445,4	11,7
Słowacja	5,4	4 903	39,6	72,2	13,4
Słowenia	2,0	2 027	25,1	38,4	19,2
Węgry	10,1	9 303	63,0	147,9	14,7
<i>Bułgaria^b</i>	7,8	11 100	48,0	59,8	7,7
<i>Rumunia^b</i>	21,7	23 840	59,8	173,1	8,0

^a z uwzględnieniem siły nabywczej; ^b oba kraje wstąpiły do UE w styczniu 2007 roku

Źródło: Eurostat.

2. Gospodarka żywnościowa nowych członków UE

Potencjał rolnictwa nowych członków UE jest znaczący. Świadczy o tym wysoki ich udział w produkcji głównych płodów rolnych UE-27. Najwyższy jest on w produkcji ziemniaków (33%), zbóż (29%), warzyw (20%) oraz mleka (19%).

Wśród nowych członków UE największy udział rolnictwa i przemysłu spożywczego w wytworzeniu PKB mają Rumunia i Bułgaria. W 2005 roku udział rolnictwa w wytworzeniu PKB Rumunii wynosił aż 12,8%, a przemysłu spożywczego 7,4%. W rumuńskim rolnictwie, łowiectwie i leśnictwie pracuje 2,6 mln osób, tj. 12% ogólnej liczby ludności. W Bułgarii przemysł spożywczy wytworzył 15,5% PKB. Jest to poziom większy niż takich sektorów, jak hutnictwo (14,8%) czy przemysł tekstylny i odzieżowy (7,1%). Udział rolnictwa w wytwarzaniu wartości dodanej brutto jest duży również na Litwie (5%), Węgrzech (4,3%) i w Polsce (4,1%), a mały w Czechach (3,3%), Łotwie (2,6%) oraz na Cyprze i Malcie. Słoweńskie rolnictwo także wnosi mały wkład do gospodarki narodowej. W 2005 roku jego udział wyniósł 2,2% PKB, a pracuje w nim 10% zatrudnionych ogółem. W przemyśle spożywczym pracuje 2,2% zatrudnionych i wytwarzają oni 1,7% PKB. Produkcja żywności i napojów stanowi czwarty pod względem tworzenia wartości dodanej i trzeci pod względem

zatrudnienia sektor w przemyśle przetwórczym Słowenii. Udział przemysłu spożywczego w gospodarce pozostałych nowych członków UE wynosi:

- Czechy – 10,2% PKB, 9,7% pracujących w całym przemyśle przetwórczym,
- Łotwa – na przemysł spożywczy przypadało 21% wartości sprzedaży całego sektora przetwórczego,
- Polska – ok. 6% PKB, a zatrudnienie 16% pracujących w całym przemyśle,
- Słowacja – 10,2% PKB wytworzonego w całym przemyśle przetwórczym, pracownicy tego sektora stanowili 9,7%,
- Węgry – przemysł spożywczy wytwarzał 2,6% PKB całej gospodarki (trzecie miejsce wśród sektorów przemysłu).

Tabela 2. Udział głównych branż w przychodach przemysłu spożywczego w wybranych krajach UE-12 w 2005 roku (w procentach)

Czechy	Polska	Słowenia	Węgry
<ul style="list-style-type: none"> – produkcja mięsa i jego przetworów (22%), – produkcja napojów, w tym piwa (20%), – przetwórstwo mleka i produkcja lodów (16%) 	<ul style="list-style-type: none"> – produkcja i przetwórstwo mięsa czerwonego (20,5%), – branża mleczarska (16,4), – produkcja piwa (7,7%), – branża owocowo-warzywna (7,1%), – branża cukiernicza (6,3%), – branża drobiarska (5,7%) 	<ul style="list-style-type: none"> – branża mięsna (22%), – produkcja napojów, w tym piwa (21%), – produkcja pieczywa, drobnych wypieków i ciast (19%), – branża mleczarska (7%), – branża owocowo-warzywna (5%) 	<ul style="list-style-type: none"> – przetwórstwo mięsa czerwonego (12,5%), – produkcja mleczarska (11,2%), – przetwórstwo mięsa drobiowego (9,5%), – produkcja napojów bezalkoholowych (6,3%), – przetwórstwo owoców i warzyw (6,2%)

Źródło: materiały konferencyjne opublikowane w: Zmiany w sektorze żywnościowym po rozszerzeniu UE, seria Program Wieloletni, nr 57, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2007.

Sektor mięsny jest najważniejszym sektorem przemysłu spożywczego w takich krajach, jak: Czechy, Polska, Słowenia i Węgry i stanowi on co najmniej 1/5 wartości sektora produkcji żywności i napojów w każdym z tych krajów (tab. 2).

3. Produkcja rolnictwa nowych członków UE

3.1. Produkcja rolnictwa (w cenach stałych)

Wskaźniki dynamiki produkcji rolnictwa są o 5-10 punktów procentowych wyższe w UE-12 niż w UE-15. Rozpiętość tych wskaźników między tymi krajami UE stale się zwiększała. Produkcja rolna w UE-12 ma tendencję wzrostową, a w UE-15 wykazuje skłonność do obniżania. Produkcja roślinna miała silną tendencję wzrostową w UE-12, ale też cechowała się bardzo dużą zmiennością, kilkakrotnie wyższą niż w UE-15. Produkcja zwierzęca ma również stałą tendencję wzrostową w UE-12, a w UE-15 była stabilna i obniżyła się dopiero w ostatnim roku. Wartość produkcji rolniczej, szczególnie roślinnej (w cenach stałych) istotnie obniżyła się w 2007 roku, do czego przyczyniły się również duże zwyżki cen.

W pierwszych dwóch latach członkostwa we wszystkich państwach UE-12 odnotowano znaczny wzrost produkcji rolnej. Najszybsza tendencja wzrostowa wystąpiła w Rumunii, Słowacji oraz na Łotwie. W 2007 roku produkcja rolna w większości krajów UE-12 obniżyła się, wyjątek stanowiła Łotwa, gdzie wskaźnik dynamiki zwiększył się o ponad 30 punktów procentowych. W Polsce w latach 2004-2005 wskaźnik dynamiki był o 3 punkty procentowe wyższy niż w okresie przedakcesyjnym, natomiast w 2007 roku produkcja rolnictwa utrzymała się na niezmiennym poziomie.

Integracja europejska korzystnie wpłynęła na rozwój produkcji roślinnej. W latach 2004-2005 w większości państw UE-12 wartość produkcji roślinnej w cenach stałych gwałtownie wzrosła, najwięcej na Węgrzech oraz w Rumunii. Słaby trend spadkowy wystąpił jedynie w Polsce. W ubiegłym roku wskaźniki dynamiki produkcji w krajach UE-12 znacznie się obniżyły. W Polsce spadek ten był stosunkowo niewielki, gdyż wyniósł 4 punkty procentowe. Natomiast na Łotwie wzrost wartości produkcji był kontynuowany.

W latach 2001-2007 wartość produkcji zwierzęcej w Polsce, krajach bałtyckich oraz Bułgarii wykazywała stałą tendencję wzrostową. Odmienny trend wystąpił w Słowacji oraz na Węgrzech, gdzie wskaźniki dynamiki systematycznie pogarszały się. W Czechach wartość produkcji zwierzęcej w pierwszych latach członkostwa była wyraźnie niższa niż przed integracją i zwiększyła się dopiero w 2007 roku.

Tabela 3. Wskaźniki dynamiki produkcji rolnej (ceny stałe 2000 = 100)

Kraje	Produkcja rolnictwa			w tym:					
				roślinna		zwierzęca			
	2001-2003 ^a	2004-2005 ^a	2007 ^b	2001-2003 ^a	2004-2005 ^a	2007 ^b	2001-2003 ^a	2004-2005 ^a	2007 ^b
Bułgaria	101,2	102,2	76,8	112,9	118,9	66,0	91,3	95,2	99,2
Czechy	98,4	103,1	98,2	93,6	109,5	98,2	100,6	95,3	97,3
Litwa	95,5	102,7	89,0	94,6	96,3	74,6	98,6	109,2	113,4
Łotwa	106,4	118,2	150,9	110,5	126,3	158,0	99,3	107,2	123,5
Polska	104,6	107,5	107,0	98,4	94,6	90,3	104,5	107,8	112,3
Rumunia	120,4	134,0	93,1	123,4	149,5	81,8	108,1	112,5	109,9
Słowacja	108,8	120,4	110,9	116,8	135,6	123,1	100,5	99,7	92,8
Węgry	108,1	116,5	98,3	110,9	144,6	104,2	100,7	91,4	90,1
Cypr	100,6	104,2	97,8	•	•	•	•	•	•
Malta	98,0	100,7	100,1	•	•	•	•	•	•
UE-12	108,8	115,8	97,4	110,1	124,6	91,0	102,9	105,0	106,8
UE-15	95,7	98,3	91,1	94,5	98,3	87,0	100,6	100,2	96,7

^a średni stan roczny; ^b szacunek własny na podstawie wartości produkcji szacowanej przez EUROSTAT w bieżących cenach bazowych i indeksów cen produktów rolnictwa

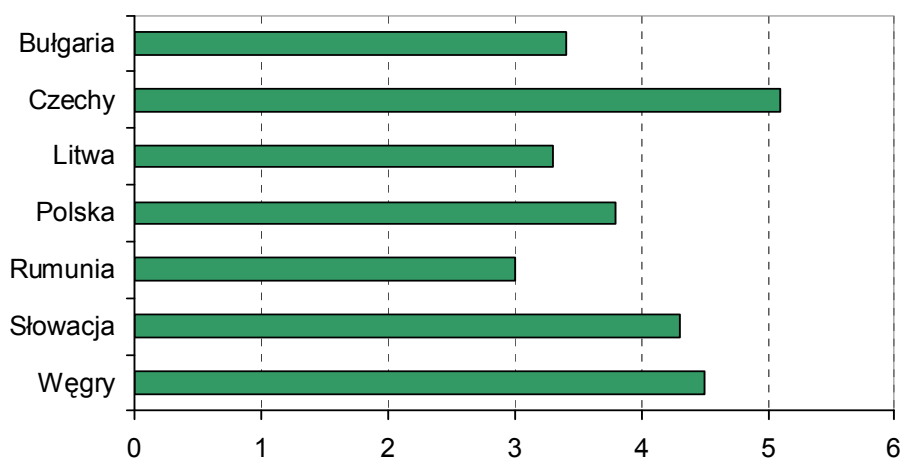
Źródło: Roczny Statystyczny Rocznik Rolnictwa 2007 (s. 417-421).

3.2. Produkcja roślinna

Blisko 45% całkowitej powierzchni Unii Europejskiej stanowią użytki rolne. Wnoszą one 161,6 mln ha, z czego ponad 60% to grunty orne. Produkcja roślinna pod względem wolumenu zdominowana jest przez zboża. Natomiast w ujęciu wartościowym znaczące miejsce zajmuje produkcja warzyw oraz owoców.

Na obszarze nowych państw członkowskich uprawą zbóż objętych jest 23 mln ha, co stanowi ok. 39% areалу UE-27. Największą powierzchnią dysponuje Polska, na którą przypada ponad połowa tego areалу. Dalszą pozycję zajmują Rumunia oraz Węgry. W ostatnich latach powierzchnia zasiewów zbóż systematycznie maleje. Jest to szczególnie widoczne w Bułgarii, Rumunii oraz Słowacji, gdzie areal upraw w latach 2004-2006 zmniejszył się średnio o 15%. Towarzyszy temu stały wzrost plonów. Nie zmienia to faktu, że produkcja zbóż UE-12 ma w dalszym ciągu ekstensywny charakter. Średnie plony kształtują się w przedziale 3,2-4,0 t/ha. Jest to wynik znacznie poniżej średniej UE-15, gdzie intensywność upraw wynosi ok. 5,2 t/ha. Spośród państw „dwunastki” najwyższe plony uzyskują Węgry (5,5 t/ha), Słowenia (5,4 t/ha) oraz Czechy (5,0 t/ha). W Polsce wskaźnik ten wynosi przeciętnie 3,2 t/ha. Najniższa wydajność z 1 ha zbóż występuje w krajach bałtyckich, tj.: Litwie, Łotwie oraz Estonii (między 2,2-2,8 t/ha); w tych krajach mniejsze jest zużycie środków plonotwórczych oraz silne uzależnienie plonów od warunków klimatycznych.

Rysunek 1. Plony pszenicy w państwach UE-12
(w t/ha, średnio w latach 2004-2006)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

W strukturze produkcji zbóż UE-12 dominują: pszenica (37%), kukurydza (30%) oraz jęczmień (14%). Spośród nowych członków Wspólnoty największym

producentem zbóż jest Polska ze zbiorami w granicach 24-29 mln ton rocznie. Dalsze pozycje zajmują Rumunia (14-24 mln ton), Węgry (14-17 mln ton) oraz Czechy (6-9 mln ton).

Z powodu zmiennych warunków klimatycznych poziom zbiorów zbóż w poszczególnych sezonach ulega silnym wahaniom. Rozszerzenie Wspólnoty o dziesięciu nowych członków zbiegło się w czasie z rekordowo wysokimi zbiorami. W 2004 roku w większości państw UE-12 produkcja zbóż wyraźnie wzrosła, najwięcej na Węgrzech i w Czechach odpowiednio o 91 i 52%. W Polsce zbiory zwiększyły się z 23,4 do 29,6 mln ton. W kolejnych latach zmiany były mniej korzystne. W 2006 roku produkcja UE-12 w porównaniu z rokiem poprzednim spadła o 16% do 71,3 mln ton. Największa redukcja zbiorów wystąpiła na Litwie, w Polsce, Rumunii oraz w Czechach (w granicach 18,5-33%). W bieżącym sezonie tendencja spadkowa została zahamowana. W większości państw UE-12 zbiory zbóż w stosunku do 2006 roku wzrosły średnio o 1/4.

Tabela 4. Produkcja roślinna w wybranych krajach UE-12 (w tys. ton, średnio w latach 2001-2003 oraz 2004-2006)

Kraje	Lata	Zboża	Owoce	Warzywa	Ziemniaki	Rośliny oleiste
Bułgaria	2001-2003	5 553	596	1 145	600	656
	2004-2006	6 278	422	767	445	1 113
Czechy	2001-2003	6 632	458	350	973	836
	2004-2006	7 618	474	311	856	1 039
Litwa	2001-2003	2 502	130	380	1 343	101
	2004-2006	2 509	100	290	791	194
Polska	2001-2003	25 746	3 240	5 298	16 211	959
	2004-2006	26 113	3 217	5 550	11 116	1 607
Rumunia	2001-2003	15 108	2 556	4 223	4 007	1 320
	2004-2006	19 837	2 543	4 248	3 994	1 951
Słowacja	2001-2003	3 032	170	353	400	364
	2004-2006	3 437	97	338	315	482
Węgry	2001-2003	11 840	1 411	1 885	747	1 045
	2004-2006	15 888	1 472	1 679	672	1 556
UE-12	2001-2003	72 864	9 142	14 133	25 511	5 393
	2004-2006	84 171	8 927	13 704	19 280	8 176
UE-15	2001-2003	202 433	54 766	53 787	44 676	27 755
	2004-2006	209 940	55 432	55 503	44 278	29 509

Źródło: Eurostat, FAOStat.

Od kilku lat w Unii Europejskiej, z uwagi na rozwój rynku biopaliw, systematycznie wzrasta produkcja roślin oleistych. Wśród nowych członków Wspólnoty największymi ich producentami są Rumunia, Węgry, Polska oraz

Bułgaria. W latach 2003-2006 na obszarze UE-12 podwoiła się produkcja rzepaku. Największy wzrost odnotowano w Rumunii, gdzie produkcja zwiększyła się z 8,1 do 174 tys. ton. W tym samym czasie w Słowacji zbiory rzepaku zwiększyły się pięciokrotnie, natomiast na Łotwie i Węgrzech blisko trzykrotnie. W Polsce w pierwszym roku członkostwa produkcja rzepaku wzrosła ponad dwukrotnie – z 0,8 do 1,6 mln ton. W kolejnym roku produkcja obniżyła się o ok. 12%, w 2006 roku ponownie wzrosła do 1,58 mln ton, a w 2007 roku przekroczyła 2 mln ton.

Zbiory słonecznika w UE-12 wynoszą średnio 3,9 mln ton rocznie, co stanowi ok. 60% produkcji UE-27. We Wspólnocie głównym producentem słonecznika jest Rumunia (23% produkcji UE-27), dalsze miejsca zajmują Węgry, Bułgaria oraz Słowacja. W Polsce produkcja słonecznika ma znaczenie marginalne i nie przekracza ona 0,2% zbiorów UE-12. W latach 2003-2006 w większości państw „dwunastki” produkcja słonecznika wzrosła. Szczególnie dynamicznie rozwijała się ona w Słowenii i Czechach. Tylko Węgry oraz Rumunia odnotowały niewielki spadek zbiorów o ok. 2%.

W większości nowych krajów członkowskich systematycznie maleje produkcja ziemniaków. W latach 2003-2006 spadek produkcji w całej UE-12 wyniósł 28%. Największy spadek zbiorów wystąpił na Litwie, w Polsce oraz Słowacji. Dość stabilna produkcja utrzymywała się w Słowenii, natomiast w Czechach oraz w Rumunii nieznacznie się zwiększyła. Głównymi producentami ziemniaków w UE-12 są Polska oraz Rumunia. Udział nowych członków UE w produkcji całej Wspólnoty jest wysoki i wynosi 33%.

W Unii Europejskiej zbiory owoców wynoszą średnio 63,8 mln ton rocznie, z czego zaledwie 9,1 mln ton przypada na nowych członków Wspólnoty. W tych krajach w strukturze produkcji owoców dominują: jabłka, śliwki, truskawki oraz wiśnie. Do głównych producentów owoców należą Polska, Rumunia oraz Węgry, których udział w zbiorach UE-12 przekracza 78%.

Zmienne warunki klimatyczne w poszczególnych sezonach sprawiają, że produkcja owoców UE-12 ulega częstym wahaniom. Po przejściowym wzroście w 2004 roku (o ok. 6,5%), produkcja owoców w 2005 roku spadła z 10,2 do 7,9 mln ton, tj. o ponad 22%. Największy spadek zbiorów odnotowano na Węgrzech, w Czechach oraz Bułgarii (średnio o 28%). Wzrost produkcji wystąpił jedynie w krajach bałtyckich. W 2006 roku w większości państw „dwunastki” produkcja owoców pozostała na niezmiennym poziomie. Wyraźny wzrost zbiorów wystąpił w Czechach (30%), nieco mniejszy w Rumunii oraz w Polsce (po 11%). Nieznaczny spadek produkcji odnotowano w Słowacji oraz na Cyprze.

Udział nowych członków Wspólnoty w całkowitej produkcji warzyw UE-27 wynosi ok. 20%. W strukturze produkcji dominują kapusta, pomidory, marchew oraz cebula. Głównymi producentami warzyw są Polska i Rumunia, dalsze pozycje zajmują Węgry oraz Bułgaria. W latach 2004-2006 zbiory warzyw w UE-12 obniżyły się z 15,1 do 13 mln ton. Największy spadek odnotowano na Litwie (47%), duży w Bułgarii, Estonii oraz na Węgrzech (średnio o 24%). W Polsce w poprzednich trzech latach produkcja warzyw obniżyła się z 5,7 do 5,3 mln ton.

3.3. Produkcja zwierzęca

Produkcja mleka na obszarze całej Unii jest jedną z ważniejszych gałęzi produkcji rolniczej. System kwot mlecznych sprawia, że produkcja ta w UE-12 utrzymuje się na stabilnym poziomie ok. 29,6 mln ton rocznie, co stanowi ok. 20% produkcji mleka UE-27.

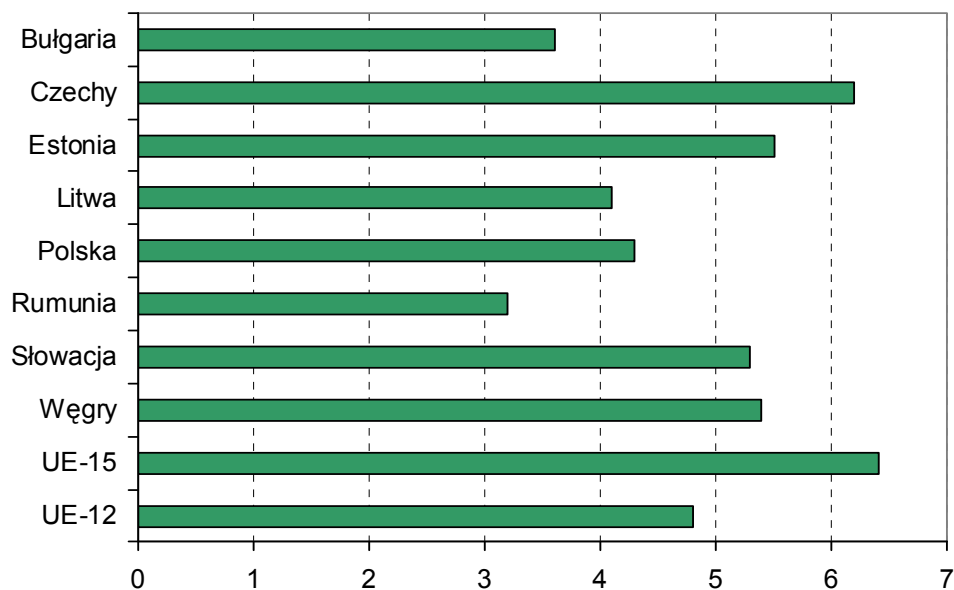
Największym producentem mleka wśród nowych członków Wspólnoty jest Polska, która z produkcją ok. 12 mln ton rocznie ma około 40% udział w UE-12 i ponad 8% udział w UE-27. Daje to nam czwarte miejsce w poszerzonej Unii. Silną pozycję ma także Rumunia (21% udziału), a na dalszych miejscach plasują się Czechy, Węgry oraz Litwa, których łączny udział wynosi ok. 22%. W latach 2004-2006 produkcja mleka w większości państw „dwunastki” nie uległa większym zmianom – średni wzrost produkcji nie przekroczył 2%. Słaby spadek odnotowały Cypr, Bułgaria oraz Węgry. W Polsce produkcja mleka wzrosła z 11,8 do 12 mln ton, tj. o ok. 1,5%.

Od początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku w Polsce (podobnie jak w pozostałych krajach) systematycznie maleje pogłowie krów przy jednoczesnej koncentracji produkcji oraz poprawie struktury pogłowia. Prowadzi to do zwiększenia wydajności, która rekompensuje redukcję pogłowia krów i pozwala utrzymać stabilny poziom produkcji mleka. Na obszarze UE-12 pogłowie krów liczy ok. 5 mln sztuk, co stanowi ok. 18,5% pogłowia UE-27. Polska we Wspólnocie ma wysoki, ponad 7% udział w pogłowie krów oraz ok. 11% udział w pogłowie krów mlecznych. Pod tym względem mamy zdecydowaną przewagę nad pozostałymi krajami UE-12, gdyż nasz udział wynosi odpowiednio 40,2 i 42,2%. Silną pozycję ma również Rumunia z 1/4 pogłowia krów w UE-12. Na kolejnych miejscach plasują się Czechy oraz Litwa (łącznie 14%).

W ostatniej dekadzie w nowych państwach członkowskich odnotowuje się stały wzrost mleczności. W UE-12 średni poziom mleczności wynosi 4,8 tys. ton mleka rocznie i jest on prawie o 1/4 niższy od średniej UE-15 (6,3 tys. ton). Jedynie w Czechach wydajność produkcji zbliżona jest do średniej unijnej.

Spośród pozostałych państw UE-12 relatywnie wysoki poziom mleczości występuje także w Estonii, na Węgrzech oraz w Słowacji. W latach 2003-2005 najwyższy wzrost wydajności wystąpił na Węgrzech (38%) oraz w Rumunii (19%). W Polsce po wejściu do Unii mleczość wzrosła z 4,0 do 4,3 tys. litrów mleka rocznie.

Rysunek 2. Mleczość krów w wybranych państwach UE-12
(w tys. ton, średnio w latach 2003-2005)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z rocznika ZMP Marktbilanz Milch 2006.

W ostatnich latach nowi członkowie Wspólnoty odnotowują stały wzrost produkcji większości przetworów mlecznych, z wyjątkiem masła oraz odtłuszczonego mleka w proszku, których produkcja systematycznie maleje.

Szybciej rozwija się produkcja jogurtów oraz serów, w mniejszym stopniu także produkcja śmietany. W produkcji wyrobów mleczarskich UE-12 wysoką pozycję zajmują jogurty, których rocznie produkuje się średnio 1,1 mln ton. Ich głównym producentem jest Polska, dysponująca 35% udziału w produkcji UE-12. Na dalszych miejscach plasują się Węgry oraz Bułgaria. W latach 2004-2006 produkcja jogurtów zwiększyła się we wszystkich krajach UE-12, z wyjątkiem Węgier oraz Słowenii. Najwyższy wzrost odnotowano na Litwie (82%), wysoki w Czechach, Łotwie i Rumunii (średnio 29%). W Polsce produkcja jogurtów wzrosła z 375 do 416 tys. ton, tj. o 11%.

Drugą podstawową grupę produktów mlecznych stanowią sery, wytwarzane głównie w Polsce, a także w Czechach, na Litwie i Węgrzech. Nasza pozycja w produkcji serów UE-12 jest bardzo wysoka (ok. 50%). W ostatnich trzech latach

produkcja serów w Polsce, podobnie jak w całej UE-12, zwiększyła się o 13%. Wśród państw „dwunastki” najwyższy wzrost wystąpił na Litwie oraz w Estonii (ponad 42%), natomiast spadek produkcji odnotowano w Słowenii i Czechach.

W ostatnich latach w nowych państwach członkowskich produkcja masła systematycznie maleje. Spadek ten jest szczególnie widoczny w Rumunii, Czechach oraz Estonii, gdzie w latach 2004-2006 roku produkcja obniżyła się o ponad 20%. W Polsce, która w UE-12 jest głównym producentem masła, jego produkcja zmniejszyła się o 2,5%. Jedynym państwem, które odnotowało znaczny przyrost produkcji była Bułgaria, gdzie zwiększyła się dwukrotnie.

Istotne miejsce w produkcji przetworów mlecznych UE-12 zajmuje odtłuszczone mleko w proszku. Udział nowych członków Unii w produkcji OMP jest relatywnie wysoki, gdyż wynosi ok. 19% (ok. 212 tys. ton rocznie). W produkcji masła, serów oraz jogurtów nie przekracza on 14%. Głównym producentem odtłuszczonego mleka w proszku jest Polska, która z produkcją ok. 140 tys. ton rocznie jest trzecim producentem OMP we Wspólnocie. W latach 2004-2006 produkcja OMP we wszystkich państwach UE-12 znacznie się obniżyła, najwięcej na Węgrzech oraz w Rumunii (odpowiednio o 99 oraz 47%). W Polsce spadek produkcji nie przekroczył 5%. Jedynie w Bułgarii produkcja utrzymała się na stabilnym poziomie.

Tabela 5. Produkcja zwierzęca w wybranych krajach UE-12
(w tys. ton, średnio w latach 2001-2003 i 2004-2006)

Kraje	Lata	Mleko	Sery	Masło	Mięso	Wołowina	Wieprzowina	Drób
Bułgaria	2001-2003	1 467	78	1	377	40	184	97
	2004-2006	1 540	85	2	219	29	77	74
Czechy	2001-2003	22 772	125	54	785	106	414	208
	2004-2006	2 766	123	43	751	86	388	207
Litwa	2001-2003	1 765	56	17	167	45	86	29
	2004-2006	1 867	84	13	208	49	103	54
Polska	2001-2003	11 895	470	154	3 135	305	2 020	750
	2004-2006	11 935	543	164	3 340	330	2 001	991
Rumunia	2001-2003	5 482	39	5	1 048	161	490	323
	2004-2006	6 223	65	10	986	182	432	295
Słowacja	2001-2003	1 179	45	15	366	37	163	76
	2004-2006	1 080	50	9	258	24	142	86
Węgry	2001-2003	2 108	157	18	1 106	53	549	274
	2004-2006	1 893	67	9	1 019	43	522	247
UE-12	2001-2003	28 458	980	278	7 426	836	4 105	1 882
	2004-2006	29 674	1 080	267	7 223	827	3 873	2 018
UE-15	2001-2003	126 542	7 015	1 869	35 890	7 404	17 747	6 815
	2004-2006	124 469	7 263	1 908	35 248	7 272	17 700	6 607

Źródło: Eurostat, FAOStat.

Unia Europejska jest liczącym się producentem mięsa w świecie. Jej udział w rynku światowym wynosi ponad 17%. Rocznie w UE-27 produkuje się około 43,4 mln ton mięsa, z czego ok. 17% produkcji przypada na nowe kraje członkowskie. Polska jest piątym producentem mięsa w UE-27 (8% udziału) oraz pierwszym w UE-12 (46%). Krajowa produkcja mięsa przekroczyła 3,5 mln ton, co przyczyniło się do ugruntowania silnej pozycji. W czołówce producentów mięsa UE-12, obok Polski, znajdują się także Rumunia, Węgry oraz Czechy, dysponujące łącznie 38% udziałem. W strukturze produkcji mięsa UE-27 dominuje wieprzowina (ponad 50%). Drugie miejsce zajmuje mięso drobiowe z 29% udziałem. Niski jest poziom produkcji wołowiny (ok. 11,2% udziału). Natomiast produkcja baraniny, mięsa koziego oraz koniny ma znaczenie marginalne.

W ostatnich latach produkcja mięsa w UE-12 systematycznie wzrastała, średnio o 2% rocznie. W latach 2004-2006 największy wzrost odnotowano na Litwie (ponad 10%), wysoki na Łotwie, w Polsce i Rumunii (po ok. 8,5%). Spadek produkcji wystąpił w połowie nowych członków Wspólnoty, przy czym najwyższy był w Słowacji i Czechach (odpowiednio o 16 i 10%).

W nowych państwach członkowskich produkcja wieprzowiny w ostatnich latach wynosiła prawie 4 mln ton rocznie. Głównymi jej producentami są Polska, Węgry, Rumunia oraz Czechy. W pierwszych dwóch latach po integracji produkcja wieprzowiny UE-12 spadła o blisko 9%, natomiast w 2006 roku wzrosła o 3% z 3,82 do 3,95 mln ton. Wśród nowych członków Wspólnoty największy spadek produkcji w latach 2003-2006 odnotowano w Słowacji (ponad 30%), a istotnie wzrosła produkcja na Litwie i w Bułgarii. W Polsce w 2004 roku rynek wieprzowiny znalazł się w spadkowej fazie cyklu świńskiego, co spowodowało redukcję produkcji o ponad 10%. W 2005 roku produkcja ustabilizowała się na poziomie 1981 tys. ton, a w 2006 roku wzrosła o 9% do 2163 tys. ton.

Produkcja wołowiny w UE-12 wynosi 836 tys. ton rocznie. Po znacznym spadku w 2004 roku, produkcja mięsa wołowego w ciągu trzech lat zwiększyła się o 6% – z 807 do 861 tys. ton. Największy wzrost produkcji wystąpił w Polsce oraz w Rumunii (średnio o 19%), a największy jej spadek w Bułgarii, Czechach i Słowacji (o 16-25%).

W Unii Europejskiej dynamicznie rozwija się rynek drobiarski. W latach 2003-2006 produkcja drobiu w UE-12 zwiększyła się z 1,97 do 2,09 mln ton. Wzrost produkcji wystąpił w połowie nowych państw członkowskich, przy czym największy (ponad 46%) był na Litwie i Łotwie, wysoki w Polsce oraz w Bułgarii (po ok. 21%). W Słowacji poziom produkcji mięsa drobiowego był względnie stabilny, natomiast największy spadek ubojów wystąpił na Malcie,

Cyprze, w Rumunii oraz Estonii. Na Węgrzech, które są po Polsce i Rumunii trzecim producentem drobiu w UE-12, produkcja tego mięsa obniżyła się o ok. 10%.

Spośród wszystkich gatunków zwierząt gospodarskich na obszarze UE-12 najbardziej rozpowszechniony jest chów trzody, której pogłowiu liczy ok. 36,8 mln sztuk rocznie, co stanowi ponad 23% pogłowia UE-27. Krajem o największej liczebności trzody jest Polska, na którą przypada połowa pogłowia UE-12 oraz 11% pogłowia unijnego. Słabszą pozycję zajmują Rumunia, Węgry oraz Czechy, których łączny udział wynosi 36%. W latach 2003-2006 w większości państw UE-12 nastąpił spadek pogłowia trzody. Największy odnotowano w Słowacji, Węgrzech i Czechach (średnio po 19%). W Rumunii pogłowiu trzody wzrosło o 1/3, a w Polsce z 17,4 do 18,8 mln sztuk.

Hodowla bydła jest rozpowszechniona w Polsce, Rumunii, Czechach oraz na Litwie, gdzie zlokalizowane jest ponad 3/4 pogłowia bydła UE-12. Pod tym względem nasz udział w całej Wspólnocie jest o połowę niższy niż w pogłowiu trzody i wynosi ok. 6%. W UE-12 pogłowiu bydła utrzymuje względnie stabilny poziom 13,4 mln sztuk rocznie. W ostatnich trzech latach w połowie nowych państw członkowskich pogłowiu bydła wzrosło, najwięcej na Litwie i w Rumunii, odpowiednio o 6 i 4,5%. Znaczny spadek pogłowia odnotowano w Bułgarii i Słowacji (ponad 9%). Krajowe pogłowiu nieznacznie się zwiększyło z 5,2 do 5,3 mln sztuk, tj. o niecałe 2%. Chów pozostałych zwierząt gospodarskich na obszarze „dwunastki” ma znaczenie marginalne.

W nowych państwach członkowskich występują duże różnice w intensywności produkcji mięsa mierzonej produkcją w przeliczeniu na 1 mieszkańca. Największa jest ona na Węgrzech, gdzie na 1 osobę przypada 101 kg, tj. o 8% więcej niż średnio w UE-15 (92,3kg/os.). Dużą intensyfikację produkcji prezentują także Słowenia (90,5 kg/os.) oraz Polska (87,7 kg/os.).

Tabela 6. Wydajność głównych producentów mięsa UE-12

Kraje	w kg/mieszkańca	w t/100 ha
Czechy	70,0	17,7
Polska	87,7	20,8
Rumunia	36,2	7,1
Słowacja	58,3	14,3
Węgry	101,0	17,6
UE-12	70,0	13,5
UE-15	92,3	26,1

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych FAO i GUS.

Zauważalne różnice między poszczególnymi państwami występują również w relacji produkcji mięsa oraz poszczególnych gatunków do areалу użytków rolnych. Intensywność produkcji nowych członków Wspólnoty jest blisko 2-krotnie niższa od średniej krajów UE-15 (26,1 t/100 ha). Wśród głównych producentów mięsa UE-12 najbardziej wydajna produkcja występuje w Polsce, Czechach oraz na Węgrzech. Natomiast bardzo niski poziom wydajności odnotowują Rumunia oraz Litwa.

Największą wydajnością w odniesieniu do areалу użytków rolnych charakteryzuje się produkcja wieprzowiny. W nowych państwach członkowskich na 100 ha użytków rolnych przypada średnio 7,3 ton mięsa wieprzowego. W Polsce poziom intensywności produkcji jest równy średniej UE-15 i wynosi ok. 13 t/100 ha. Wysoka wydajność produkcji występuje także w Czechach (9,2 t/100 ha) oraz na Węgrzech (9 t/100 ha).

Najmniej intensywna w przeliczeniu na 100 ha użytków rolnych jest produkcja wołowiny. Intensywność produkcji dla nowych członków Unii wynosi ok. 1,5 t/100 ha i jest ona ponad 3-krotnie niższa od średniej państw „piętnastki” (5,4 t/100 ha). Spośród głównych producentów wołowiny UE-12 najbardziej zintensyfikowana produkcja występuje w Czechach, Polsce oraz na Litwie (średnio 1,8-2,1 t/100 ha).

4. Zmiany cen produktów rolniczych

Ceny produktów rolniczych w krajach UE-12, zarówno przed, jak i po przystąpieniu do Unii Europejskiej, wykazywały wyższą dynamikę niż w starej Unii¹. Przed poszerzeniem Unii, tj. w latach 2001-2003 najbardziej, bo prawie 2-krotnie, wzrosły ceny produktów rolniczych w Rumunii. Znaczący wzrost cen odnotowano także w Estonii (18,4%), Słowenii (13,5%), na Cyprze (ok. 12%) i Węgrzech (ok. 10%). W pozostałych krajach ich wzrost był niewielki: wynosił on od 1,5% w Słowacji do 6,1% na Malcie, a w Polsce i Czechach ceny spadły o ok. 3,5% (tab. 7)². W tym samym czasie ceny rolne w starej Unii wzrosły o 6%, tj. o ok. 2,0% rocznie.

W większości nowych krajów członkowskich przystąpienie do UE spowodowało wzrost cen produktów rolniczych. W 2004 roku w tych krajach wzrosły one średnio o 3,8%, najbardziej na Łotwie (18,5%) i w Polsce (ok. 9%), a nieco

¹ Rumunia oraz Bułgaria przystąpiły do Unii Europejskiej 1 stycznia 2007 r., jednak dane liczbowe pozwalają na dokonywanie porównań z krajami, które przystąpiły do UE w 2004 roku.

² Malta i Cypr są krajami, których rolnictwo znacznie różni się skalą i kierunkami produkcji od pozostałych państw UE-12.

mniej na Cyprze, w Czechach i Estonii. W tym czasie w starej Unii obniżyły się one o 0,9%. Spadek cen odnotowano jedynie na Malcie (o ok. 7%), na Węgrzech (5,4%) i w Słowenii (1,1%). W tych krajach w latach 2005-2006 dynamika cen produktów rolniczych nie była tak duża jak w 2004 roku (poza Litwą, Łotwą, Słowenią i Węgrami). W tych czterech krajach i w całej „starej” Unii nastąpiło przyspieszenie dynamiki cen rolnych, które przybrało jeszcze na sile w 2007 roku (tab. 7).

Tabela 7. Wskaźniki cen produktów rolniczych (w procentach)

Kraje	Wskaźniki dynamiki (2000 = 100)				Zmiany cen (okres poprzedni = 100)		
	2003	2004	2005	2006	2004	2005-2006	2007
Cypr	112,2	121,0	121,9	128,7	7,8	6,4	6,4
Czechy	96,4	102,9	96,2	97,3	6,7	-5,4	12,4
Estonia	118,4	127,4	130,8	133,6	7,6	4,9	6,1
Węgry	110,5	104,5	105,2	116,3	-5,4	11,3	16,4
Łotwa	104,7	124,1	140,3	147,1	18,5	18,5	12,6
Litwa	101,9	102,9	116,4	137,3	1,0	33,4	18,8
Malta	106,1	98,8	97,0	97,6	-6,9	-1,2	2,6
Polska	96,6	105,7	103,7	111,5	9,4	5,5	13,0
Słowacja	101,5	103,8	101,3	101,1	2,3	-2,6	7,6
Słowenia	113,5	112,2	113,7	118,9	-1,1	6,0	4,8
Bułgaria	104,8	116,4	100,3	104,0	11,1	-10,7	-1,4
Rumunia	191,1	230,8	215,8	236,2	20,8	2,3	20,6
UE-12	126,7	141,6	135,0	147,5	11,8	4,2	12,5
UE-10	101,6	105,5	105,3	113,0	3,8	7,1	13,5
UE-15	106,2	105,2	103,4	108,6	-0,9	3,2	6,1
UE-27	107,9	108,6	106,5	112,3	0,6	3,4	7,5

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Eurostatu.

Ceny produktów zwierzęcych przed wejściem do Unii w krajach nowych członków (UE-10) obniżyły się średnio o 3,8%, przy czym najbardziej na Litwie, w Polsce i Czechach (ok. 10%), ale przy znacznym wzroście w Estonii, Cyprze i Rumunii. Spadek tych cen notowano wówczas także w starej Unii. W pierwszym roku po wejściu do Unii Europejskiej ceny produktów zwierzęcych wzrosły w krajach UE-10 średnio o 8%, a w UE-15 tylko o 1,1%. Wzrost tych cen był najwyższy w Polsce i Łotwie (ponad 20%) oraz na Litwie (ok. 13%). W 2004 roku ceny produktów zwierzęcych wzrosły także w Bułgarii (o 16%) i w Rumunii (o 13,1%), a od 2000 roku 2-krotnie. W pozostałych krajach UE-10 wzrost cen był umiarkowany i wynosił on od 0,3% w Słowenii do 5,5% w Czechach. W latach 2005-2006 ceny produktów zwierzęcych w krajach UE-10 wzrosły średnio o 0,5% (o 2,4% w UE-12), a najbardziej na Łotwie (o 19,5%), Litwie (15,9%), a spadły na Cyprze o blisko 9,0%, w Polsce o 3,3% oraz w Bułgarii o 12,6% (tab. 8).

Tabela 8. Wskaźniki cen produktów zwierzęcych (w procentach)

Kraje	Wskaźniki dynamiki (2000 = 100)				Zmiany cen (okres poprzedni = 100)		
	2003	2004	2005	2006	2004	2005-2006	2007
Cypr	125,4	129,8	131,7	118,2	3,5	-8,9	3,2
Czechy	91,4	96,4	98,2	94,4	5,5	-2,1	-1,8
Estonia	123,4	127,9	132,8	133,5	3,6	4,4	2,9
Węgry	107,1	111,3	113,3	117,8	3,9	5,8	0,2
Łotwa	103,6	124,9	144,5	149,3	20,6	19,5	4,1
Litwa	87,4	98,5	111,7	114,2	12,7	15,9	7,2
Malta	93,7	94,6	91,9	97,2	1,0	2,7	0,3
Polska	89,4	109,1	108,0	105,5	22,0	-3,3	7,0
Słowacja	99,1	99,4	100,8	100,1	0,3	0,7	1,6
Słowenia	107,9	111,3	112,8	115,3	3,2	3,6	2,4
Bułgaria	102,8	119,2	105,0	104,2	16,0	-12,6	5,7
Rumunia	201,6	228,1	252,3	239,0	13,1	4,8	3,7
UE-12	120,4	132,6	139,6	135,8	10,1	2,4	3,9
UE-10	96,2	108,0	109,3	108,6	12,3	0,5	4,3
UE-15	99,2	100,3	101,1	104,4	1,1	4,1	2,2
UE-27	101,2	104,1	105,3	107,7	2,9	3,7	2,4

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Eurostatu.

W pierwszym roku po wejściu do Unii ceny produktów roślinnych w UE-10 obniżyły się średnio o 2,2%. Podobnie potaniały one w starej Unii. Wśród nowych członków Unii najbardziej potaniały one od 7 do 16% na: Malcie, Węgrzech, Słowenii i Litwie, a tylko nieznacznie w Polsce (o 1,3%). W pozostałych krajach UE-12 ceny wzrosły o kilka procent, a najbardziej w Rumunii (o ponad 27%). Inne tendencje ujawniły się w latach 2005-2006, w których produkty roślinne podrożały średnio w UE-10 o 11%, a najbardziej prawie o 50% na Litwie. Znaczący wzrost cen – o ponad 20% wystąpił na Cyprze, a o ponad 10% ceny wzrosły na Łotwie i Węgrzech (po 17%), w Polsce (15%) i na Słowenii (11%). Spadek cen od 6,3 do 14,1% odnotowano w takich krajach, jak: Malta, Bułgaria, Słowacja i Czechy (tab. 9). W tym czasie produkty roślinne podrożały także w krajach starej Unii. Dalsze gwałtowne przyspieszenie wzrostu cen tych produktów nastąpiło w 2007 roku, kiedy wzrosły one w UE-12 o 23%, a w UE-15 o 10%.

Objęcie Wspólną Polityką Rolną rolnictwa nowych członków UE, spowodowało istotne zmiany w funkcjonowaniu ich wewnętrznych rynków zbóż. Do tych zmian niektóre kraje kandydujące przygotowywały się już wcześniej. W 2004 roku duży spadek cen zbóż odnotowano na Węgrzech (21%) oraz w Słowenii (ok. 12%), a wzrost o 15% w Czechach. W latach 2005-2006 ceny zbóż w większości krajów UE-12 spadły, a najbardziej w Rumunii (o prawie 40%), na Cyprze i w Bułgarii (po 24%) oraz w Estonii, Słowacji, Słowenii

i Czechach (od 7,6 do 21,4%). W tym czasie ceny zbóż wzrosły o 12% na Łotwie i Węgrzech i o niespełna 4% w Polsce. Na spadek i niskie cen zbóż wpływ miały m.in. dopłaty bezpośrednie dla producentów zbóż, zniesienie barier celnych i swobodny przepływ towarów pomiędzy państwami rozszerzonej Unii oraz nadwyżki w produkcji zbóż w krajach UE-15. Sytuacja ta gwałtownie zmieniła się w 2007 roku, w którym ceny zbóż większości krajów UE wzrosły o 30-50%.

Tabela 9. Wskaźniki cen produktów roślinnych (w procentach)

Kraje	Wskaźniki dynamiki (2000 = 100)				Zmiany cen (okres poprzedni = 100)		
	2003	2004	2005	2006	2004	2005-2006	2007
Cypr	106,1	112,8	113,0	138,5	6,3	22,8	10,5
Czechy	106,2	115,4	92,6	99,1	8,7	-14,1	24,7
Estonia	118,7	125,0	121,2	133,7	5,3	7,0	21,3
Węgry	113,7	98,0	97,4	114,9	-13,8	17,2	32,4
Łotwa	106,4	122,8	133,4	143,6	15,4	16,9	26,6
Litwa	114,8	106,8	120,5	157,8	-7,0	47,8	26,2
Malta	125,0	105,3	104,9	98,7	-15,8	-6,3	9,0
Polska	103,6	102,3	99,5	117,5	-1,3	14,9	18,4
Słowacja	108,8	115,1	102,7	103,8	5,8	-9,8	20,3
Słowenia	126,2	114,1	115,6	127,0	-9,6	11,3	11,2
Bułgaria	107,8	112,2	93,0	103,8	4,1	-7,5	33,8
Rumunia	182,8	232,9	188,4	233,9	27,4	0,4	34,5
UE-12	132,8	150,0	128,5	155,8	13,0	3,9	23,0
UE-10	108,2	105,8	101,3	117,7	-2,2	11,2	22,3
UE-15	113,2	109,9	105,7	112,6	-2,9	2,5	10,1
UE-27	114,7	113,0	107,7	116,5	-1,5	3,2	12,5

Źródło: jak w tabeli 7.

Ceny warzyw oraz owoców w krajach UE-12 wykazywały większą zmienność niż ceny zbóż. W 2004 roku najbardziej potaniały warzywa (średnio o 3,6%). W Czechach, Polsce, Słowacji, Słowenii oraz na Litwie spadki cen warzyw były najwyższe i wyniosły od 15,7 do 27%. Jednak w latach 2005-2006 ceny warzyw w krajach UE-12 wzrosły średnio o 16,5%, a spadły jedynie na Łotwie i w Rumunii o ok. 3,5%. Owoce podrożały w 2004 roku średnio o 3,3%, ale prawie 2-krotnie na Łotwie i o 40% w Rumunii. W Czechach, Polsce, Słowacji, Słowenii oraz na Węgrzech i Litwie ceny owoców w 2004 roku były niższe od 7 do 25%. W latach 2005-2006 owoce podrożały w krajach UE-12 średnio o ok. 16%, a najwyższą dynamikę wzrostu wykazały na Litwie (blisko 55%) oraz na Węgrzech i w Polsce (po ok.40%), a także na Cyprze, w Bułgarii i Rumunii.

Przystąpienie do Unii Europejskiej było korzystne dla większości producentów roślin przemysłowych. W 2004 roku przeciętne ceny roślin przemysłowych w większości krajów UE-12 wzrosły o ok. 8%, a najbardziej na Łotwie

(41%) i w Polsce (22%). Tylko w Bułgarii i Rumunii wystąpił niewielki ich spadek. W kolejnych latach tendencja wzrostowa została odwrócona. W 2006 roku ceny roślin przemysłowych były niższe niż w 2004 roku. Najwyższy spadek cen odnotowano w Polsce i Łotwie (po ok. 20%). Tylko w Estonii i na Węgrzech ceny roślin przemysłowych wzrosły o ok. 4%.

Główne produkty pochodzenia zwierzęcego, tj. mięso i mleko znacząco podrożały w takich krajach, jak: Łotwa, Litwa, Polska i Bułgaria. W 2004 roku ceny płacone rolnikom za mięso były w tych państwach wyższe od 13 do 27%, a mleka (poza Litwą) od 21 do 36%. Tendencje te (poza Rumunią) zostały wzmocnione w latach następnych. W 2006 roku mięso było droższe niż w 2003 roku na Łotwie o 21%, a na Litwie i w Polsce odpowiednio o 19 i 6%. W tym okresie ceny mleka wzrosły średnio w UE-12 o 3%, a na Litwie o 24%, w Słowacji o 6%. Wzrosty cen mleka wynikały ze znacznie niższych cen tych produktów w krajach nowych członków UE niż w UE-15 i zwiększonego eksportu na poszerzony rynek unijny. Umiarkowany (kilkuprocentowy) wzrost cen mięsa wystąpił w Estonii i na Węgrzech, a ceny mleka obniżyły się nieznacznie w Czechach i Rumunii.

5. Zmiany detalicznych cen żywności

Dla konsumentów z krajów UE-12 wejście do Unii Europejskiej oznaczało wzrost cen żywności. W 2004 roku żywność podrożała średnio o 5,8%, a w niektórych państwach (Łotwie, Polsce, Bułgarii i Rumunii) o ponad 6%. Wzrost cen żywności utrzymał się w kolejnych latach, ale jego dynamika była mniejsza niż w roku przystąpienia do UE. W latach 2005-2006 ceny żywności najbardziej wzrosły na Łotwie (16%), a o ok. 10% w takich krajach jak: Węgry, Litwa, Cypr, Bułgaria, Estonia i Rumunia. Najmniej ceny żywności wzrosły w Czechach, Słowacji, Słowenii i Polsce (poniżej 3%) (tab. 10). Jeszcze wyższą dynamikę cen żywności notowano w 2007 roku, w którym wzrosły one w całej Unii aż o 3,6%, a w krajach nowych członków Unii średnio o 6,4%. Najwyższe tempo wzrostu cen żywności utrzymało się w takich krajach, jak: Węgry, Łotwa, Estonia i Bułgaria. Od 2005 roku wzrost cen żywności w Polsce, Czechach i Słowacji był tylko nieco wyższy niż w „starej” Unii.

Artykuły żywnościowe najbardziej zdrożały w tych krajach, w których wystąpił m.in. duży wzrost cen produktów rolniczych (por. tab. 7 i 10).

Mięso w 2004 roku najbardziej podrożało na Cyprze oraz w Polsce, tj. o ok. 10% oraz na Węgrzech i w Rumunii po ok. 7%, a nieznacznie potaniało w Słowenii i Estonii. W latach 2004-2006 największe wzrosty cen detalicznych mięsa wynoszące ok. 10% odnotowano w takich krajach, jak: Cypr, Węgry, Łotwa,

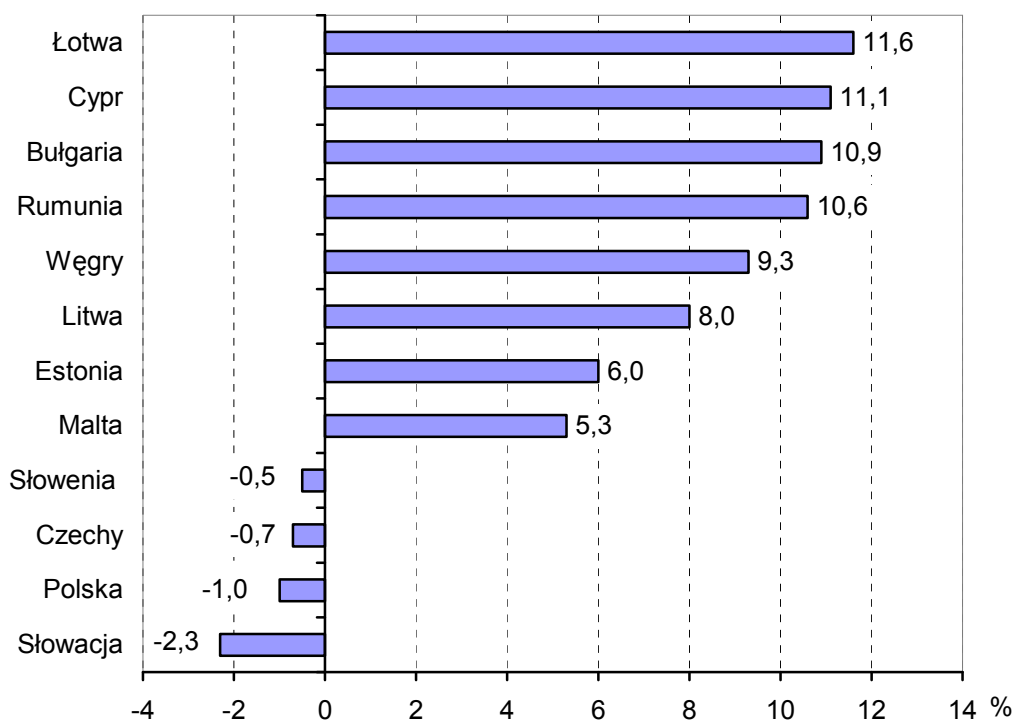
Bułgaria i Rumunia. W Słowenii, Słowacji, Czechach i Polsce ceny uległy niewielkiej obniżce (rys. 3).

Tabela 10. Wskaźniki cen żywności (w procentach)

Kraje	Wskaźniki dynamiki (2003 = 100)			Zmiany cen (okres poprzedni = 100)		
	2004	2005	2006	2004	2005-2006	2007
Cypr	104,0	106,7	112,8	4,0	8,5	4,8
Czechy	103,8	103,9	104,6	3,8	0,8	4,4
Estonia	104,0	107,3	112,2	4,0	7,9	9,3
Węgry	105,4	107,0	116,2	5,4	10,2	12,0
Łotwa	106,4	115,2	123,5	6,4	16,1	13,5
Litwa	102,6	106,5	112,6	2,6	9,7	11,5
Malta	99,3	101,0	103,1	-0,7	3,8	3,9
Polska	106,0	108,1	108,6	6,0	2,5	4,7
Słowacja	104,9	104,6	106,7	5,1	1,7	4,1
Słowenia	100,1	99,1	101,3	0,1	1,2	7,2
Bułgaria	106,2	110,3	116,3	6,2	9,5	13,5
Rumunia	108,1	114,0	117,9	8,1	9,1	3,9
UE-12	105,8	108,7	111,7	5,8	5,5	6,4
UE-10	105,1	106,9	109,5	5,1	4,1	6,3
UE-15	100,6	101,5	103,9	0,6	3,2	2,9
UE-27	101,1	103,0	105,5	1,7	3,7	3,6

Źródło: jak w tabeli 7.

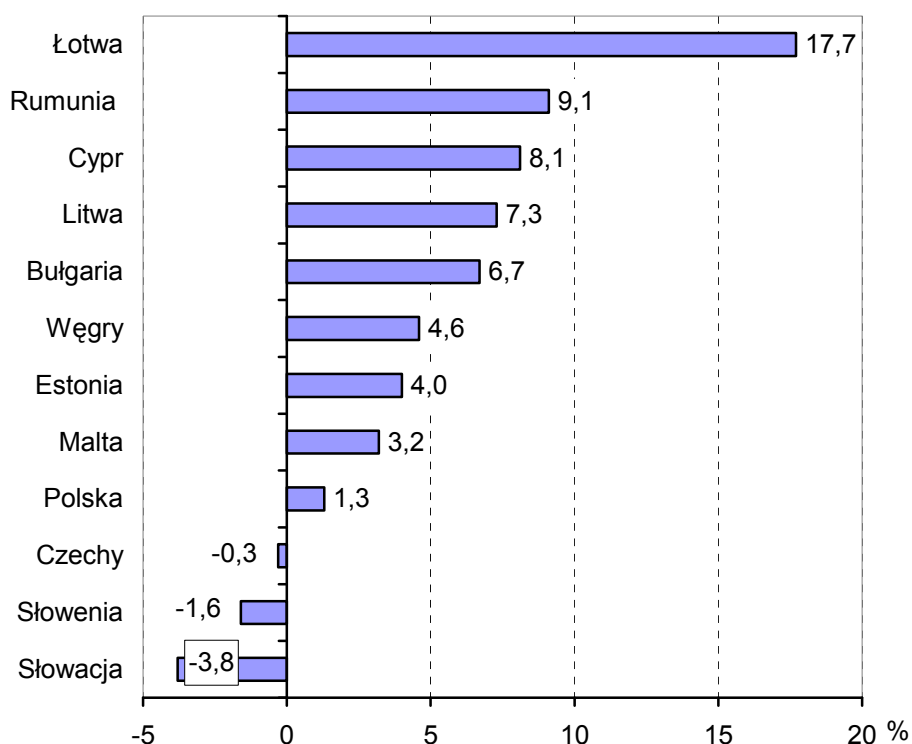
Rysunek 3. Zmiany cen detalicznych mięsa w latach 2004-2006 (w procentach, 2003 = 100)

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Eurostatu.

Przeciętne ceny nabiału w 2004 roku w krajach UE-12 były wyższe o 5% niż w 2003 roku. Najwyższy wzrost cen odnotowano na Łotwie i w Rumunii (po ok. 11%) oraz w Estonii i Bułgarii (po ok. 8%). W latach następnych trend wzrostowy został utrzymany. W 2006 roku ceny nabiału były wyższe o ok. 18% niż w 2004 roku na Łotwie, a w Rumunii o 9%. Krajami, w których wzrost cen detalicznych nabiału nie przekroczył 4%, były: Polska, Malta oraz Estonia, a w Czechach, Słowacji, Słowenii odnotowano niewielki spadek ich cen. W latach 2004-2006 wzrost cen nabiału w krajach UE-12 wyniósł blisko 5% (rys. 4).

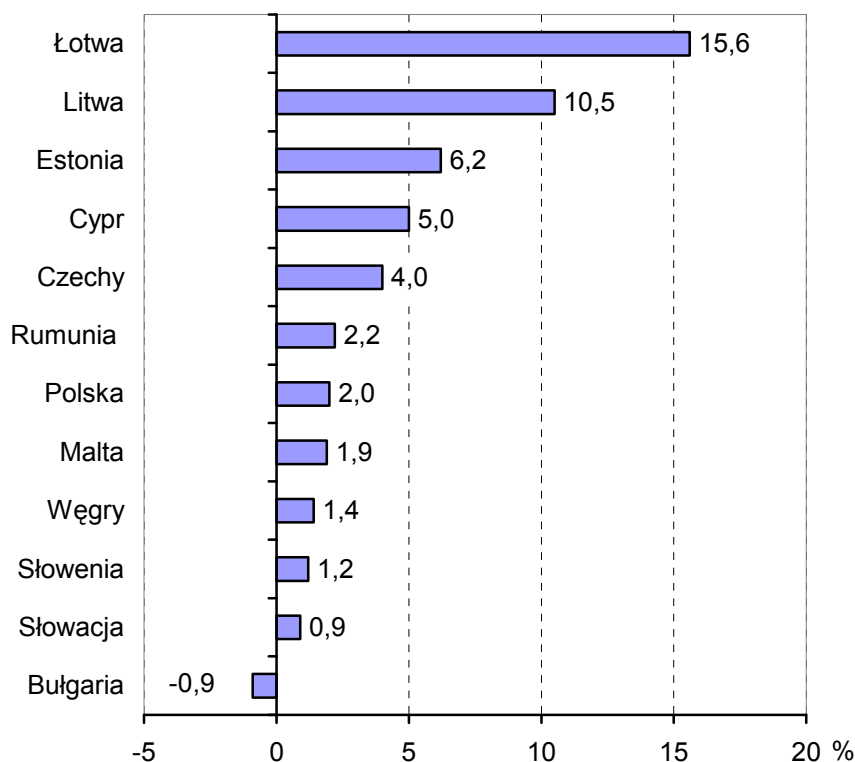
Rysunek 4. Zmiany cen detalicznych nabiału w latach 2004-2006 (w procentach, 2003 = 100)

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Eurostatu.

Ceny detaliczne produktów zbożowych wzrosły we wszystkich krajach UE-12 (poza Malta). W 2004 roku największe podwyżki odnotowano w Rumunii (17,2%), na Węgrzech i w Bułgarii (po ok. 12%), Czechach (9,4%) oraz w Słowacji (8%). Niewielki wzrost cen produktów zbożowych był w Słowenii i Estonii (ok. 2,5%). W latach 2004-2006 produkty zbożowe zdrożały najbardziej na Łotwie (15,6%) i Litwie o 10,5%. W pozostałych krajach UE-12 (poza Bułgarią) wzrost cen detalicznych produktów zbożowych mieścił się w przedziale od 1% do 6,2% (rys. 5).

Rysunek 5. Zmiany cen detalicznych produktów zbożowych w latach 2004-2006 (w procentach, 2003 = 100)

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Eurostatu.

Ceny warzyw w większości krajów UE-12 (poza Bułgarią i Łotwą) obniżyły się w 2004 roku, najbardziej na Litwie (11,8%) oraz Malcie (o 10%). W pozostałych krajach spadek cen był mniejszy i wynosił od 7,3% na Węgrzech do 1,3% w Czechach. W latach następnych ceny warzyw jednak rosły. W 2006 roku były one wyższe niż w 2004 roku o 42% na Węgrzech, na Łotwie i Litwie po 29% i o ok. 25% w Słowacji. W tym czasie ceny warzyw wzrosły w Polsce o ok. 6%.

Wzrost cen owoców na rynkach krajów UE-12 wystąpił już w 2004 roku i tendencja ta była kontynuowana w latach następnych. W 2004 roku największy był wzrost cen owoców na Łotwie (7,2%), w Estonii (6,7%) i na Litwie (6,1%), tylko na Cyprze owoce potaniały. Dwa lata później owoce były droższe niż w 2004 roku o ponad 20% na Łotwie i Litwie, a o ponad 10% w Estonii, Bułgarii, Rumunii i na Węgrzech. W Polsce owoce podrożały w tym okresie o niespełna 7%, a nieznacznie potaniały w Czechach.

Przystąpienie do Unii Europejskiej, spowodowało wzrost cen produktów rolniczych oraz żywności w większości nowych członków Wspólnoty. Tendencje te w następnych latach były kontynuowane, aczkolwiek zmiany cen poszczególnych produktów były różne. Największą dynamikę miały ceny owoców i warzyw.

6. Handel zagraniczny

Po akcesji do Unii Europejskiej w krajach wszystkich nowych członków Wspólnoty nastąpił dynamiczny wzrost obrotów handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi. Otwarcie granic i zniesienie barier celnych ułatwiło producentom dostęp do szerokiego rynku unijnego.

W latach 2003-2006 wartość eksportu produktów rolno-spożywczych w UE-12 zwiększyła się o 85% – z 10,9 do 20,1 mld euro, a importu o 77% – z 12,1 do 21,4 mld euro. Tempo wzrostu obrotów było ponad czterokrotnie wyższe niż w UE-27. Przewaga importu nad eksportem sprawia, że UE-12 jest importerem netto artykułów rolno-spożywczych. W 2006 roku ujemne saldo wyniosło 1,3 mld euro i było o 160 mln euro niższe niż w 2003 roku i jednocześnie o blisko 500 mln euro wyższe niż w pierwszym roku akcesji. Wartość obrotów wewnątrzunijnych w stosunku do obrotów zewnętrznych jest 3-krotnie wyższa w eksporcie i 4-krotnie w imporcie. Spośród nowych członków Unii tylko cztery państwa są eksporterami netto żywności. Należą do nich Polska, Węgry, Litwa oraz Bułgaria (tab. 11).

W tej grupie jedynie Polska utrzymuje wysoką dynamikę eksportu wyższą niż importu, czego konsekwencją jest poprawa salda handlowego z 780 do blisko 2500 mln euro w 2006 roku. Odmiennie zjawisko występuje na Węgrzech. Duży wzrost importu produktów rolno-spożywczych spowodował, że kraj ten traci pozycję silnego eksportera netto żywności. Dodatkowo saldo wymiany handlowej wyraźnie się obniżyło z 1190 do 770 mln euro. Może to świadczyć o stałym pogarszaniu konkurencyjności węgierskich produktów rolno-spożywczych na poszerzonym unijnym rynku.

W latach 2004-2006 jedynie w Polsce i na Litwie systematycznie poprawiał się bilans obrotów handlowych. W pozostałych krajach saldo obrotów handlowych ulegało silnym wahaniom. W 2006 roku Czechy oraz Rumunia pogorszyły saldo obrotów prawie po 0,3 mld euro. W tymże roku saldo wymiany poprawiła połowa nowych członków UE, przy czym najbardziej Polska, a nieznacznie wolniej Litwa, Estonia, Węgry i Słowacja.

W 2006 roku wartość eksportu rolno-spożywczego UE-12 stanowiła ok. 6% eksportu tych państw oraz blisko 8% eksportu rolno-spożywczego całej Wspólnoty. Najwyższy udział eksportu rolnego w całkowitym eksporcie występuje na Cyprze, Litwie i Łotwie (między 12,5-16,3%), najniższy w Rumunii i Czechach (poniżej 3,5%). W Polsce jest on relatywnie wysoki i wynosi 9%.

Tabela 11. Handel produktami rolno-spożywczymi w krajach UE-12 (w mln euro)

Kraje	Eksport				Import				Saldo			
	2003	2004	2005	2006	2003	2004	2005	2006	2003	2004	2005	2006
Bułgaria	580	730	830	870	460	570	630	780	120	160	200	90
Cypr	140	180	180	180	430	520	580	630	-290	-340	-400	-450
Czechy	1 400	1 780	2 410	2 600	2 120	2 650	3 150	3 600	-720	-870	-740	-1 000
Estonia	280	330	400	490	480	560	660	710	-200	-230	-260	-220
Litwa	640	810	1 140	1 510	600	750	940	1 260	40	60	200	250
Łotwa	220	280	460	600	510	590	740	930	-290	-310	-280	-330
Malta	90	70	60	10	300	320	340	350	-210	-250	-280	-340
Polska	3 760	4 960	6 750	8 030	2 980	3 770	4 760	5 530	780	1 190	1 990	2 500
Rumunia	380	440	520	610	1 400	1 560	1 840	2 190	-1 020	-1 120	-1 320	-1 580
Słowacja	540	720	1 000	1 260	860	1 140	1 550	1 780	-320	-420	-550	-520
Słowenia	380	360	490	690	680	980	1 010	1 240	-300	-620	-520	-550
Węgry	2 480	2 670	2 810	3 130	1 290	1 790	2 120	2 360	1 190	880	690	770
UE-12	10 890	13 330	16 220	19 980	12 110	15 200	18 320	21 360	-1 220	-1 870	-2 100	-1 380
UE-27	216 410	224 370	239 890	256 940	214 890	231 800	247 270	263 810	1 520	-7 430	-7 380	-6 870

Źródło: Eurostat-Comex.

Największym eksporterem produktów rolno-spożywczych jest Polska, na dalszych miejscach plasują się Węgry, Czechy, Litwa oraz Słowacja. Ich udział w eksporcie UE-12 wynosi łącznie ponad 80%. W latach 2004-2006 we wszystkich państwach UE-12 eksport rolno-spożywczy systematycznie się rozwijał. Proces ten był szczególnie widoczny na Litwie i Łotwie, gdzie wartości wywozu były blisko trzykrotnie wyższe niż przed akcesją. W Słowacji i Polsce eksport wzrósł blisko dwukrotnie. Najniższa dynamika utrzymywała się w dwóch najmniejszych krajach Malcie i Cyprze oraz na Węgrzech, gdzie wzrost wartości eksportu nie przekroczył 27%.

Udział artykułów rolno-spożywczych w ogólnym imporcie UE-12 jest nieco niższy niż w po stronie eksportu i wynosi ok. 5,5%. Do głównych importerów należą Polska, Czechy, Węgry oraz Rumunia, na które przypada ponad 2/3 importu UE-12.

W latach 2003-2006 wartość importu produktów rolno-spożywczych UE-12 wzrosła z 12,1 do 21,3 mld euro. W większości państw „dwunastki” tempo rozwoju importu było mniejsze niż eksportu. Dotyczyło to w szczególności Łotwy i Słowacji, w których wartość importu zwiększyła się średnio o 83%, podczas gdy eksportu wzrosła od 130% do ponad 170%. Odmienna tendencja wystąpiła na Cyprze, Malcie, w Bułgarii, a przede wszystkim na Węgrzech, gdzie import rozwijał się trzykrotnie szybciej niż eksport. W Polsce wartość produktów importowanych zwiększyła się z 2,98 do 5,53 mld euro.

W strukturze wartościowej eksportu UE-12 dominują przetwory mleczne (12% udziału), mięso (11%) oraz zboża (7,6%). Natomiast w strukturze importu dominują owoce i orzechy (11% udziału), mięso (10%) oraz napoje (6,5%).

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

Nakład: 500 egz.

Druk i oprawa: QUICK-DRUK s.c.